GRAMATICILE
PARALELA 45

G. Gruiță

Gramatică normativă

77 de întrebări ♦ 77 de răspunsuri

Cum este corect?

PARALELA 45

G. GRUITĂ
Gramatică normativă
77 de întrebări, 77 de răspunsuri

Ediția a IV-a, revăzută şi adăugită

CUPRINS

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A IV-A

1. Cele trei ediții anterioare ale *Gramaticii normative* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994 şi 1998, Editura Polirom, Iaşi, 1999) aveau ca bibliografie de bază *Gramatica limbii române,* ediția a II-a (1963), şi *Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* (DOOM), 1982. În anul 2005 au apărut ediția a II-a a *Dicționarului* (DOOM-2) şi ediția a III-a a *Gramaticii limbii române* (GALR), ambele revizuite, îmbogățite şi actualizate informațional şi metodologic. Ele reprezintă acum reperele normative fundamentale ale limbii române. În această situație, întrebările/răspunsurile noastre din *Gramatică normativă* trebuiau confruntate cu recomandările celor două lucrări şi implicit cu noutățile oferite de dinamica limbii române în faza actuală. Această aducere la zi ne-am asumat-o împreună cu Editura Paralela 45 din Piteşti.

2. În *Prefața* de la ediția I încercam să stabilim rostul şi profitul unei cărți ca cea de față, în raport cu tratatele normative oficiale. Fără a relua în detaliu aceste explicații, câteva precizări credem că sunt oportune. În România există un singur for autorizat, prin lege, să reglementeze în domeniul cultivării limbii: Academia Română. Cele două lucrări apărute în 2005 *(DOOM-2* şi *GALR),* elaborate sub egida instituției menționate, reprezintă, cum arătam mai sus, reperele fundamentale în materie de corectitudine ortografică, ortoepică şi gramaticală. Cărți precum *Gramatică normativă,* care se adresează publicului larg, sunt instrumente auxiliare menite să popularizeze norma literară, să o expliciteze în termeni accesibili, să indice sfera de aplicare, excepțiile tolerate sau abaterile interzise. Avantajul unor asemenea lucrări constă în faptul că ele pot fi selective, oprindu-se numai la anumite aspecte, care, de obicei, produc vorbitorului cele mai multe ezitări în comunicare, în plus, beneficiază de o mai mare libertate de expunere, în comparație cu masivele tratate descriptiv-normative, având posibilitatea de a recurge la diferite artificii de provocare şi menținere a interesului pentru problemele abordate (întrebare/răspuns, exemplificări abundente, evitarea abuzului terminologic etc).

3. *Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române,* ediția a II-a revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2005 *(DOOM-2)* şi *Gramatica limbii române,* voi. I, *Cuvântul,* voi. II, *Enunțul,* Editura Academiei, Bucureşti, 2005 *(GALR)* aduc, sub aspectul care ne interesează aici, cel normativ, multe noutăți. Aceste noi reglementări beneficiază acum de o dublă susținere, întrucât lucrările menționate au fost realizate cam în aceeaşi perioadă de timp, iar unele dintre autoare au fost implicate, în diferite calități, în elaborarea şi definitivarea amândurora. S-a putut realiza astfel o viziune sincronă, unitară asupra momentului lingvistic actual şi o armonizare a per-

spectivei teoretico-descriptive cu cea aplicativ-normativă. În volumul I al *GALR (Cuvântul),* de pildă, se întâlnesc frecvente explicații și justificări pentru deciziile normative din *DOOM-2,* pe care de altfel îl evocă la tot pasul. Un alt efect benefic al acestei sincronizări este adoptarea unei atitudini identice față de relația dintre uz și normă. Atât *DOOM-2,* cât și *GALR* sunt suficient de permisive acolo unde limba „lucrează", se află în căutarea formulei optime, acceptând variante paralele. Resping însă destul de ferm „inovațiile" venite pe contrasens în raport cu spiritul limbii sau cu principiile care guvernează în mod firesc evoluția acesteia. Desigur, comentariile de până acum au identificat și anumite reglementări discutabile, care pot fi luate în seamă pe viitor și remediate. Oricum, nici limba, nici lingviștii nu se vor opri din lucru. Important este acum să ne familiarizăm cu exigențele normative actuale, în vederea aplicării lor corecte în exprimare. Aceasta înseamnă efort de informare și adaptare, dar și renunțare, deloc ușoară, la vechi deprinderi gramaticale și ortografice, formate pe parcursul anilor sau, pentru mulți, chiar al deceniilor. Este nevoie, poate,- și de puțină înțelegere față de cei oare au un start mai ezitant, din motivele arătate aici, dar și din cauza unor sensibilități culturale speciale sau a unor simpatice nostalgii lingvistice.

4. Pentru alinierea *Gramaticii normative* lâ noile exigențe academice, aveam două soluții. Una ar fi fost modificarea textului în subcapitolele afectate de modificările recente. Am ales însă altă cale, în speranța că aceasta va fi mai avantajoasă pentru cititor. Lăsând textele exact ca în edițiile anterioare, **la finalul fiecărui subcapitol cu probleme am adăugat modificările intervenite, subliniind apăsat că acestea reprezintă în momentul de față variantele corecte.** Adaosul apare la 25 de subcapitole și este marcat prin imperativul latinesc *NOTA BENE!* (= Atenție!). Considerăm că în felul acesta noutățile nu se pierd în text, au pregnanță, iar cititorul poate compara lucrurile pentru a vedea concret, pe de o parte, cum evoluează limba și, pe de altă parte, cum se adaptează interpretările specialiștilor.

Ediția de față cuprinde tot 77 de subcapitole (întrebare/răspuns), la fel ca edițiile I și III. O modificare a intervenit la subcapitolul *47 (Fabrica „Clujana" este renumită* sau *Fabrica „Clujeana" este renumită?),* care a fost înlocuit cu întrebarea nr. 52 din ediția a II-a *(Mulțumim mass-media locale pentru ajutor* sau *Mulțumim mass-mediei locale pentru ajutor?),* întrucât tratează o problemă mult mai importantă și mai actuală.

PREFAȚĂ LA EDIȚIA I

1. Lucrarea de față își propune să atragă atenția asupra existenței în limba română a unor forme paralele și să arate care este statutul acestora în raport cu limba literară.

Am considerat că este bine ca soluțiile prezentate să aibă un consistent suport gramatical; în consecință, de fiecare dată norma este explicată, justificată, i se analizează perspectivele, prin raportare detaliată la tendințele care se manifestă în dinamica limbii române actuale.

2. Cartea se poate citi la două niveluri şi va avea, probabil, două categorii de cititori.

Categoria cea mai largă o reprezintă, presupunem noi, cititorii care nu dispun de o pregătire lingvistică specială, dar care sunt interesați de corectitudinea exprimării lor. Acestora le recomandăm o citire mai „superficială”, cu oprire mai ales asupra soluțiilor propuse, a exemplificărilor din text şi a observațiilor care vizează încadrarea formei discutate în „familia” unor cazuri similare.

Desigur, ne vom bucura dacă cititorii nefilologi ai acestei cărți vor avea răbdarea şi curiozitatea de a urmări şi discuțiile explicative de la fiecare subcapitol, în redactarea acestora am ținut seama şi de o asemenea eventualitate, eliminând aparatul complicat al trimiterilor bibliografice şi renunțând, pe cât a fost posibil, la un limbaj excesiv tehnicizat. Terminologia lingvistică de bază nu a putut fi însă evitată şi acest lucru* nici mi a stat în intenția noastră. Contăm pe faptul că gramatica, aşa cum se predă în şcolile noastre, asigură totuşi oricărui absolvent de gimnaziu capacitatea înțelegerii şi utilizării unor termeni care se referă la categoriile fundamentale ale acestei ştiințe (gen, număr, caz, persoană, mod, timp, diateză etc).

Cititorii filologi - şi-i avem în vedere în primul rând pe profesorii de limba şi literatura română - sperăm să găsească în această carte argumente clare cu care să-şi convingă elevii asupra „legitimității” unor norme mai mult sau mai puțin cunoscute şi respectate.

3. Formula de prezentare (întrebare - răspuns) a fost adoptată cu gândul la prima categorie de cititori. Am vrut să pornim de la faptul concret de limbă, să arătăm vorbitorului că el se află de foarte multe ori în fața unor alternative lingvistice şi că este cazul să se întrebe dacă deciziile pe care le ia, de obicei, în asemenea situații, sunt cele mai bune. Este o manieră problematizantă, incitantă, un fel de provocare la adresa orgoliului cultural-lingvistic al fiecăruia, încercând să rezolve testul celor 77 de probleme gramaticale, cititorul va face un exercițiu intelectual şi va descoperi, poate, dincolo de utilitatea gramaticii, frumusețea unei discipline considerate aridă, bună doar pentru a asigura promovarea unor examene obligatorii.

4. Cei mai puțin familiarizați cu problemele de limbă vor fi surprinşi probabil de faptul că, uneori, răspunsul nostru nu va avea un caracter tranşant, categoric, exclusiv. Precizăm că normele lingvistice au şi ele viața lor, evolueа-

ză, se schimbă. Lupta dintre norma veche şi cea nouă cunoaşte câteodată lungi perioade de echilibru, când cele două forme apar în variație liberă, cu sau fără anumite conotații stilistice. De obicei, inovațiile lingvistice aduc ceva în plus sub aspectul clarității, al economicității, al perfecționării sistemului lingvistic, iar acceptarea lor este favorizată de calitatea acestor noutăți. De fiecare dată am încercat să stabilim raportul dintre aceste variante, arătând care sunt formele corecte, măsura în care sunt recomandate sau doar tolerate, dacă aparțin limbii literare sau exprimării neîngrijite, dacă au un caracter regional, arhaic sau sunt specifice unui anumit stil funcțional.

5. Cartea este structurată pe capitole şi subcapitole, după criteriul morfologic. Faptele de limbă discutate au însă în vedere întregul perimetru al gramaticii: flexiune, reguli de articulare, acord, valențe combinatorii, funcții sintactice, topică etc. Am consacrat primul capitol verbului (şi nu substantivului, cum se obişnuieşte), deoarece această parte de vorbire are flexiunea cea mai bogată, este implicată în acord (cu reguli multe şi complicate), generând cele mai numeroase dificultăți, ezitări? abateri.

6. Analizând diferite variante gramaticale, în termeni care trimit la normă, la criteriul acceptabilității şi al gramaticalității, în paginile cărții ne referim frecvent la o anumită bibliografie de profil, indicată generic prin sintagma „lucrări normative".

Am avut în vedere, în primul rând, câteva instrumente de lucru elaborate sub egida Academiei, care reglementează oficial utilizarea corectă a limbii române, în comunicarea scrisă şi orală: *Dicționarul explicativ al limbii române* (1975), *Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* (1982), *îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuație* (ed. a IV-a, 1983).

Sintagma menționată se referă şi la unele cărți de autor, în care accentul este pus,în totalitate (sau în bună măsură) pe aspectul normativ: Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"* (ediția a II-a, 1948), Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine şi greşeală (Limba română de azi)* (1972), Mioara Avram, *Gramatica pentru toți* (1986).

Bibliografia de bază a lucrării noastre mai cuprinde următoarele volume, care au un caracter normativ implicit: *Gramatica limbii române* (ediția a II-a, 1963), Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane* (1967), Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române* (1968), G. Gruiță, *Acordul în limba română* (1981), Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române* (1982).

7. Recomandările noastre țin seama de regulile formulate în lucrările de specialitate amintite. În câteva situații am exprimat rezerve față de norma „oficială", propunând, argumentat, modificarea ei, aducerea la zi. Asemenea ca-

zuri nu sunt frecvente. Ambiția demersului nostru nu a fost aceea de a propune norme „originale”, ci, aşa cum am mai arătat, de a le explica şi justifica pe cele existente. A fost pentru noi un principiu de lucru să nu derutăm cititorul, să nu subminăm autoritatea normei, ci să înlesnim accesul românilor spre rigoarea limbii literare. Măsura în care am reuşit acest lucru ne-o va da reacția „beneficiarului”, pe care o aşteptăm cu emoție.

8. Unele subcapitole ale acestei cărți au fost, inițial, publicate în excelenta revistă *Excelsior,* din Cluj-Napoca. Redactorul-şef al publicației amintite, profesorul Ilie Radu-Nandra, ne-a făcut şi inspirate sugestii cu privire la maniera de prezentare a problemelor tratate. Pentru toate acestea, ca şi pentru consecvența cu care a susținut ideea alcătuirii lucrării de față, îi aducem călduroase mulțumiri.

Autorul

Capitolul I
VERBUL

1. Cartea *va apare* în curând sau Cartea *va apărea* în curând?

Verbul subliniat din titlu aparține conjugării a II-a (Cu infinitivul în *-ea),* de aceea formularea corectă este cea de pe locul secund *(Cartea* **va apărea** *în curând).* Este adevărat însă că foarte mulți vorbitori - şi nu dintre cei cu un slab nivel de instrucție - apelează astăzi la varianta în *-e (va apare),* cu sufix infinitival specific conjugării a III-a.

Frecvența abaterii de la normă, sesizabilă şi la alte verbe care aparțin aceluiaşi tip flexionar, arată că avem de-a face cu un fenomen lingvistic mai amplu, care merită să fie cunoscut. Este vorba de tendința unor verbe de a părăsi clasa flexionară a conjugării a II-a, trecând la conjugarea a III-a -a. Întrucât conjugarea a H-a este foarte slab reprezentată în limba română actuală (aproximativ 25 de verbe active), se pune chiar întrebarea asupra şanselor de supraviețuire a acesteia într-o perspectivă mai mult sau mai puțin îndepărtată. În mod implicit, este pusă în discuție şi autoritatea/legitimitatea normei pe care am invocat-o în soluționarea cazului exemplificat în titlu.

1. Destinul verbelor de conjugarea a II-a poate fi aproximat numai în urma examinării acestor verbe, individual sau pe grupuri mai restrânse. Înainte însă de acest demers, facem câteva precizări lexico-gramaticale cu caracter mai general.

Toate verbele conjugării a II-a sunt de origine romanică. Unele au fost moştenite direct din latină: *a avea, a bea, a cădea, a durea, a încăpea, a părea, a plăcea, a putea, a scădea, a şedea, a tăcea, a vedea, a vrea, a zăcea* Altele sunt apariții târzii, rezultate din calchierea, totală sau parțială, a unor modele neoromanice: *a apărea, a compărea, a se complăcea, a decădea, a dispărea, a displăcea, a întrevedea, a prevedea, a reapărea, a recădea, a revedea.*

Având în vedere că neologismele de mai sus au intrat în limbă în ultimii 150-200 de ani, putem afirma că, mai mult de un mileniu, această clasă flexionară (conjugarea a II-a) a fost total neproductivă, în ciuda multor influențe lexicale pe care le-a suportat limba română în acest vast interval de timp. Încadrarea morfologică a neologismelor verbale amintite, la conjugarea a II-a, ca derivate ale verbelor *a cădea, a părea, a plăcea, a vedea,* nu numai că nu a dus la fortificarea unui model flexionar fragil, dar 1-a slăbit şi mai tare. Migrând ulterior spre conjugarea a III-a, noile achiziții au atras după ele şi verbele-bază.

2. Orientarea acestor verbe spre conjugarea a III-a, care cuprinde cam 250-300 de verbe, şi nu spre celelalte două, mult mai bine reprezentate cantitativ (conj. I, aproximativ 2500; conj. a IV-a, aproximativ 3000 de verbe), se explică prin asemănarea foarte mare dintre modelele flexionare ale conjugărilor a II-a şi a III-a. În esență, diferența dintre ele se poate reduce la *plasarea accentului,* manifestată la următoarele forme:

a) *Infinitivul prezent* are accentul pe silaba penultimă, la verbele de conjugarea a III-a *(a înțelege, a merge, a pricepe* etc.), iar la cele de conjugarea a II-a accentul cade pe silaba ultimă *(a avea, a putea, a durea* etc.). Această diferență de accent este mai importantă decât opoziția afixală *(e-ea),* care poate fi neutralizată. De exemplu, forma regională *a vede,* cu un-e deschis în final, accentuat, se încadrează tot la conjugarea a II-a, ca *a vedea,* formă literară; în schimb, *a ține* şi *a ține* (cu *e* deschis) prin diferență de accent, sunt repartizate la conjugări diferite.

b) *Indicativul prezent* (persoanele I şi a II-a plural) are radicalul accentuat când verbul este de conjugarea a III-a *(mergem, mergeți);* la verbele de conjugarea a II-a, accentul cade, obligatoriu, pe flectiv *(putem, puteți).*

Desigur, pentru a realiza o imagine absolut exactă a deosebirilor dintre cele două conjugări, trebuie să avem în vedere, pe lângă formele menționate mai sus, timpurile şi modurile compuse, în a căror structură apare infinitivul (indicativul prezent, condiționalul-optativ prezent, imperativul negativ singular). De asemenea, trebuie să ținem cont că formele de persoanele I şi a II-a plural, de la indicativul prezent, se repetă întocmai la persoanele respective de la conjunctiv prezent, de la viitorul construit cu conjunctivul şi de la imperativul plural (persoana a II-a). În rest, cum afirmam anterior, cele două paradigme (conjugarea a III-a - conjugarea a II-a) sunt identice, fapt care facilitează trecerea de la o clasă la alta (în realitate, de la cea mai slabă cantitativ, mai neproductivă, la cea mai puternică).

Trecerea de la conjugarea a II-a la conjugarea a III-a se face în două etape: (1) modificarea infinitivului (şi a formelor compuse ,cu acesta) şi (2) modificarea indicativului prezent, persoanele I şi a II-a plural (şi a formelor identice cu ele). Din această cauză, procesul cunoaşte şi o fază intermediară, de flexiune mixtă. De pildă, un verb ca *a apărea* se află acum în această fază: se spune frecvent *va apare, ar apare* (după conjugarea a III-a), dar *apărem, apăreți* (după conjugarea a II-a). Fireşte, un verb îşi schimbă statutul morfologic numai după ce a străbătut toate etapele, cum s-a întâmplat cu *a rămânea, a ținea, a umplea,* care, astăzi, în toate lucrările descriptive, explicative sau normative sunt trecute ca verbe de conjugarea a III-a *(rămânem, ținem, umplem).*

3. Ținând seama de cele arătate până aici, putem examina situația principalelor verbe care aparțin conjugării a îl-a şi putem încerca o prognoză privind „ataşamentul” acestora la tipul flexionar respectiv.

a) Verbele *a avea, a lua, a durea, a putea, a şedea* şi *a vrea* au o poziție foarte bine consolidată şi nu manifestă tendința de părăsire a conjugării a II-a. Cauzele acestei stabilități nu sunt identice pentru toate cele 6 verbe amintite. De exemplu, *a bea* şi *a vrea* nu se vor putea încadra niciodată la conjugarea a III-a, deoarece, fiind monosilabice, nu pot respecta regula accentului pe silaba penultimă, regulă fermă, obligatorie la infinitivul acestei conjugări.

În cazul lui *a avea,* frecvența sa extrem de mare (ca verb predicativ, auxiliar morfologic, semiauxiliar de modalitate) face imposibilă apariția unor modificări prin analogie, indiferent de forța de atracție a unui alt model flexionar, într-o situație aproape similară se află verbul *a putea* (frecvență mare, valori multiple, plus motive de eufonie). Mai greu de explicat este „ataşamentul” celorlalte două verbe *(a durea, a şedea),* de aceea ne mulțumim doar să-1 consemnăm, ca simplă stare de fapt.

b) Verbele *a încăpea, a scădea, a tăcea* şi *a zăcea* cochetează intens cu modelul flexionar al conjugării a III-a. Cele mai avansate sunt *a încăpea* şi *a zăcea.* Pentru cel dintâi, explicația avansului ar putea-o constitui structura sa trisilabică. Este singurul verb de conjugarea a II-a, dintre cele moştenite din latină, care are o asemenea dimensiune, dacă ținem seama că *a rămânea,* tot trisilabic, a trecut deja la conjugarea a III-a *(a rămâne).* La *a zăcea* s-ar putea găsi o explicație prin „uitarea modelului”, datorită frecvenței sale mai reduse. Oricum, nici acestea *(a încăpea, a zăcea),* nici celelalte două (a *scădea, a tăcea)* nu au depăşit etapa I a tranziției (modificarea infinitivului). Formulări ca *ar mai încape, va scade, ar tot zace, n-ar mai tace* (în loc de *ar mai încăpea, va scădea, ar tot zăcea, n-ar mai tăcea)* pot fi frecvent reperate în româna actuală, dar *încăpem, scădem, tăcem, zăcem* (pentru *încăpem, scădem, tăcem, zăcem)* nu apar decât cu totul izolat.

c) Verbele-bază *(a cădea, a plăcea, a părea* şi *a vedea)* sunt atrase spre conjugarea a III-a prin derivatele lor. Vom explica mai jos mecanismul acestei deplasări. Deocamdată, menționăm că *a plăcea* şi *a părea* sunt destul de frecvent utilizate cu forme modificate, de conjugarea a III-a: *nu mi-ar place, nu mi-ar pare rău* (în loc *de nu mi-ar plăcea, nu mi-ar părea rău).*

d) Setul de neologisme obținute prin calchiere derivativă şi încadrate la conjugarea a II-a *(a decădea, a displăcea, a se complăcea, a apărea, a compărea, a dispărea, a întrevedea, a prevedea, a recădea, a reapărea, a revedea)* nu s-a adaptat definitiv la rigorile flexionare ale clasei. Fiind în majoritate ver-

be cu structură trisilabică, nespecifică celei de a doua conjugări, adaptate oarecum forțat, ca derivate ale unor lexeme aparținând acestei clase, ele au manifestat de la început tendința de a părăsi neproductivul model flexionar oferit, atrăgând, cum am mai arătat, şi verbele-bază spre conjugarea a III-a. Primul grup „evadat" îl constituie *a ținea* (devenit *a ține)* şi „derivatele" sale: *a se abține, a aparține, a conține, a deține, a menține, a obține, a reține, a susține.* În stare foarte avansată se află neologismele adaptate după *a plăcea (a se complăcea, a displăcea),* care au depăşit, considerăm noi, faza intermediară, a flexiunii mixte. Formele de infinitiv sau cele compuse cu infinitivul sunt, aproape în totalitate, orientate după modelul conjugării a III-a: *s-ar complace, se va complace, mi-ar displace* (în loc de *s-ar complăcea, se va complăcea, mi-ar displăcea,* variante atestate tot mai rar în exprimarea curentă), în plus, la aceste verbe apare şi indicativul prezent cu accent modificat: *ne complăcem, vă complăceți, nu-mi displăceți* etc, în locul formelor cu accent pe flectiv, după regula conjugării a II-a *(ne complăcem, vă complăceți, nu-mi displăceți),* forme desuete, ieşite din uz. În legătură cu cele două verbe *(a se complăcea/a se complace* şi *a displăcea/a displace),* considerăm că lucrările normative ar trebui să valideze noua realitate lingvistică, renunțând la o, normă pe care uzul a făcut-o anacronică.

Destul de avansate în evoluția lor spre conjugarea a III-a sunt şi verbele din familia lui *apărea.* Timpurile formate cu infinitivul sunt frecvent atestate în noua variantă: *cartea va apare, va dispare, el va compare* etc. Formele de indicativ prezent urmează regulile conjugării a II-a, cu accent pe flectiv: *apărem, dispărem, compărem* etc. Acesta este şi motivul pentru care, deocamdată, dintre cele două variante din titlu, corectă este cea care se conformează conjugării a II-a *(Cartea va apărea în curând).*

Cam aceeaşi este situația verbelor *a decădea, a prevedea,* poate cu un uşor avans, deoarece la acestea se înregistrează, sporadic, şi modificări specifice etapei a doua *(să decădem, să prevedem).* Ultimul verb, *a prevedea,* tinzând să devină *a prevede,* a provocat deja o deplasare de accent şi la substantivul *prevedere,* pronunțat de unii *prevedere/prevederi,* contrar normei literare.

4. Procesul trecerii unor verbe de la conjugarea a II-a la conjugarea a III-a este o realitate a limbii române actuale. El se realizează treptat, prin „abateri" de la normă, pe care uzul le produce treptat.

În momentul în care un verb a parcurs toate etapele tranziției, acesta primeşte „oficial" (în gramatici, dicționare, îndreptare) un alt statut flexionar. Până atunci, „abaterile" amintite reprezintă, raportate la limba literară, greşeli de exprimare. Vorbitorii trebuie să ştie că acest „haos lingvistic", în care formele vechi şi cele noi coexistă şi care prepară saltul calitativ final, este tolerat numai în ocaziile nepretențioase de comunicare lingvistică, în situațiile care reclamă o riguroasă respectare a normelor limbii literare, aceste „inovații" trebuie evi-

tate. O formulare cum ar fi *Cartea va apare în curând,* tolerată în româna colocvială, nepretențioasă, nu este recomandabilă într-o publicație care se respectă, într-o expunere la radio sau la televiziune, într-un discurs academic, parlamentar etc, unde, aşa cum am mai precizat pe parcurs, este obligatorie varianta de conjugarea a II-a: *Cartea va apărea în curând.*

NOTA BENE!

DOOM-2 păstrează întregul lot al verbelor de conjugarea a II-a în limitele acestui model flexionar. Nu se fac concesii nici pentru cele mai rebele devieri de la paradigma amintită *(a se complăcea, a displăcea). Î*n consecință, formele corecte ale acestor verbe rămân, în continuare, *m-aş complăcea, mi-ar displăcea, ne complăcem, vă displăcem* etc. (nu *m-aş complace, mi-ar displace, ne complăcem, vă displăcem* etc).

2. Campania care *precedă* alegerile este decisivă sau Campania care *precede* alegerile este decisivă?

Unele verbe neologice au manifestat mari ezitări în perioada acomodării lor la sistemul morfologic al limbii române. Verbul subliniat în titlu, de pildă, a oscilat între conjugarea I *(a preceda)* şi conjugarea a III-a *(a precede),* iar procesul de adaptare nu este încheiat nici astăzi.

Lucrările normative recomandă încadrarea la modelul flexionar al conjugării I *(a preceda),* ceea ce înseamnă că, dintre cele două variante date în titlu, numai prima este corectă:

Campania care **precedă** alegerile este decisivă

Intr-adevăr, examinând întreaga paradigmă a verbului în discuție, constatăm că atracția conjugării I a fost mai puternică, la marea majoritate a modurilor şi timpurilor existente în sistem. De exemplu, participiul *precedat* (de la *a preceda)* nu are concurent într-un eventual *preces* (de la *a precede),* în consecință, toate formele compuse în structura cărora intră participiul — şi acestea nu sunt puține — vin să consolideze poziția lui *a preceda (a precedat, va fi precedat, să fi precedat, ar fi precedat, a fi precedat, de precedat).* Se adaugă întreaga diateză pasivă *(este precedat/ă, era precedat/ă* etc). De asemenea, la imperfect, perfectul simplu şi mai mult ca perfectul indicativului, se utilizează exclusiv formele lui *a preceda (preceda, precedă, precedase).* Singurele locuri în care *a precede* îl concurează serios pe *a preceda* sunt:

- infinitivul prezent (şi formele compuse în structura cărora intră infinitivul);

■ prezentul indicativului şi al conjunctivului.

a) Infinitivul prezent şi formele compuse cu acesta oferă, prin urmare, variantele paralele:

Campania **va preceda/va precede** *alegerile.*
Campania **ar preceda/ar precede** *alegerile* etc.

Opțiunea gramaticii normative pentru prima variantă (va *preceda, ar preceda* etc.) se justifică prin alinierea la sistem, argumentată şi de preponderența în uz a acestei forme.

b) In ceea ce priveşte prezentul indicativului, lucrurile sunt ceva mai complicate. Pentru o înțelegere exactă a acestei situații, recurgem la o prezentare paralelă a celor două paradigme, la timpurile menționate.

Indicativ prezent		Conjunctiv prezent	
a preceda	*a precede*	*a preceda*	*a precede*
preced	preced	să preced	să preced
precezi	precezi	să precezi	să precezi
precedă	***precede***	***să precede***	***să preceadă***
precedăm	precedem	să precedăm	să precedem
precedați	precedeți	să precedați	să precedeți
precedă	preced	să precede	să preceadă

Compararea celor două paradigme, la timpurile indicate, arată că, de fapt, o reală concurență se manifestă numai la persoana a III-a, singular şi plural. La persoanele I şi a II-a singular, formele sunt identice. La persoanele I şi a II-a plural, formele sunt diferite, dar cele de conjugarea I *(precedăm, precedați; să precedăm, să precedați)* s-au impus, variantele de conjugarea a III-a *(precedem, precedeți, să precedem, să precedeți)* fiind în curs de abandonare. Pentru persoana a III-a, limba literară a impus o soluție mixtă: la indicativ prezent a fost acceptată forma lui *a preceda (precedă),* iar la conjunctiv prezent, forma lui *a precede (să preceadă).* Această normă hibridă este unanim respectată la conjunctiv *(să preceadă),* dar este puternic contestată la indicativ prezent. Într-adevăr, foarte mulți vorbitori preferă formele *el/ea precede, ei/ele preced,* ignorând varianta recomandată *(el/ei precedă).* Aşa stând lucrurile, se pune întrebarea dacă n-ar trebui „demixtată” flexiunea persoanei a III-a, admițându-se formele lui *a precede* şi la indicativ prezent, nu numai la conjunctiv. Aceasta ar însemna o mică extindere a unei excepții deja existente, pentru că, în restul flexiunii, au învins, aşa cum s-a văzut, formele lui *a prece-*

da. Uzul va decide asupra viitorului acestei norme. Deocamdată, corect este să spunem *campania/campaniile care* **precedă** *alegerile,* evitând formulările *campania care* **precede** *alegerile* sau *campaniile care* **preced** *alegerile.*

Observații:

1. Discuția de mai sus este valabilă şi pentru *a succeda,* care se află exact în aceeaşi situație. În consecință, vom spune *evenimentul/evenimentele care* **succedă** *alegerile* (nu *evenimentul care* **succede** *alegerile,* nici *evenimentele care* **succed** *alegerile).*

2. Alte verbe neologice aparent similare (exemplu: *a accede)* au avut alt destin morfologic, încadrându-se hotărât la conjugarea a III-a (*el/ea accede; ei/ele acced* etc), după modelul lui *a purcede.*

NOTA BENE!

În cazul verbelor *a preceda* şi *a succeda,* norma şi uzul îşi păstrează deocamdată traseele paralele. *DOOM-2* şi *GALR* recomandă formele *precedă* şi *succedă,* urmărind alinierea totală la un model flexionar.

Acest obiectiv nu va fi uşor de realizat, având în vedere că rudele adjectivale *(precedent, precedentă, precedenți, precedente)* sau substantivale *(un precedent - nişte precedente)* trimit mai degrabă la *a precede* decât la *a preceda.*

Dintr-un motiv similar (v. *excedent),* nici *a exceda* nu se simte prea bine la conjugarea I, în *-ez).* Corect este *excedează,* dar *excede* nu s-a predat definitiv.

3. Cui i se *datoresc* aceste rezultate sau Cui i se *datorează* aceste rezultate?

Aici nu mai este vorba de un neologism, ci de un verb format pe teren românesc (de la *dator),* care a cunoscut o dublă încadrare flexionară: *a datora* (conjugarea I) şi *a datori* (conjugarea a IV-a), generând forme paralele, cum sunt cele din titlu.

Cazul nu este singular, deoarece limba română cunoaşte şi alte verbe care oscilează între cele două modele flexionare. Ambele conjugări (I şi a IV-a) sunt bine reprezentate cantitativ, dar forța lor de atracție este variabilă în timp. Conjugarea a IV-a a fost foarte productivă în perioada veche, a achizițiilor verbale de origine slavă, apoi maghiară, turcă, neogreacă. În româna contemporană, neologismele de origine romanică au consolidat poziția conjugării I, au transformat-o în modelul cel mai productiv, sporindu-i considerabil forța de atracție. Aşa se explică şi faptul că în cazul unor dublete, cum este şi cel discutat aici, varianta de conjugarea I a obținut, de regulă, câştig de cauză. In momentul de față, se pot înregistra următoarele trei situații:

1. Limba literară acceptă numai varianta de conjugarea I, cea de conjugarea a IV-a fiind abandonată. Exemple:

a adăuga (nu *a adăugi)* *a gâdila* (nu *a gâdili)*
a aiura (nu *a aiuri)* *a rezolva* (nu *a rezolvi)*

Dintre formele respinse, au supraviețuit doar câteva participii adjectiviza-te *(adăugit, aiurit)* sau substantivele derivate de la asemenea forme *(rezolvitor;* exemplu: *lista rezolvitorilor de probleme).* Tot aici se poate încadra perechea *a curăța - a curați,* cu primul termen reținut de limba literară, iar al doilea *(a cu-rați)* circulând doar cu statut de regionalism gramatical.

2. Ambele încadrări sunt admise, dar cu diferențieri semantice, funcționând, în fapt, ca două verbe diferite:

a înflora („a împodobi cu flori”) - *a înflori* („a face flori”);
a îndesa („a îngrămădi, a face compact”) - *a îndesi* („a înmulți, a face frecvent”).

3. Cele două forme se folosesc în variație liberă:

a împătura - a împături
a datora — a datori

Rezultă de aici şi răspunsul la întrebarea din titlu: ambele formulări sunt corecte.

Observații:

■ Trebuie precizat că această variație liberă se limitează, în principal, la două timpuri: indicativ prezent şi conjunctiv prezent. Celelalte forme ale lui *a datori* au cam dispărut din uz, inclusiv infinitivul şi participiul, plus formele compuse construite cu acestea. A fost reținut doar *datorită,* dar ca prepoziție.

Chiar şi la cele două timpuri menționate (prezent indicativ şi prezent con-junctiv), active sunt mai ales formele de persoana a III-a ale lui *a datori.* Prin urmare, o reală concurență are loc numai între:

datorează — datoreşte (pers. a III-a, sg.)l prezent
datorează — datoresc (pers. a III-a, pi.) *J* indicativ;
să datoreze ~ să datorească (pers. a III-a, sg. şi pi.): prezent conjunctiv.

■ Statistic vorbind, cei mai mulți vorbitori preferă, în perechile de mai sus, varianta din stânga (de la *a datora).* Mai nou, se înregistrează, la unii români instruiți, tendința de a utiliza ambele forme, dar cu o specializare semantică diferită: cea de conjugarea I, când este vorba de o datorie concretă, materială (*Îl* **datorează** *50 de lei)* şi cea de conjugarea a IV-a, când este vorba de un sens cauzal, agentiv, instrumental, de o datorie morală *(Acest succes* **se datoreşte** *în primul rând antrenorului său).*

Nu credem că aspectul semantic explică, singur, preferința pentru *a datori,* în situații cum ar fi cea de mai sus. Considerăm că intervine aici şi un element de natură gramaticală: utilizarea reflexivului pasiv. Numai combinate, cele două condiții pot favoriza pe *a datori* în raport cu *a datora.* Dovada o avem chiar în enunțul citat aici. Dacă renunțăm la reflexivul pasiv, apare mai naturală apariția lui *a datora: El* **datorează** *acest succes în primul rând antrenorului său.*

În cazul formulărilor din titlu, am arătat că ambele sunt corecte, dar, având în vedere că sunt întrunite cele două condiții menționate anterior (în primul rând prezența reflexivului pasiv), *varianta primă prezintă un plus de naturalețe.*

NOTA BENE!

a) Pe lângă *a datora* - 1 („a avea o datorie materială sau morală”) *DOOM-2* introduce pe *a datora - 2* (verb reflexiv, *a se datora,* „a avea drept cauză”). Amândouă sunt dublate de o variantă în *-i (a datori-a se datori),* considerată învechită”. Aşadar, rămâne aprecierea că ambele formulări din titlu sunt corecte, *(cui i se datoresc/datorează aceste rezultate),* cu precizarea că a doua *(se datorează)* este varianta modernă, recomandată.

b) Potrivit aceleiaşi lucrări, *a aiura* trebuie plasat în grupul verbelor de la 2 (două încadrări, dar cu diferențe semantice), deoarece există şi *a aiuri* („familiar”), cu sensul „a zăpăci”.

c) *A împături* este acceptat acum ca formă unică, fără perechea de conjugarea I *(a împătura).* Utilizări ca *împătur, împături, împătură, să împăture* etc. sunt plasate în afara normei, corecte fiind doar variantele de tipul *-esc (împăturesc, să împăturească* etc).

4. Lichidele *se evaporă* sau Lichidele *se evaporează*?

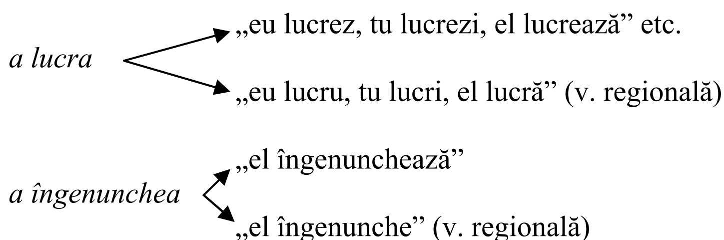
Verbele de conjugarea I se împart în două subclase, după o anumită particularitate flexionară care apare la indicativ prezent, conjunctiv prezent, imperativ şi viitorul format cu conjunctivul: verbe cu *-ez,* ca *a studia (studiez, să studiez,*

studiază tu, o să studiez) şi verbe fără *-ez,* ca *a învăța (învăț, să învăț, învață tu, o să învăț).*

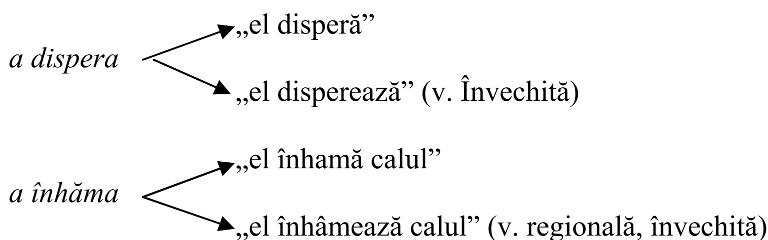
Unele şi-au creat paradigme paralele (cu şi fără *-ez),* provocând dificultăți în alegerea variantei corecte. In aceste cazuri, este bine să avem în vedere următoarele realități lingvistice:

1. Există verbe la care cele două forme paralele au un statut diferit din punctul de vedere al limbii normate, în sensul că una este considerată literară, corectă, iar cealaltă este regională sau învechită, în orice caz neliterară.

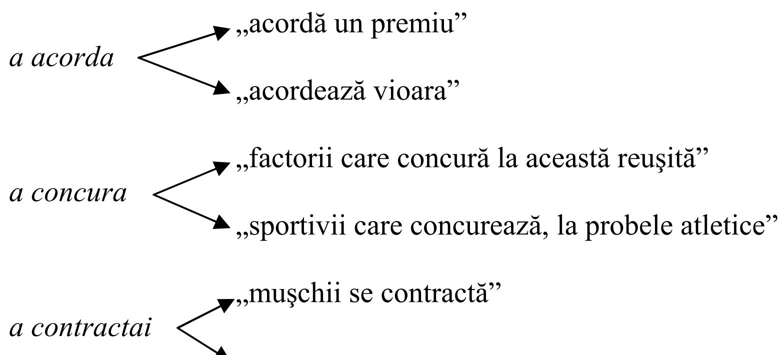
a) Forma cu *-ez* este cea corectă:

b) Forma fără *-ez* este corectă, literară:

2. O altă categorie o formează verbele care s-au impus cu ambele forme în limba literară, fiecare variantă având însă un conținut specific:

„relațiile comerciale se contractează anual”

a degaja → „crinul degajă un miros specific”
→ „poliția degajează căile de acces”

a manifesta → „manifestă multă înțelegere”
→ „manifestează în fața ambasadei”

a ordona → „ordonă retragerea armatei”
→ „ordonează lucrurile din cameră”

a reflecta → „oglinda reflectă realitatea”
→ „filosofii reflectează asupra realității”

a turna → „toarnă apă în cană”
→ „turnează un film despre tineret”

3. Româna actuală dispune şi de un grup de verbe cu dublă formă, la care nu sunt prezente diferențieri semantice, stilistice sau de statut normativ. Ambele variante sunt corecte, iar vorbitorii le pot folosi la libera alegere:

a desfăta - „ne desfată/ne desfăşează cu cântecele sale”
a (se) evapora - „lichidele se evaporă/se evaporează”
a şchiopăta - „el şchiopătă/şchiopătează uşor”
a ignora - „ei ignoră/ignorează adevărul”
a îngemăna - „se îngeamănă/se îngemănează două destine”
a însemna - „ce înseamnă/însemnează asta?”

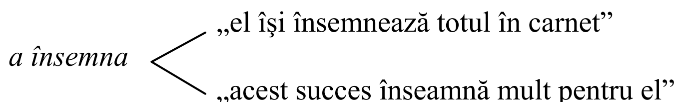
Prin al doilea exemplu din această listă am dat şi răspunsul ia întrebarea din titlu: ambele formulări sunt corecte.

Observații:

În general, limba literară nu tolerează pentru o perioadă prea extinsă situații ca aceea prezentată mai sus, la punctul 3. De regulă, una dintre variante este

treptat marginalizată, abandonată, fiind considerată învechită sau destinată unui uz local, regional, ca în cazul verbelor de la punctul 1.

Fac excepție dubletele care încep să se specializeze semantic sau stilistic. Acestea trec în categoria verbelor menționate la punctul 2, iar procedeul este apreciat ca un mijloc de îmbogățire a limbii. De pildă, un verb ca *a însemna* se înscrie în această deplasare treptată de la grupul 3 la grupul 2, consolidându-şi ambele forme printr-o tot mai pronunțată specializare semantică. Varianta cu -*ez* este preferată pentru sensul „a nota, a face însemnări, a scrie”, pe când cea fără -*ez* se foloseşte mai nou pentru „a semnifica, a avea un anumit înțeles”;

Desigur, nu orice tentativă de genul celei de mai sus este sortită reuşitei. Un verb ca *a marca,* încadrat la modelul cu *-ez,* începe să-şi formeze şi o variantă „sportivă”, fără *-ez* („el marcă gol după gol”), dar este puțin probabil ca aceasta să se impună, dată fiind motivația semantică-stilistică prea puțin consistentă, în orice caz, uzul va decide. Deocamdată, la verbul respectiv, este recomandată forma cu *-ez* pentru toate situațiile.

NOTA BENE!

a) Cele două forme paralele din titlu *(evaporă/evaporează)* au o balanță a frecvenței puternic dezechilibrată în favoarea variantei fără *-ez (se evaporă).*

Întrucât a doua, cea cu *-ez (se evaporează),* nu a dobândit între timp nicio specializare semantică sau măcar o nuanță suplimentară, *DOOM-2* renunță, justificat, la aceasta, recomandând utilizarea exclusivă1 a formei nesufixate. Răspunsul la întrebarea din titlu trebuie modificat astfel: numai prima formulare este corectă (Lichidele *se evaporă).*

b) Din acelaşi motiv, *DOOM-2* acceptă numai forma nesufixată pentru *a ignora (ignoră), a desfăta (desfată), a înfiripa (înfiripa),* iar pentru *a îngemăna* numai varianta cu sufix *(îngemănează). În* felul acesta, numai *a şchiopăta* rămâne în grupul verbelor de la 3, cu forme duble, admise în variație liberă *(*şchiopătă*/şchiopătează).*

c) *A însemna,* din acelaşi grup 3, trebuie trecut la 2, recunoscându-i-se specializarea semantică pentru formele paralele: *a însemna* - 1 („a nota”: *însemnează)* şi *a însemna - 2* („a reprezenta”: *înseamnă).*

5. Speranțele noastre se *năruie* sau Speranțele noastre se *năruiesc*?

Ca şi la conjugarea I (vezi întrebarea nr. 4), verbele de conjugarea a IV-a pot urma în flexiune două modele: cu sufixul *-esc/-ăsc (a privi, a citi, a hotărî)* sau fără acest sufix *(a fugi, a veni, a coborî)*. Marea majoritate a verbelor s-au încadrat ferm la una din cele două subclase, cum este cazul celor notate mai sus, în paranteză. Altele au oscilat între tipurile flexionare menționate, generând în cele din urmă o flexiune dublă. Este vorba de verbe cu infinitivul în -/ care au radical vocalic:

- în *u* (cele mai multe): *a destăinui (se destăinuie/se destăinuieşte)*
- în *ă: a mormăi (mormăie/mormăieşte)*
- în *o: a ostoi (se ostoaie/se ostoieşte)*
- în *ă: a hâşăi (hăşâie/hâşâieşte)*

Se cuvine să facem şi aici precizarea că diferența (prezența sau absența lui -*esc)* se manifestă numai la indicativ prezent *(destăinuie/destăinuieşte),* conjunctiv prezent *(să destăinuie/să destăinuiască),* viitorul format cu formele de conjunctiv *(o să destănuie/o să destăinuiască;* are *să destăinuie/are să destăinuiască)* şi imperativ *(destăinuie tu/destăinuieşte tu).*

În ceea ce priveşte raportul dintre aceste variante şi limba literară, există aceleaşi trei situații menționate şi cu alt prilej:

1. Ambele variante sunt acceptate, utilizându-se în variație liberă: *a dăinui (dăinuie/dăinuieşte), a dibui (dibuie/dibuieşte).*

2. Ambele forme sunt literare, dar fiecare are alt conținut:

„el îndoaie o sârmă”
a îndoi
„el se îndoieşte de justețea măsurilor luate”

3. În uz apar amândouă formele, dar literară este doar una, cealaltă fiind considerată regională, arhaică, colocvială, aparținând exprimării neîngrijite. Dăm, în continuare, o listă a principalelor verbe care ilustrează această situație.

a) Verbe la care literară (corectă) este forma cu *-esc:*

a bănui	a fulgui	a jelui	a tăinui
a dărui	a gelui	a mânui	avanii
a destăinui	agâtui	apărui	a vămui

a drămui	a hăitui	a socoti	a zeciui
a drăcui	a huidui	a (se) strădui	a zemui
		a străjui	

b) Verbe la care literară este forma fără *-esc:*

a bâigui	a dezvălui	a învălui	a ronțăi
a bântui	a distribui	a lălăi a stărui	
a behăi a grohăi	a mormăi	a turui	
a bubui a îngădui	a (se) nărui	a zăhăi	
a constitui	a înlănțui	a ostoi a zgudui	

Verbul *a se nărui* face parte, după cum se vede, din această din urmă categorie. Prin urmare, formularea corectă, recomandabilă este prima: *Speranțele noastre* **se năruie.**

Observații:

■ Salvarea unora dintre formele respinse este posibilă, cum am mai arătat, prin specializare semantică sau stilistică. Un verb ca *a mântui,* impus cu varianta fără *-esc (mântuie),* are o întrebuințare specială în limbajul religios („a salva, a purifica, a vindeca sufletește”), care apelează la formele cu *-esc (mântuiește). Î*n felul acesta, verbul respectiv se transferă de la 3b la clasa verbelor menționate la punctul 2.

■ Izul mai mult sau mai puțin arhaic sau regional al variantelor neliterare pentru verbele de la 3 (a și b) este valorificat în literatura beletristică pentru efectele sale caracterizante. Utilizarea acestor forme și în alte stiluri nu este recomandabilă. Întrucât diferența literar/neliterar este mai greu de sesizat de către unii vorbitori, acestora li se poate recomanda consultarea lucrărilor normative (dicționare, îndreptare) în momentele de nesiguranță, până se vor familiariza cu inventarul formelor corecte.

■ Verbul *a trebui* este cel mai important (ca frecvență, particularități sintactice, oscilații flexionare) dintre toate verbele încadrabile la subclasa de la 3. Datorită caracterului special și foarte complex al situației sale, va fi discutat separat (vezi întrebarea nr. 6).

■ Verbele cu infinitivul în *î* cunosc o încadrare flexionară mult mai fermă. Oscilația între modelele cu sau fără *-ăsc* este prezentă foarte rar (exemplu: *a tăbărî* - corectă e flexiunea fără *-ăsc;* ei *tabără* etc, dar regional apar și forme ca ei *tăbărăsc).*

NOTA BENE!

a) Constatând că, la unele verbe de conjugarea a IV-a, concurența dintre formele cu *-esc* şi cele fără *-esc nu* a decis încă, prin uz, un învingător, *DOOM-2* validează ambele variante. Intră aici verbe ca *a destăinui, a huidui, a se strădui,* care, de la grupul 3a, trebuie trecute la grupul 1 *(destăinuie / destăinuieşte, huiduie / huiduieşte, se străduie / se străduieşte).* Aceeaşi variație liberă (cu/fără sufix) este recomandată, ca noutate, şi la alte verbe: *a biciui, a drăcui, a orbecăi, a zgândări (biciuie / biciuieşte, drăcuie / drăcuieşte, orbecăie / orbecă-ieşte, zgândăre / zgăndăreşte).*

b) Alte modificări: *a gâtui* se transferă la 3b, grupul verbelor fără *-esc (gătuie,* nu *gâtuieşte);* în schimb, *a ostoi* şi *a zăbovi* se încadrează la grupul 3a, cu *-esc (pstoiesc, zăhăiesc,* nu *ostoaie, zăhăie).*

6. *Trebuie* luate măsuri urgente sau *Trebuiesc* luate măsuri urgente?

Corectitudinea formulărilor de mai sus vizează două aspecte: morfologia lui *a trebui* şi raporturile sale cu ceilalți componenți ai enunțului.

1. Ca verb de conjugarea a IV-a (în *-i),* cu radical vocalic (în *-u), a trebui* cunoaşte forme paralele: cu şi fără *-esc* (vezi întrebarea nr. 5). Spre deosebire de verbele discutate în subcapitolul anterior, paralelismul se manifestă aici numai la persoana a III-a, întrucât *a trebui* este un verb unipersonal. Din acelaşi motiv, este exclus imperativul (care are doar persoana a II-a), rămânând în discuție numai indicativul prezent şi conjunctivul prezent (plus, fireşte, viitorul format cu prezentul conjunctivului).

Şi tot spre deosebire de verbele prezentate în subcapitolul 5, limba literară a manifestat de data aceasta inconsecvență în selecție. La indicativ prezent a fost acceptată forma fără *-esc: trebuie (îmi* **trebuie** *un caiet) îmi* **trebuie** *nişte caiete).* La conjunctiv prezent (şi la viitorul cu **să)** a fost preferată varianta cu *-esc* (o *să-mi* **trebuiască** *un caiet, o să-mi* **trebuiască** *nişte caiete).*

Aşa stând lucrurile, rezultă că numai prima variantă din titlu este în concordanță cu normele limbii literare: **Trebuie** *luate măsuri urgente.* Cealaltă prezintă, pentru cei care o folosesc, riscul unor conotații defavorizante (regional, arhaic, neîngrijit). '

Observații:

Fără a contesta norma actuală, semnalăm totuşi un anumit reviriment al formei cu *-esc.* Faptul se explică probabil şi prin utilizarea tot mai frecventă a

lui *a trebui* ca verb tripersonal, adică şi Ia persoanele I şi a II-a (vezi expresia *Să trăieşti, că ne* **trebuieşti).** Or, paradigma rară *-esc* nu dispune de posibilităţi de expresie pentru aceste persoane. Să mai reţinem că generalizarea formei cu *-esc* ar pune de acord prezentul indicativ cu prezentul conjunctiv, ar „demixta” conjugarea acestui verb. Deocamdată este greu de precizat cât de puternică este această tendinţă şi dacă ea va putea răsturna raportul de forţe dintre cele două variante de indicativ prezent.

2. *Trebuie luate măsuri urgente* este o structură derivată din *Trebuie* **să** fie *luate măsuri urgente.* Ca regent impersonal al unei subiective, verbul **a trebui** apare, obligatoriu, la persoana a III-a singular, indiferent de numărul şi persoana care sunt implicate în relaţia predicativă din subordonată. Pentru a evidenţia acest lucru, trecem verbul la imperfect, unde nu mai există omonimia singular-plural, iar forma unică a regentului se explică prin regula amintită:

Trebuia să fiu anunţat/ă.
Trebuia să fii anunţat/ă.
Trebuia să fie anunţat/ă fratele/familia.
Trebuia să fim anunţaţi/e.
Trebuia să fiţi anunţaţi/e.
Trebuia să fie anunţaţi/e fraţii/familiile.

Prin suprimarea auxiliarului **a fi** de la verbul pasiv al subiectivei, *a trebui* îşi schimbă statutul morfosintactic, fapt atestat şi de posibilitatea apariţiei sale la plural:

Trebuia *anunţată familia,* dar
Trebuiau *anunţate familiile.*

In legătură cu suprimarea lui *a fi se,* impune o constatare importantă: ea (suprimarea) se aplică numai la persoana a IH-a, singular şi plural. La persoanele I şi a II-a, subiectul este indhrs, fiind exprimat tocmai prin desinenţele acestui auxiliar *(fiu, fii, fim, fiţi),* care, din această cauză, nu poate fi suprimat, încercările unor vorbitori de a crea forme de persoana I sau a II-a la *a trebui,* pentru a include în el subiectul, au generat apariţii ca: *trebuiam anunţat, trebuiai anunţat, trebuiam anunţaţi, trebuiaţi anunţaţi.* Acestea însă sunt privite cu multă rezervă şi' au puţine şanse de a fi acceptate. Chiar şi la indicativ prezent, care, prin varianta cu *-esc* tinde să dezvolte o paradigmă tripersonală, formulările prescurtate de persoanele I şi a II-a *(trebuieşti anunţat, trebuim anunţaţi* etc.) sunt departe de a primi girul limbii normate.

Observație:

Sintagmele de tipul *trebuie plecat, trebuie mers, trebuie venit* nu sunt rezultatul suprimării auxiliarului *a fi,* deoarece verbele de pe poziția a doua *(apleca, a merge, a veni),* fiind,intranzitive, nu au diateza pasivă. De fapt, *plecat, mers, venit* sunt aici nişte supine neprepoziționale. Supinul neprepozițional apare şi în cazul unor verbe tranzitive utilizate cu sens absolut: *trebuie muncit, trebuie învățat* etc. În toate aceste sintagme, apelul la supinul prepozițional *(trebuiede venit, trebuie de muncit* etc> reprezintă o greşeală care trebuie evitată.

3. Verbul *a trebui* prezintă anumite „;ciudățenii" nu numai când este urmat de contrageri participiale. Ca semiauxiliar de modalitate, el este foarte sudat, semantic şi gramatical, cu verbul de la dreapta lui. În realitate, el nu exprimă altceva decât necesitatea de a se efectua acțiunea conținută de verbul al doilea *(Trebuie să plec).* Vorbitorii simt aceste două verbe ca o unitate semantic-funcțională. În consecință, unele părți ale propoziției subiective sunt adeseori plasate în fața acestui bloc biverbal. Frecvent se întâmplă acest lucru cu subiectul, subordonatei:

Eu *va trebui* **să plec**.

După cum se vede, prin această deplasare a subiectului în fața verbului regent, apar nişte vecinătăți neobişnuite pentru limba română: subiect de persoana I sau a II-a (singular sau plural), urmat imediat de un verb de persoana a III-a singular:

Tu **va trebui** *să pleci.*
Noi **va trebui** *să plecăm.*
Voi **va trebui** *să plecați.*

Această nepotrivire nu deranjează pe nimeni. La persoana a III-a plural însă, alăturarea „dezacordată" a subiectului subordonatei şi a verbului *a trebui* nu mai este tolerată: *Ei* **va trebui** *să plece* este înlocuit cu *Ei* **vor trebui** *să plece.*

Această reacție de respingere, urmată de modificarea lui *a trebui,* are o explicație care ține mai degrabă de psiholingvistică. Pentru români, una dintre cele mai grave abateri de la regulile acordului gramatical este considerată utilizarea singularului pentru plural, la persoana a III-a: *ei merge, ei zice, ăştia e mulți, astea nu e bune* etc. În literatura noastră satirică s-a făcut adeseori apel la asemenea exprimări pentru a caracteriza nivelul cultural al unui personaj.

Ele sunt regionalisme gramaticale munteneşti, pe care limba literară nu le-a acceptat niciodată.

Teama faţă de cel mai ruşinos dezacord din limba română a determinat modificarea amintită: *a trebui* abandonează statutul de verb impersonal, la care îl obligă calitatea de regent al subiectivei, şi se acordă în număr cu subiectul ei. Această abatere de la sistem a devenit normă, în condiţiile complexe menţionate mai sus, şi ea trebuie respectată ca atare.

Observaţii:

a) Rezolvarea a fost simplă, sub aspect morfologic, întrucât marea majoritate a timpurilor dispun de forme diferite pentru singular şi plural, la persoana a III-a:

El **trebuia** *să plece — Ei* **trebuiau** *să plece.*
El **a trebuit** *să plece - Ei* **au trebuit** *să plece* etc.

La indicativ prezent, cum s-a văzut, cele două forme (singular-plural) sunt omonime:

El trebuie *să plece - Ei* **trebuie** *să plece.*

N-ar fi exclus ca, sub imperiul aceleiaşi dorinţe de a evita o formulare care nu elimină total impresia de dezacord (prin omonimia singular-plural), unii vorbitori să simtă o motivaţie în plus pentru apelul la formele cu *-esc,* unde opoziţia de conţinut amintită (sg.-pl.) este clar exprimată formal *(trebuieşte - trebuiesc).* Aşa cum am mai arătat, acest avantaj ar fi obţinut cu preţul utilizării unor forme lipsite deocamdată de prestigiul exprimării literare.

b) Când subiectul rămâne în propoziţia subordonată, *a trebui* îşi păstrează forma normală pentru orice regent impersonal al unei subiective (persoana a III-a, singular).

Trebuia *să plece ei mai întâi.*
Va trebui *să plece ei mai întâi.*
A trebuit *să plece ei mai întâi.*

Poziţia subiectului de persoana a Hl-a plural *(ei)* nu mai justifică aici acceptarea abaterii de la regula regentului impersonal, de aceea trebuie evitate formulări *ca Au trebuit să plece ei* etc. Situaţia se prezintă diferit la structurile

analizate la punctul 2. Variantele contrase, cu subiect la plural, îl păstrează pe *a trebui* la acest număr (plural), indiferent de poziția subiectului:

Familiile **trebuiau** *anunțate.*
Trebuiau *anunțate familiile.*

Prin suprimarea auxiliarului *a fi,* este greu pentru vorbitori să interpreteze substantivul *familiile* ca un subiect al participiului, iar pe acesta ca un subiect al lui *a trebui.* Situația insolită a participiului în asemenea contexte (aceea de a avea subiect şi de a fi el însuşi subiect) este discutabilă chiar şi pentru specialişti. Soluția practică adoptată de vorbitori (pluralul generalizat, indiferent de topică) arată că ei percep aici semiauxiliarul *a trebui* în sintagmă sudată cu participiul de la dreapta lui, iar subiectul îl raportează la întregul bloc verbal (numit predicat compus/complex de către unii lingvişti).

c) Ca *a trebui* se comportă şi alte câteva verbe, în ipostaza de regente impersonale ale unor subordonate cu subiect la plural:

a urma: *Eu* **urma** *să plec/Noi* **urma** *să plecăm.*
Tu **urma** *să pleci/Voi* **urma** *să plecați,* dar
El **urma** *să plece/Ei* **urmau** *să plece.*
a fi: *Eu* **era** *să cad/Noi* **era** *să cădem.*
Tu **era** *să cazi/Voi* **era** *să cădeți,* dar
El **era** *să cadă/Ei* **erau** *să cadă.*

Tot ca la *a trebui,* nu sunt admise formele „personale": *Eu eram să cad, Tu erai să cazi, Eu urmam să plec, Tu urmai să pleci.* De asemenea, este respins pluralul la persoana a III-a când subiectul (la plural) este plasat în interiorul subiectivei:

Urma *să plece ei mai întâi* (nu **Urmau** *să plece ei).*
Era *să cadă ei mai întâi* (nu **Erau** *să cadă ei).*

7. Cartea *merită citită* sau Cartea *merită să fie citită*?

1. *Cartea merită citită* este o variantă prescurtată, rezultată în urma suprimării auxiliarului *să fie* de la predicatul pasiv al subordonatei *(să fie citită).*

Modelul acestei transformări l-au constituit construcțiile cu *a trebui,* discutate la subcapitolul 6: *Familia trebuia să fie anunțată > Familia trebuia anunțată.* Se pune însă întrebarea dacă structurile din titlu repetă întocmai condițiile

de contragere semnalate la **a trebui.** De răspunsul dat depinde şi aprecierea corectitudinii formulării *Cartea merită citită.*

Mai întâi, să precizăm că utilizarea prescurtată a unor structuri pasive de acest tip nu se manifestă doar la cele două verbe amintite aici.

a) Verbul *a se cuveni,* ca regent al unei subiective cu predicat la diateza pasivă, apare frecvent cu auxiliarul suprimat:

Se cuvine **să fie luată** *această măsură/Se cuvine* **luată** *această măsură.*
Se cuvine **să fie luate** *măsuri urgente./Se cuvin* **luate** *măsuri urgente.*

Restructurarea operată implică, aşa cum am arătat în subcapitolul 6, modificări de acord şi reinterpretarea relaţiilor din interiorul enunţului rezultat.

b) Alte două verbe *(a se cere, a se impune)* încep a fi atrase tot mai mult în formulări cu participiul în locul diatezei pasive:

Se cere **luată** *o decizie urgentă.*
Se cer **luate** *măsuri urgente.*

Poate nu chiar în aceeaşi situaţie se află al doilea verb, deoarece o exprimare ca *Se impune luată o decizie* apare uşor forţată, în comparaţie cu varianta necontrasă *(Se impune să fie luată/a fi luată o decizie)* sau cu cea rezultată din nominalizarea verbului *(Se impune luarea unei decizii).*

Observaţie:

Indiferent de frecvenţa sau gradul de acceptabilitate a structurilor contrase menţionate la a) şi b), subliniem că ele se justifică, sunt legitimate semantic şi gramatical, întrucât apar în aceleaşi condiţii cu modelul. Într-adevăr, *a se cuveni, a se cere, a se impune,* ca regente impersonale ale unei subiective, sunt sinonime cu *a trebui,* se comportă ca semiauxiliare de modalitate, exprimând „necesitatea” acţiunii din verbul următor, cu nuanţă imperativă variabilă.

2. *A merita* se deosebeşte de *a trebui* atât semantic, cât şi gramatical. El este, în primul rând, un verb tranzitiv personal. În enunţul *Cartea merită să fie citită,* propoziţia subordonată *(să fie citită)* este o completivă directă, iar regentul poate sta la orice persoană:

Eu merit *să fiu citit (lăudat* etc).
Tu meriţi *să fii citit (lăudat* etc).

Mai mult, *a merita,* ca verb tranzitiv, nu se poate întrebuința cu sens absolut,, el reclamă prezența, reală sau subînțeleasă, a complementului direct în enunț. Nu putem spune *Studenții merită,* aşa cum spunem *Studenții învață. Î*n dialog, în exprimările eliptice, excepția este doar aparentă, deoarece complementul direct este, în mod obligatoriu, subînțeles:

— *Merită Ion un premiu?*
— *Merită!* („un premiu").

Această particularitate a lui *a merita* (complement direct obligatoriu) este importantă. Prin suprimarea lui *a fi* din *Cartea merită să fie citită,* rolul de complement direct al subordonatei este preluat, în mod necesar, de verbul la participiu *(citită - Cartea merită citită).* Prin aceasta însă s-a ajuns într-o situație stranie: participiul acordat, care urmează schema funcțională a adjectivului, este plasat într-o poziție sintactică (complement direct) cu care este incompatibil. Acesta este motivul pentru care limba literară a respins varianta prescurtată *Cartea merită citită,* ca pe o abatere de la regulile sintaxei româneşti. Anomalia semnalată aici este cu atât mai puțin tolerată când se manifestă la persoanele I şi a II-a: *Tu meriți bătut, Eu merit lăudat* etc.

Prin urmare, construcțiile corecte sunt: *Cartea merită să fie citită* sau *Cartea merită a fi citită.*

Observații:

a) Verbul *a merita* se foloseşte în limba română şi cu sens impersonal, ca regent al unei subiective:

Merită să încercăm şi noi.

Dată fiind calitatea de verb personal tranzitiv a lui *a merita,* cu care apare de obicei, subiectul subordonatei trebuie, în mod obligatoriu, plasat în interiorul subiectivei. Deplasarea subiectului în fața regentului schimbă situația, mai ales când acesta este de persoana a III-a, iar predicatul subiectivei este la diateza pasivă:

Merita/să fie citită toată cartea (merita + subiectivă).
Toată cartea merita/să fie citită (merita + compl. directă).

Dacă prima construcție (şi interpretare) este uşor ambiguă, a doua variantă evită orice echivoc semantic şi gramatical.

b) înlocuirea unei subordonate al cărei predicat este la diateza pasivă, cu participiul verbului respectiv, reprezintă un procedeu economicos şi productiv în limba română. Totul este ca funcţia rezervată participiului acordat să fie în concordanţă cu valenţele sintactice ale acestuia. Aşa cum am arătat deja, participiul urmează schema funcţională a adjectivului, de aceea refuză orice încadrare improprie. Cazul lui *a merita* + participiu nu este singular. De pildă, un verb ca *a aştepta* nu admite o variantă prescurtată, deoarece oferă participiului care substituie subordonata funcţii incompatibile cu statutul sintactic al acestuia (complement direct şi complement indirect):

El aşteaptă să fie invitat (c.d.).
El se aşteaptă să fie invitat (ci.).

El aşteaptă invitat şi *El se aşteaptă invitat* sunt, din motivele arătate, inacceptabile.

Cel mai adesea, participiile rezultate în urma unor transformări, cum sunt cele de mai sus, îndeplinesc funcţia de element predicativ suplimentar, determinată de dubla lor orientare: spre verbul din stânga (ca reprezentant al fostei subordonate) şi spre un nume (ca orice cuvânt cu comportament adjectival).

Exemple: *El lasă să fie aşteptat. > El se lasă aşteptat.*
El consideră că a fost învins. > El se consideră învins.
Ea visa să fie invitată. > Ea se visa invitată.

Se înregistrează chiar un abuz de elemente predicative suplimentare, dintre care unele se află la limita de jos a toleranţei: *El se vrea lăudat, El se cere tratat. Ea se dorea aleasă.*

NOTA BENE!

GALR plasează structura *a merita* + participiu în acelaşi tipar sintactic cu *a trebui* + participiu, atât ca mod de generare (amalgamarea regentei cu subiectiva şi suprimarea lui *a fi),* cât şi ca grad de acceptabilitate (voi. II, pag. 327). In consecinţă, varianta primă din titlu *(Cartea merită citită)* are aceeaşi legitimitate ca şi modelul său *(Cartea trebuie citită).* Rezerva trebuie menţinută totuşi când este vorba de persoanele I şi a II-a *(Meriţi bătută, Aş merita lăudată).*

8. *Nu merită* să cumperi aşa ceva sau *Nu se merită* să cumperi aşa ceva?

Enunțurile din titlu ilustrează un model sintactic frecvent atestat în limba română: verb impersonal + subordonată subiectivă. Într-o asemenea schemă relațională, regentul poate fi actualizat prin:

a) verb impersonal propriu-zis: *a trebui, a se cuveni, a se întâmpla* etc.

b) verb personal, supus unei' transformări de „impersonatizare”, prin trecerea la reflexivul pasiv *(se zice, se aude, se ştie, se anunță că...)* sau, mai rar, la pasivul impersonal *(este ştiut că,..)*.

Verbele de la a) nu pot fi raportate la un subiect-persoană *(eu, tu, el),* de aceea, formal sunt unipersonale, dispun doar de persoana a III-a:

Trebuie să plecăm.
Se cuvine să aplaudăm.

Verbele de la b) sunt tranzitive, tripersonale (au paradigma completă) şi constituie o clasă bogat reprezentată în limbă. „Impersonalizarea[1]” lor şi utilizarea cu o singură formă (de persoana a III-a singular) au loc contextual, fiind, cum am menționat, rezultatul unei transformări. Marca formală a acesteî schimbări de statut este, în primul rând, pronumele reflexiv *se.*

Exemplu:

a lucra (personal)

Eu lucrez
Tu lucrezi
El/ea lucrează
Noi lucrăm
Voi lucrați
Ei/ele lucrează

a lucra („impersonalizat”, devenit, formal, unipersonal)

Se lucrează *numai ce a fost proiectat.*

Practic, aproape orice verb tranzitiv are o variantă „impersonalizată”, potențial regent al unei subiective.

Verbul *a merita* se plasează„cum am arătat în subcapitolul 7, undeva între cele două clase menționate la a) *şi* b); el este un verb tranzitiv tripersonal (ca *a lucra),* dar cunoaşte şi «utilizare impersonală, ***nemarcată formal,*** prin *se* (ca *a lucra).*

Personal

Eu merit (ceva) !
Tu meriți
El/ea merită
Noi merităm
Voi meritați
Ei/ele merită

Impersonal

Merită *să încercăm și noi.*

Unii vorbitori nu au percepția clară a celui de al doilea sens al lui *a merita,* de aceea aplică procedeul de la b), „impersonalizarea" prin reflexiv:

Se merită *să cumperi așa ceva. / Nu* **se merită** *să cumperi așa ceva.*

Apariția lui *se* este însă superfluă, redundantă, generează o exprimare pleonastică și, în consecință, este nerecomandabilă. Forma corectă: **Nu merită** *să cumperi așa ceva* (cu varianta afirmativă **Merită** *să cumperi așa ceva).*

Observații:

1. Un statut similar are *a renta,* care, ca verb impersonal, este sinonim cu *a merita.* Prin urmare, este incorectă construcția: *Nu se rentează să cultivi plante tehnice* (sau *Se rentează...).* Admisă este doar, varianta fără *se:* Nu **rentează** *să cultivi plante tehnice* sau **Rentează** *să cultivi plante tehnice.*

2. Ocazional, este atestată și o formulare ca **Nu se există** *să nu câștigăm,* respinsă categoric de limba normată. Adăugăm că, în acest caz, nici varianta fără *se (Nu există să nu câștigăm)* nu are un statut prea nobil, deoarece utilizarea acestui verb *(a exista)* ca regent impersonal al unei subiective (substitut pentru *nu se poate)* apare ca forțată, neadecvată.

9. Eu *continui* cursa sau Eu *continuu* cursa?

Verbul *a continua,* neologism de conjugarea I, *cu* radicalul în vocala *-u,* are o poziție ingrată în sistemul verbal românesc. Celelalte neologisme cu forme similare de infinitiv *(a dilua, a evalua, a evolua, a efectua, a insinua, a evacua, a eșua* etc.) s-au încadrat la tipul de flexiune cu *-ez (diluez, evaluez, evoluez, efectuez* etc). *A continua* face excepție, urmând modelul fără *-ez* al conjugării I:

eu continuu	*noi continuăm*
tu continui	*voi continuați*
el/ea continuă	*ei/ele continuă*

Grupul verbelor de conjugarea I cu radical în *-u,* fără *-ez* la flectiv, este extrem de redus în limba română: *a lua* şi derivatele sale *(a relua, a prelua).* Acestea sunt verbe neregulate, nu reprezintă un reper paradigmatic constant. Pe de altă parte, opoziția *-u* (semivocalic)/-/ (semivocalic), de la persoanele I şi a II-a, nu are o reprezentare puternică la indicativ prezent (respectiv, conjunctiv prezent). Ea apare mai ales Ia verbe neregulate *(a da, a sta, a lua, a vrea)* sau la alte câteva, tot cu radical monosilabic *(a şti, a scrie).*

Fragilitatea modelului la care s-a încadrat verbul *a continua* explică slaba rezistență a acestuia la influența unor subclase flexionare apropiate. Este vorba, în primul rând, de verbele de conjugarea I, cu radical vocalic, în -/: *a apropia, a speria, a tăia* etc, care au forme omonime pentru persoanele I şi a II-a, indicativ prezent: *eu mă apropii - tu te apropii.* Aceeaşi omonimie se regăseşte şi la verbele de conjugarea a IV-a cu radical în *-u,* fără *-esc (a atribuita bântui, a constitui, a contribui* etc), sau cu radical terminat în alte vocale *(a mormăi, a ronțăi, a mârâi* etc): *eu contribui/tu contribui.*

Cele arătate până aici (fragilitatea modelului şi analogia cu alte tipare flexionare) explică numărul mare de abateri de la normă în utilizarea verbului *a continua (eu continui, eu o să continui/am să continui).* Ca şi în alte împrejurări, explicația nu este o scuză, de aceea reamintim că formele corecte de persoana I, pentru indicativul prezent, conjunctiv prezent şi viitorul cu *să,* sunt cele cu desinența *-u* (semivocalic): *eu continuu, eu trebuie să continuu, eu o să continuu, am să continuu.* Aceasta înseamnă că a doua variantă din titlu este cea recomandabilă:

Eu **continuu** *cursa.*

NOTA BENE!

DOOM-1 indica o exprimare vocalică a desinenței *-u* pronunțată în hiat: (eu) con-ti-n*u-u*). Uzul a neglijat aproape în totalitate această recomandare, optând pentru o desinență semivocalică, asociată în diftong descendent cu vocala din radical: (eu) *con-ti-nuu,* dar şi (eu) *con-ti-nui). DOOM-2,* susținut de *GALR* (voi. I, pag. 548 şi 563), consideră că varianta cu *-i* s-a impus treptat, părăsind aici (pers. I sg. prezent) modelul fragil la care s-a încadrat verbul *a continua,* orientându-se spre alt tipar flexionar, la care pers. I şi pers. a II-a singular sunt omonime *(a tăia, a mângâia* etc). In felul acesta, *(eu) continui* devine norma unică, iar răspunsul la întrebarea din titlu se modifică: formula-

rea corectă este prima *(Eu continui cursa),* afirmaţie valabilă şi pentru conjunctiv (Eu trebuie *să continui* cursa) sau viitor (Eu *o să continui* cursa).

10. Ei *nu vreau* nimic sau Ei *nu vor* nimic?

Verbul *a vrea* este supus unei duble contaminări formale:

1. Cu paradigma unui verb sinonim - a voi - aşa cum se vede în prezentarea paralelă de mai jos:

a vrea	*a voi*	---> *a vroi* (formă hibridă)
vreau	voiesc	vroiesc
vrei	voieşti	vroieşti
vrea	voieşte	vroieşte
vrem	voim	vroim
vreţi	voiţi	vroiţi
vreau	voiesc	vroiesc

Limba literară a respins paradigma hibridă *(a vroi),* cu excepţia formelor de imperfect, care, prin marea lor frecvenţă, au primit statut de variante tolerate. Prin urmare, *vroiam, vroiai, vroia, vroiam, vroiaţi, vroiau* pot să apară în variaţie liberă *cu vream, vreai, vrea, vream, vreaţi, vreau* sau *voiam, voiai, voia, voiam, voiaţi, voiau.*

2. Cu paradigma auxiliarului morfologic pentru timpul viitor:

vreau	voi	vreau
vrei	vei	vrei
vrea	va	vrea
vrem	vom	vrem
vreţi	veţi	vreţi
vreau	*Vor* --->	*vor*

Aici este vorba doar de persoana a III-a plural (indicativ prezent), dar opţiunea limbii literare este mai tranşantă: a adoptat paradigma nouă, combinată, cea cu *vor.* Rezultă că între cele două formulări din titlu, corectă este a doua: *Ei nu vor nimic.* Este adevărat că şi prima variantă *(Ei nu vreau nimic)* apare destul de frecvent, dar ea are un statut” de formă populară, învechită, neadecvată unei exprimări exigente.

Observație:

Între *a vrea* şi *a voi,* verbe sinonime, ‚s-a stabilit un fel de complementaritate în distribuție. La unele timpuri/moduri este preferat, *a vrea.* De exemplu, la indicativ prezent, *eu vreau, tu vrei* etc. domină distribuțional în raport cu *eu voiesc, tu voieşti* etc. La altele, *a voi* are întâietate: *voiam, voiați, voiau* (imperfect) sunt preferate în raport cu *vream, vreați, vreau.* La imperativ se utilizează numai *a voi (voieşte tu' voiți voi!).* Uneori, în interiorul aceluiaşi timp, apar diferențe de utilizare, de la o persoană la alta (exemplu: perfectul simplu: *vrui, vruşi* - prioritare; *vru/voi* - egale; *voirăm, voirăți, voiră* - prioritare). Am putea alcătui o paradigmă mixtă a perfectului simplu, care să arate astfel:

vrui	*voiram*
vruşi	*voirăți*
Vru / voi	*voira*

Probabil această alternanță funcțională a favorizat treptat contaminarea formală şi apariția variantelor hibride.

NOTA BENE!

Noile reglementări scot în afara uzului literar varianta hibridă *a vroi.* Această precizare este valabilă şi pentru imperfect, ceea ce înseamnă că formele *vroiam, vroiai, vroia, vroiam, vroiați, vroiau* trebuie evitate în exprimarea îngrijită.

11. Ei *o să meargă* sau Ei *or să meargă*?

Formularea corectă este prima: *Ei o să meargă.*

Vorbitorii care utilizează forma greşită *(Ei or să meargă)* sunt, în general, oameni preocupați de corectitudinea exprimării lor, dar care au o cunoaştere limitată a normelor gramaticale. Această nesiguranță, combinată cu dorința de a nu greşi, îi duce uneori Ia excese. În exemplul nostru, de frica unui dezacord, probabil, a fost operată o diferențiere singular/plural *(El o să meargă - Ei or să meargă),* inexistentă în sistem. Reamintim că acest tip de viitor are următoarea structură: auxiliarul ***invariabil*** **o** + conjunctivul prezent al verbului de conjugat: *o să merg, o să mergi* etc.

În legătură cu diferitele modalități de exprimare a viitorului în limba română, se constată o percepție uşor deformată a statutului lor în raport cu limba literară. Se pare că şcoala nu este străină de această optică. Utilizând frecvent Sintagma „viitorul popular” pentru formele compuse cu conjunctivul *(o să merg, am să merg),* a creat falsa impresie că „viitorul literar” este reprezentat

numai de cel construit cu auxiliarul *a vrea* şi infinitivul verbului de conjugat *(voi merge, vei merge* etc.). De aici şi un abuz al elevilor în utilizarea ultimei variante, ori de câte ori consideră că se impune o exprimare literară, corectă. Mulți păstrează această obişnuință şi ,mai târziu, imprimând o notă de livresc şi artificial comunicării lor.

În realitate, toate cele trei tipuri de viitor sunt corecte, literare, cu precizarea că există totuşi o specializare stilistică, de care este bine să se țină seama. Tipul de viitor cu infinitivul, „viitorul academic" (voi *merge* etc.) este caracteristic exprimării scrise, mai ales pentru stilurile ştiințific şi administrativ. Viitorul format cu conjunctivul (o să *merg, am să merg)* este varianta literară pentru celelalte stiluri, conferind naturalețe exprimării orale.

Observație:

Forme de viitor cu caracter popular-familiar, regional există. Ele se înregistrează tocmai la viitorul considerat literar prin excelență, cel cu infinitivul: *eu oi merge, tu ăi (îi, ei, oi) merge, el o (a) merge, noi om merge, voi ăți (îți,* e/i, o/i) *merge, ei or merge.*

12. Trebuie *să aibă* răbdare sau Trebuie *să aibe* răbdare?

Cei mai mulți vorbitori întrebuințează forma cu *-ă (să aibă),adică* varianta corectă. Abaterea de la normă este însă destul de frecvent atestată, de aceea o semnalăm aici, în scopul evitării ei.

1. Conjunctivul prezent este identic, în limba română, cu indicativul prezent, la care se adaugă conjuncția *să (citesc - să citesc; citeşti — să citeşti).* Regula este valabilă pentru persoanele I şi a II-a. Persoana a 1,11-a cunoaşte un joc al interşanjabilității desinențelor *(ă-e; e-ă),* în felul următor: verbele care au desinența *-ă* la indicativ prezent, persoana a III-a, marchează aceeaşi persoană la conjunctiv prezent prin desinența *-e (el/ea învață - el/ea să învețe);* şi invers, cele care au desinența *-e* schimbă la conjunctiv cu *-ă (el/ea merge - el/ea să meargă).* Aceste forme de persoana a III-a singular (conjunctiv prezent) se repetă întocmai la persoana a III-a plural *(ei/ele să învețe, ei/ele să meargă).*

2. Excepțiile de la această regulă a interşanjabilității desinențelor *(ă-e; e-ă)* se produc în următoarele situații:

a) Când apariția lui *ă* sau *e,* la conjunctiv, este nerealizabilă din motive fonetice.

- Desinența *-e* nu poate să apară precedată de *u* semivocalic. Această incompatibilitate fonetică a creat forme omonime, pentru indicativ şi conjunctiv, persoana a III-a, la următoarele verbe: *a ploua (plouă ~ să ploua)* şi *a oua (ouă - să ouă).* Regional există forme diferențiate de conjunctiv (exemplu: *să ploaie),* dar ele nu au fost reținute de limba literară.
- Desinența *-ă* nu poate fi precedată de *i* semivocalic, datorită aceleiaşi incompatibilități fonetice, generând omonimie desinențială în *-e (taie - să taie, se sperie - să se sperie, se suie - să se suie, scrie - să scrie).* La unele verbe (ca *a scrie, a se speria),* semivocala nu este marcată în scris.

b) Când verbele prezintă o flexiune mixtă, prin încadrarea lor la două modele, *cum este cazul lui a preceda/a precede* şi *a succeda/a succede.* Omonimia de la persoana a III-a prezent (indicativ şi conjunctiv) rezultă din tratarea lor ca verbe de conjugarea I, la indicativ, aşa cum recomandă lucrările normative *(precedă, succedă),* dar ca verbe de conjugarea a III-a, la conjunctiv *(să preceadă, să succeadă)* (vezi subcapitolul 2).

c) Când avem de-a face *cu* verbe a căror flexiune *este* neregulată: *dă - să dea, stă - să stea, este — să fie.* Primele două au şi un conjunctiv „regulat”, în *-e (să deie, să steie),* dar acesta are un statut regional-arhaic.

Observații:

■ Forma *să aibă* este aberantă în sistemul flexionar al lui *a avea* doar din punctul de vedere al radicalului *(aib-);* desinența *-ă* respectă formula menționată la punctul 1 *(e-ă): are - să aibă.* Alături de forma greşită *să aibe,* trebuie evitate şi variantele *să aivă* sau *să aive.*

■ O regulă aparte funcționează în cazul unor verbe monosilabice de conjugarea a II-a *(a vrea, a bea),* care nu au la indicativ prezent nici desinența *-ă,* nici desinența *-e,* pentru persoana a III-a. Omonimia indicativ-conjunctiv se realizează aici în baza unei desinențe zero: *el/ea vrea - el/ea să vrea; el/ea bea - el/ea să bea.* Formele *să vreie, să beie* nu sunt literare.

■ Verbul *a ieşi* marchează opoziția indicativ-conjunctiv prin formele: *el/ea iese - el/ea să iasă.* Unii vorbitori inversează în mod eronat aceste forme, probabil sub influența graiului „de acasă”, spunând *el iasă - el să iese.*

■ De evitat sunt şi formele iotacizate regionale ca: *să amăie, să rămâie, să saie, să spuie, să vie, să crează, să vază, să trimită* etc.

13. A venit fără să fi scris sau *telefonat* înainte sau A venit fără să fi scris sau *să fi telefonat* înainte?

Flexiunea verbală cunoaşte două modalităţi de realizare: prin forme sintetice *(scriu, scriam, scrisesem* etc.) şi prin forme analitice, compuse *(am scris, voi scrie, aş fi scris* etc). Acestea din urmă sunt alcătuite din verbul de conjugat (la infinitiv, participiu sau gerunziu), precedat de un auxiliar morfologic *(am, voi, aş, aş fi, să fi* etc). Tot aici trebuie incluse formele compuse cu *să, o să, am să,* care se asociază cu prezentul conjunctivului.

Auxiliarele menţionate sunt foarte importante, ca purtătoare de sensuri gramaticale (mod, timp, persoană, număr); ele fac parte din „cuvântul morfologic”, de aceea prezenţa lor este strict necesară. In româna actuală proliferează obiceiul de a renunţa la aceste afixe mobile în structurile coordonate. Este vorba de nerepetarea auxiliarelor la verbul al doilea (al treilea etc), considerându-se că este suficientă prezenţa acestor indicatori gramaticali la primul constituent al coordonării. Aşa s-a procedat cu *să fi,* la prima variantă din titlu:

A venit **fără să fi scris** *sau* **telefonat** *înainte.*

Suprimarea auxiliarului verbal, în condiţiile arătate, poate fi reperată la toate timpurile şi modurile compuse:

A venit fără a scrie sau telefona *înainte* (infinitiv prezent).
A venit fără a fi scris sau telefonat *înainte* (infinitiv perfect).
A scris şi telefonat *înainte de a veni* (perfectul compus).
Va scrie sau telefona *înainte de a veni* (viitor).
Va fi scris sau telefonat *înainte de a veni* (viitorul anterior).
Ar fi scris sau telefonat *înainte de a veni* (condiţional optativ perfect) etc

Preferinţa vorbitorilor pentru formularea „prescurtată” este normală şi corespunde unuia dintre principiile care guvernează din interior dinamica limbii - economicitatea. Exprimarea „economicoasă” are însă anumite limite. Ea nu trebuie să compromită claritatea mesajului sau să pericliteze integritatea unor structuri morfologice. *Subînţelegerea este un concept sintactic,* nu se aplică la nivelul morfologic şi cu atât mai puţin la cel fonologie. Omiterea auxiliarului morfologic al formelor verbale compuse nu este acceptabilă nici în structurile coordonate, ca acelea exemplificate mai sus. Ele trebuie rescrise cu completarea respectivă, lucru pe care îl lăsăm în seama cititorului.

Observații:

1. Unele timpuri (moduri) se pretează în mai mare măsură decât altele la suprimarea auxiliarului în coordonare. De exemplu, perfectul compus apare mult mai frecvent în această ipostază, în comparație cu conjunctivul prezent sau formele compuse cu acesta. Se înțelege că şi gradul de toleranță față de varianta „prescurtată” este diferit. O formulare ca *în viața mea* **am văzut şi auzit** *multe* este mult mai uşor acceptată decât *în viață o* **să vezi şi auzi** *multe.*

De asemenea, se constată că existența unui conectiv subordonator în fața auxiliarului favorizează omiterea acestuia la al doilea termen coordonat. Să se compare, în acest sens, un enunț ca *A trăit* **fără a scrie sau citi** *un singur rând,* tolerabil în comunicarea nepretențioasă, cu **A scrie şi citi** *a învățat la vârsta de* 5 *ani,* exprimare greu de acceptat în orice împrejurare. Această diferență de acceptare sugerează rolul unor asemenea asocieri (conective subordonatoare + forme verbale compuse) în declanşarea mecanismului care a dus la extrapolarea unui fenomen sintactic (nerepetarea unui element comun al termenilor coordonați) la nivelul morfemelor, al afixelor mobile. Dar, dincolo de orice discuție referitoare la geneza acestor construcții, la gradul lor de acceptabilitate în comunicarea nepretențioasă, reamintim că, din punctul de vedere al limbii literare, ***omiterea auxiliarului morfologic constituie o abatere de la normă.***

2. O situație specială prezintă diateza pasivă *(sunt lăudat, eşti lăudat* etc). Auxiliarul are aici autonomie morfologică, iar asocierea lui cu un participiu poate fi asimilată cu o îmbinare liberă. Din această cauză, „subînțelegerea” lui *a fi* într-o frază ca *A fost lăudat şi premiat* se poate plasa la nivel sintactic, formularea având aceeaşi legitimitate ca şi *A fost bun şi drept* (dar cu o interpretare diferită, rezultată din obligativitatea subînțelegerii). Afixul mobil al diatezei reflexive (= pronumele reflexiv) are un alt statut morfosintactic, fapt care impune repetarea lui în fața tuturor termenilor coordonați: Se **juca şi se plimba** *zilnic* (nu *Se juca şi plimba zilnic).*

14. Avem *a face* cu un impostor sau Avem *de-a face* cu un impostor?

Locuțiunea verbală subliniată în titlu *(avem a face/avem de-a face)* circulă în ambele variante. Statistic vorbind, forma a doua are o frecvență mult mai mare decât cealaltă. Varianta fără *de* apare mai ales în exprimarea lingviştilor şi a unor profesori de limba română. Ei îşi justifică opțiunea prin apel la regula gramaticală, potrivit căreia infinitivul, când îndeplineşte funcțiile de subiect sau complement direct, nu trebuie să fie precedat de prepoziție. Norma aceasta există, într-adevăr, şi în conformitate cu exigențele ei sunt corecte formulările:

Este greu **a distinge** *binele de rău* (nu *Este greu* **de** *a distinge binele de rău)* şi *El încetează a mai* **colabora** (nu *El încetează* **de** *a mai colabora).*

În cazul lui *avem de-a face* trebuie să ținem seama însă că aceasta este o construcție fixă. Chiar dacă ea provine dintr-o traducere greşită a unei construcții franțuzeşti („avoir affaire"), cum se susține, astăzi este o locuțiune verbală românească, consacrată de uz în această formă. Intervenția în baza unor rațiuni de ordin etimologic sau în numele unei sintaxe a îmbinărilor libere nu a avut şi nu are sorți de izbândă.

Mai nou, unele lucrări normative au renunțat să mai condamne varianta cu *de,* acceptând utilizarea în variație liberă a celor două forme. Este un pas înainte în acceptarea unei realități lingvistice. Al doilea pas l-ar constitui renunțarea te forma fără *de,* care, dat fiind cercul în care se foloseşte, creează o falie lingvistică artificială.

Vorbitorilor indecişi le recomandăm să apeleze la *avem de-a face,* fără ezitare şi fără complexe.

Observație:

Nu trebuie confundată această locuțiune *(avem de-a face)* cu seria mai largă de sintagme libere, în care verbul *a avea* este un auxiliar de modalitate. In această situație nu se pune problema admiterii prepoziției:

Avem **a face** *treburi mai importante, la început.* (= „Trebuie să...")
Avem a ne plăti *datoriile mai întâi.*
Avem a da socoteală *de tot ce facem.*

15. Stăm bine în ceea ce *priveşte* rezultatele sportive sau Stăm bine în ceea ce *privesc* rezultatele sportive?

Formularea corectă, în pofida aparențelor, este prima: *Stăm bine în ceea ce* **priveşte** *rezultatele sportive.* Cei care apelează la pluralul predicatului din propoziția subordonată *(privesc)* interpretează substantivul *rezultatele* ca subiect şi fac acordul în consecință. În realitate, pronumele relativ îndeplineşte aici funcția de subiect, iar substantivul menționat *(rezultatele)* este un complement direct. Faptul se poate demonstra uşor prin înlocuirea acestui complement direct al lucrului cu un complement direct al persoanei, care este dublu marcat, prin prepoziția pe şi prin anticiparea lui sub forma atonă a pronumelui personal în acuzativ:

Stăm bine în ceea ce **ne** *priveşte* **pe** *noi, sportivii,*
*În ceea ce-***i** *priveşte* **pe** *sportivi, stăm bine.*

Aceeaşi interpretare sintactică şi aceeaşi soluţie de acord se aplică la varianta fără *ceea* **(în ce priveşte** *rezultatele sportive, stăm bine)* sau când în locul lui *ceea ce* apare pronumele relativ *cât:*

Cât priveşte *rezultatele sportive, stăm bine.*

Vorbitorii care se simt în continuare deranjaţi de această vecinătate singular-plural *(priveşte rezultatele),* care le dă impresia unui dezacord, în ciuda perfectei sale gramaticalităţi, au posibilitatea să evite construcţia menţionată. Subordonata de relaţie are un echivalent la nivelul părţilor de propoziţie (complementul circumstanţial de relaţie), care exprimă aceeaşi idee, dar fără complicaţiile amintite:

In privinţa rezultatelor *sportive, stăm bine.*
Cu privire la rezultatele *sportive, putem spune că stăm bine.*

Observaţie:

Pronumele relativ (ca şi cel interogativ) are o semantică vagă, generală, de cele mai multe ori. Morfologia sa este sumară, cu opoziţii puţine, care nu sunt evidenţiate de fiecare dată prin mărci formale clare. În plus, prin dublul lor rol (conective interpropoziţionale şi părţi de propoziţie), prezintă anumite anomalii sintactice, cum ar fi desele abateri de la regula subiectului în nominativ (vezi şi exemplul din titlu).

Din cauza particularităţilor menţionate, pronumele relativ (într-o anumită măsură şi cel interogativ) se impune mai greu, ca subiect veritabil, în mintea vorbitorului. Consecinţele se văd în planul acordului verbal, care înregistrează frecvente abateri de la normă în asemenea situaţii. Asupra unor cazuri mai speciale vom atrage atenţia în unele din subcapitolele următoare.

16. *Dat fiind* noile condiţii de lucru, avem rezultate mai bune sau *Date fiind* noile condiţii de lucru, avem rezultate mai bune?

1. Prima parte a enunţurilor din titlu *(dat/date fiind noile condiţii de lucru)* este o construcţie gerunzială absolută, care are propriul său subiect *(condiţii),* diferit de cel al propoziţiei („noi"). Întrucât verbul aflat la gerunziu *(a da)* este la diateza pasivă, el trebuie să-şi acorde participiul după subiectul construcţiei, realizând patru variante, în funcţie de genul şi numărul acestuia:

fiind **dat** *(noul* **sistem** *de salarizare)*
fiind **dată** *(noua* **formă** *de organizare)*
fiind **daţi** *(noii* **parametri** *de control)*

fiind **date** *(noile* **condiții** *de lucru)*

Inversarea ordinii în care apar uneori componenții diatezei pasive (auxiliar + participiu > participiu + auxiliar, *adică, fiind dat > dat fiind)* a favorizat, fără îndoială, dezacordul, interpretarea construcției pasive ca o structură fixă, invariabilă. S-a plecat probabil de la *dat fiind* + subordonată subiectivă:

Dat fiind *că nu avem comenzi, am oprit fabrica.*

În asemenea poziție, *dat fiind* este, într-adevăr, o structură invariabilă; asociată cu *că,* apare pentru mulți chiar ca o locuțiune conjuncțională cauzală *(dat fiind că).* A extinde însă această invariabilitate şi la construcțiile gerunziale absolute este o eroare. Prin urmare, dintre cele două variante prezentate în titlu, numai ultima este corectă:

Date fiind *noile* **condiții** *de lucru, avem rezultate mai bune*

2. Un gerunziu pasiv inversat întâlnim şi la alte verbe *(a cunoaşte, a şti* etc), în aceeaşi dublă ipostază:

a) Gerunziu pasiv + subiectivă *(cunoscut fiind că..., ştiut fiind că...)*

Cunoscut fiind *că nu şi-au achitat datoriile, li s-a refuzat un nou credit.*

b) Construcție gerunzială absolută (cu cele patru forme acordate):

Cunoscut fiind *marele său* **talent**...
Cunoscută fiind *marea sa* **ambiție**...
Cunoscuți Fiind *prestigioşii săi* **colaboratori**...
Cunoscute fiind *marile sale* **succese**...

Utilizarea invariabilă a acestor construcții absolute *(cunoscut fiind, ştiut fiind)* este, ca şi în cazul lui *dat fiind,* incorectă.

3. Participiul lui *a cunoaşte,* în sintagmă cu *a face,* produce, de asemenea, nesiguranță în acord, datorită aceleiaşi duble ipostaze: una în care este invariabil *(cunoscut)* şi alta în care sunt posibile patru forme *(cunoscut/cunoscută, cunoscuți/cunoscute).*

a) *A face cunoscut* + subordonată completivă directă:

Vă facem cunoscut *că revendicările dumneavoastră au fost acceptate.*

b) *A face cunoscut* + complement direct:

Vă facem **cunoscut** programul *nostru.*
Vă facem **cunoscută** *noua noastră* **adresă**.
Vă facem **cunoscuți** *noii voştri* **colegi**.
Vă facem **cunoscute** *noile dumneavoastră* **obligații**.

În acest context, ca element predicativ suplimentar, participiul *cunoscut* se adaptează după forma regentului său nominal, complementul direct din dreapta. Abateri de la această regulă se întâlnesc frecvent mai ales în stilul administrativ:

Prin prezenta vă facem cunoscut **obligațiile** *dvs. de serviciu.*

Celebră este mai ales utilizarea greşită a lui *cunoscut* în vecinătatea adjectivului *următoare,* substantivizat: *Vă facem* **cunoscut următoarele** (în loc de **Vă facem cunoscute următoarele**).

17. Autobuzul era plin de călători. Majoritatea *stătea* în picioare sau Majoritatea *stăteau* în picioare?

Cunoscătorii regulilor de acord, aşa cum sunt ele prezentate în, gramaticile descriptive sau în manualele şcolare, dau de obicei următorul răspuns: *Majoritatea* **stătea** *în picioare* este varianta corectă, deoarece respectă acordul formal, gramatical; *Majoritatea* **stăteau** *în picioare* este o formulare posibilă, tolerabilă, dar cu anumite rezerve, având în vedere că acordul se face după înțeles, neglijându-se forma subiectului *(majoritatea).* Există prin urmare, chiar în textul „oficial" al normei, o diferențiere de corectitudine şi prestigiu între cele două soluții, în defavoarea acordului la plural, după înțeles; acesta este considerat mai degrabă ca o excepție de la regula acordului, tolerabilă în anumite condiții. Ideea, chiar cu o tentă de exagerare, o regăsim la majoritatea românilor trecuți prin şcoli înalte, vorbitori cu lăudabilă autoexigență lingvistică, care se feresc de acordul logic, *ad sensum,* considerându-1 la periferia admisibilului, un fel de variantă populară, neliterară.

Pentru aceşti intransigenți apărători ai acordului formal, propunem reformularea propozițiilor din titlu, de data aceasta cu predicate nominale, în locul celor verbale *(stătea/stăteau): Autobuzul era plin de călători. Majoritatea* **era** *copii* sau *Majoritatea* **erau** *copii? Majoritatea* **era veselă** sau *Majoritatea* **erau veseli?**

In această alcătuire, pe lângă subiect şi verb, intervine şi un al treilea element, numele predicativ, care, angajat sau nu în acest acord, poate constitui un

reper în plus în aprecierea gradului de acceptabilitate al celor două variante. La prima pereche de propoziții, cu substantivul *copii* în poziția de nume predicativ, se constată, din capul locului, că singura formulare care poate fi admisă este cea cu acordul după înțeles, la plural *(Majoritatea* **erau** *copii),* cealaltă, cu acord gramatical *(Majoritatea* **era** *copii),* fiind în mod categoric inacceptabilă.

La perechea a doua de propoziții, numele predicativ este exprimat printr-un adjectiv, care accentuează, prin repetare, trăsăturile formale *(veselă)* sau de conținut *(veseli)* ale subiectului, scoțând în evidență inadecvarea acordului gramatical *(Majoritatea* **era veselă).** Acesta prezintă călătorii ‚ca fiind separați în două entități monolitice („majoritate/minoritate"), dintre care una era veselă, iar alta nu. În realitate, accentul cade aici pe ideea de pluralitate, de colectivitate formată din indivizi, cu stări sufleteşti diferite. Din această cauză, acordul logic (nu formal) este şi aici mai adecvat, mai natural şi, în consecință, recomandabil.

Aşadar, renunțând la anumite prejudecăți lingvistice, trebuie să admitem că acordul după înțeles nu este o abatere de la acordul gramatical, ci un alt tip de acord, la fel de legitim, iar uneori singurul posibil. Revenind Ja întrebarea din. titlu, după precizările de mai sus, considerăm,că trebuie să inversăm „raportul de forțe" dintre cele două posibilități de formulare. Varianta corectă, recomandabilă, este cea cu predicatul la plural: *Majoritatea* **stăteau** *în picioare.* Cealaltă poate fi tolerată, în anumite condiții.

Pentru a ordona puțin lucrurile, în vederea captării acestei realități lingvistice într-o regulă mai nuanțată, ne propunem să analizăm în continuare cele trei valori semantice şi combinatorii ale cuvântului *majoritate,* în ipostaza de subiect.

a) *Majoritate,* cu sensul „cei mai mulți/cele mai multe", exprimă, după cum se vede, o idee cantitativă, o pluralitate. Datorită caracterului general al informației conținute, el trebuie să fie însoțit de un atribut la plural, care să arate natura „indivizilor" care alcătuiesc această pluralitate. Atributul poate fi genitival *(majoritatea* **călătorilor)** sau prepozițional *(majoritatea* **dintre noi).** Dar, lucru şi mai important, acest atribut la plural poate avea o existență concretă, exprimată, sau una subînțeleasă. În cazul discutat de noi, de exemplu, era posibilă apariția unei sintagme explicite *(majoritatea călătorilor),* dar, din rațiuni stilistice, nu s-a mai repetat substantivul *călători,* subînțeles din context, recurgându-se la o sintagmă implicită, cu regent încorporant. Repetăm, indiferent de prezența explicită sau implicită a atributului care „explicitează" pluralitatea, varianta optimă este cea cu predicatul la plural. Apariția predicatului la singular, prin acord pur formal, este forțată, contrazice logica mesajului, denaturează realitatea evocată.

b) *Majoritate,* cu sensul „partea cea mai mare dintr-o mulțime privită ca unitate, ca entitate”, apare, ca subiect, însoțit de un atribut la singular. Acest atribut este un substantiv colectiv complet, care indică^ singur, atât trăsătura „pluralitate”, cât şi elementele care compun acea pluralitate (exemplu: *armată* = „pluralitate” + „militar”). Acordul predicatului cu subiectul *majoritate,* în contextul şi cu sensul arătat, se face numai gramatical.

Majoritatea intelectualității (oştirii, poporului, studenţimii, tineretului etc.) **este** *de partea reformei.*

c) *Majoritate,* cu sens generic, ca antonim al substantivului *minoritate,* poate fi utilizat, în poziția care ne interesează aici, fără determinant atributiv **(Majoritatea** *se impune în fața minorității)* sau cu ***atribut adjectival postpus*** *(majoritatea parlamentară, majoritatea absolută, majoritatea relativă,majoritatea liberală* etc...). Predicatul realizează, cu un asemenea subiect, numai acord gramatical:

Majoritatea *conservatoare* s-a **impus** *în parlamentul britanic.*

Observații:

1. Ezitările de acord apar numai în situația de la a). Se cuvine să precizăm însă că aceasta este ipostaza cea mai frecventă, reprezentând peste 75% din atestările cuvântului *majoritate.*

2. Cu sensul de la a) („cei mai mulți/cele mai multe”), *majoritate* este un fel de numeral fracționar nehotărât. Acelaşi statut semantico-gramatical îl pot avea şi substantivele *parte* şi *rest.* Cu atribut la plural, exprimat sau subînțeles, ele impun acordul predicatului la plural:

O parte *dintre călători* au coborât.
O parte au coborât.
Restul *călătorilor* au coborât.
Restul au coborât.

Primul se foloseşte cu articol nehotărât *(o parte);* al doilea se utilizează cu articol hotărât *(restul),şi* se îmbină, de regula, cu un atribut genitival. Să se mai observe, de asemenea, aspectul comic al exprimării dacă, în raport (Cu astfel de subiecte, am accepta acordul formal, gramatical: **O parte,» *călătorilor* era înghețată** (probabil partea de la geam a fiecărui călător). Acordul după înțeles înlătură orice ambiguitate:

O parte a călătorilor **erau înghețați. O parte erau înghețați.**

3. Numeralele fracționare propriu-zise *(jumătate, sfert, doime, treime, pătrime* etc.) reclamă şi ele un predicat la plural când exprimă o pluralitate „explicitată” de un atribut (exprimat sau subînțeles):

Jumătate *dintre călători* **au coborât. Jumătate au coborât.**
Un sfert *dintre călători* **au coborât. Un sfert au coborât.**
O treime *dintre călători* **au coborât. O treime au coborât.**

Cuvântul *jumătate,* în calitatea pe care o discutăm aici, nu este precedat de primul numeral din clasa unităților (o), aşa cum se întâmplă la un *sfert* sau la o *treime.*

NOTA BENE!

GALR oferă o descriere mult mai atentă (în comparație cu edițiile anterioare) a comportamentului în acord al substantivelor colective, având şi o viziune normativă mai elastică: „Dominați de hipercorectitudine, vorbitorii de limbă literară optează de multe ori pentru un acord strict gramatical cu numele colectiv, dar şi varianta cu acordul după înțeles şi prin atracție este foarte frecventă, pentru că reflectă exact coerența mesajului” (voi. II, pag. 355).

18. O mulțime de tineri *se îndrepta* spre stadion sau O mulțime de tineri *se îndreptau* spre stadion?

1. Cuvântul *mulțime* are în limba română două valori:

a) Cu sensul de „mulți/multe”, *mulțime* are o valoare nonsubstantivală, deoarece:

- nu mai poate realiza niciuna dintre opozițiile articulării (nearticulat/articulat hotărât, nearticulat/articulat nehotărât, articulat hotărât/articulat nehotărât);
- nu primeşte determinări adjectivale;
- are o structură invariabilă (o *mulțime),* refuzând flexiunea după număr şi caz.

b) Cu sensul de „masă compactă de elemente, considerată ca unitate” *mulțime* îşi păstrează trăsăturile caracteristice ale substantivului:

- realizează cele trei opoziții ale articulării *(mulțime/o mulțime/ mulțimea);*

- acceptă determinări adjectivale *(această mulțime, o mulțime gălăgioasă, mulțimea revoltată);*
- se supune flexiunii obişnuite de număr *(mulțime - mulțimi)* şi caz *(o mulțime, unei mulțimi, nişte mulțimi, unor mulțimi).*

2. Ca subiect, cele două variante ale cuvântului *mulțime* provoacă reacții diferite la verbul-predicat.

În situația de la a), contează exclusiv înțelesul („mulți/multe”); forma de singular (o *mulțime)* fiind nerelevantă. În consecință, acordul predicatului se face la plural:

O mulțime *de dificultăți* **s-au ivit** *pe parcurs.*

În subsidiar, notăm că este discutabilă aici chiar calitatea de subiect a lui *o mulțime.* El nu se mai comportă ca un substantiv, aşa cum am arătat mai sus, ci ca un fel de adjectiv cantitativ nehotărât sau ca o locuțiune cu această valoare (o *mulțime de).* Termenul dominant al sintagmei subiective devine, în felul acesta, substantivul *dificultăți,* care nu contrazice pluralitatea exprimată de *o mulțime,* ci o concretizează, o explicitează. Dincolo însă de orice interpretare sintactică în interiorul grupului *(o mulțime de dificultăți),* pluralul predicatului este singura formă adecvată.

În ipostaza menționată la b), *mulțime* are un comportament substantival obişnuit. Ca subiect, el impune predicatului un acord gramatical, după formă:

O mulțime *gălăgioasă de tineri* se **îndrepta** *spre stadion.*
Această **mulțime se îndrepta** *spre stadion.*
Mulțimea se îndrepta *spre stadion.*
Mulțimile se îndreptau *spre stadion.*

Observație:

Cele două valori ale cuvântului *mulțime* (substantiv - nonsubstantiv) sunt, de regulă, uşor de identificat. Prima valoare, cea de substantiv, este marcată în enunț prin mijloacele arătate (determinanți adjectivali, variabilitate după număr şi caz, realizarea opozițiilor de articulare), după cum se poate observa şi în exemplele de mai sus. Există însă o situație mai delicată, când **substantivul** *mulțime,* utilizat la singular, fără determinanți, articulat nedefinit *(o mulțime),* are o formă omonimă cu varianta nonsubstantivală a cuvântului respectiv. Această omonimie creează echivocuri semantice şi ezitări în realizarea acordului verbal. Există două soluții care pot clarifica lucrurile, semantic şi gramatical: să apelăm la o exprimare marcată a substantivului sau să rezolvăm „litigiul” în favoarea interpretării nonsubstantivale, cu predicatul la plural. Concret,

propoziția din titlu, pentru cei care văd „mulțimea de tineri” ca o masă compactă, exprimată deci substantival, se recomandă una din formulările „substantivale”: *O mulțime* (veselă, gălăgioasă, imensă, compactă, dezordonată etc.) *de tineri* se **îndrepta** *spre stadion.* Altfel, neexistând niciun indiciu al valorii substantivale pentru *o mulțime,* soluția recomandabilă este acordarea predicatului la plural: *O mulțime de tineri* se **îndreptau** *spre stadion.*

3. Este greu de stabilit o listă completă a cuvintelor colective (= formă de singular, înțeles de plural) care realizează o dublă încadrare lexico-gramaticală. În plus, „desubstantivizarea” lor se,află în stadii diferite; unele apar doar ocazional cu valoare nonsubstantivală, altele au ajuns la o distribuție egală a celor două valori, iar câteva sunt foarte avansate în tendința de abandonare a clasei substantivului.

3.1. Categoria cuvintelor colective „desubstantivizate” complet poate fi ilustrată, în primul rând, prin *o seamă.* In limba română actuală, *seamă* nu mai admite nicio determinare adjectivală, nu cunoaşte flexiune de număr sau caz şi nu realizează opoziții de articulare. El exprimă *în permanență* o pluralitate, fiind echivalent cu „mulți/multe”, eventual „câțiva/câteva”. De aici decurge şi obligativitatea pluralului la predicatul cu care se află în relație *o seamă,* ca subiect sau constituent al unei sintagme subiective: *O seamă de cuvinte ale limbii române* **au fost împrumutate** *din franceză.* Formulări substantivale ca *această seamă de cuvinte, seama menționată de cuvinte* etc. nu mai sunt posibile astăzi.

Într-un stadiu avansat al „desubstantivizării” se află *puzderie* şi *sumedenie.*

,

3.2. Alte cuvinte colective, cum sunt *grămadă* sau *serie,* au, ca şi *mulțime,* o distribuție echilibrată, fiind atestate, în egală măsură, cu valoare substantivală sau nonsubstantivală. Şi la acestea, din păcate, se înregistrează aceeaşi bucluċaşă omonimie dintre forma substantivală de singular, cu articol nehotărât (o *grămadă, o serie)* şi varianta nonsubstantivală *(o grămadă, o serie).* Ca substantive, *grămadă* şi *serie,* mai ales când sunt utilizate cu sens propriu, au totuşi mai multă concretețe şi un contur noțional mai pronunțat decât *mulțime.* De aceea, în lipsa «indiciilor obişnuite ale valorii substantivale, contextul lingvistic sau extralingvistic poate juca, în cazul lor„„un rol dezambiguizant important:

O grămadă *de cartofi* **s-a stricat**, ***două*** *s-au păstrat bine (grămadă* - substantiv, corelat cu *două care* presupune pluralul *grămezi).*
O serie *de candidați* **a intrat** *acum,* ***alta*** *va intra după-masă (serie* -substantiv, corelat cu *alta,* substitutul său).

Fireşte, şi contextul situațional poate constitui un dezambiguizant. În prezența unor grămezi de cartofi, utilizarea substantivală nemarcată a lui *o grămadă,* mai ales însoțită de un gest indicator, este lipsită de orice echivoc: *O grămadă de cartofi s-a stricat.*

În toate celelalte situații nemarcate, este recomandabil să rezolvam această omonimie în favoarea variantei nonsubstantivale, cu predicatul propoziției la plural.

O grămadă de legume **s-au** stricat pe *câmp.*
O serie de candidați nu **s-au** *mai* **prezentat** *la proba orală.*

Un comportament aproximativ similar cu *mulțime, grămadă, serie* au cuvintele colective *morman, şir, număr, grup* şi, într-o anumită măsură, *pereche.*

3.3. Substantivele *grupă* şi *echipă,* deşi prezintă şi ele contradicția formă-conținut, prin sensul lor colectiv, nu sunt atestate decât accidental cu valoare nonsubstantivală. Apariția lor, ca subiecte la singular, în relație cu un predicat la plural este considerată ca o greşeală de acord. Trebuie să, spunem:

O grupă de *elevi* **a plecat** (nu **au plecat).**
O echipă de *specialişti* **a lucrat** *aici* (nu **au lucrat).**

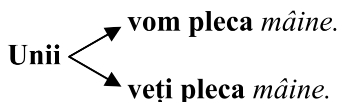
19. Unii dintre noi *vom pleca* mâine sau Unii dintre noi *vor* pleca mâine?

Pronumele nehotărât *unii* este un cuvânt ***încorporant,*** adică un cuvânt care exprimă o pluralitate şi care are capacitatea de a include în această pluralitate pe unul dintre protagoniştii comunicării (vorbitorul, ascultătorul) sau chiar pe amândoi.

Pronumele personale *noi* şi *voi* sunt ***încorporante obligatorii,*** întrucât includ constant în pluralitatea lor vorbitorul *(noi)* sau ascultătorul *(voi).* ***Încorporantele facultative*** *(unii)* se definesc, în opoziție cu cele *obligatorii,* prin aceea că includerea protagoniştilor comunicării (pers. I şi a II-a), în pluralitatea evocată de ele apare ca *o* ***posibilitate,*** nu ca ***o necesitate. Î***n mod obişnuit, conținutul lor este neîncorporant:

Unii vor pleca *mâine.*

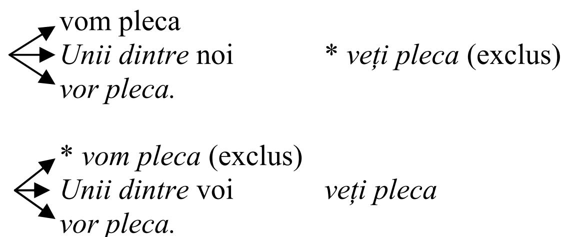
Includerea vorbitorului sau ascultătorului trebuie privită ca o situație de excepție:

Întrucât încorporantele facultative nu marchează formal includerea emițătorului sau a receptorului, această informație se exprimă numai sintagmatic, prin persoana verbului-predicat, deci printr-un acord după înțeles, ca în ultimul exemplu.

Prin urmare, regula de acord cu încorporantele facultative *(unii, alții, ceilalți, amândoi, zece* etc.) reclamă forma de plural a predicatului, dar nu impune restricții de persoană. Alegerea acesteia (I, II, III) rămâne la latitudinea vorbitorului, ca mijloc foarte economicos de exprimare a includerii sau nonincluderii sale (sau a ascultătorului) în pluralitatea subiectului.

Libertatea de selecție a persoanei predicatului poate fi însă limitată de unii determinanți care apar pe lângă asemenea subiecte. Un astfel de rol restrictiv au atributele' pronominale partitive exprimate prin încorporantele obligatorii *(noi, voi, dv.)* şi constă în faptul că *noi* exclude persoana a H-a, *voi* exclude persoana I:

Ataşarea încorporantelor obligatorii *(noi, voi, dv.),* ca atribute partitive ale încorporantelor facultative *(unii, toți, câțiva* etc), sporeşte, de regulă, şansele de apariție la predicat a formei de persoana a III-a plural. În cazul exemplelor noastre, *noi* nu numai că exclude persoana a II-a de la predicat, dar reduce concomitent şi probabilitatea de apariție a persoanei I plural. Explicația este aceea că, prin utilizarea lui *noi* pe lângă subiect, ideea că vorbitorul s-ar putea include în pluralitatea acestuia este deja exprimată, iar repetarea ei la predicat nu mai este considerată absolut necesară. Totuşi, din punctul de vedere al semanticii generale a enunțului, între *Unii dintre noi* **vom pleca** şi *Unii dintre noi* **vor pleca** există diferențe de care, într-o exprimare mai exactă, mai nuanțată, trebuie să se țină seama, în ambele formulări, vorbitorul se include în subiect, prin *noi,* dar în *Unii dintre noi* **vor pleca** *mâine,* el apare numai ca un participant potențial la acțiune, pe când în *Unii dintre noi* **vom pleca** *mâine* este dat ca un participant sigur. În consecință, când emițătorul, în asemenea situații, intenționează să exprime nu numai încorporarea sa probabilă în ansamblul

subiectului, ci şi siguranța participării la acțiune, este constrâns la utilizarea persoanei I plural a predicatului. O discuție paralelă ar putea avea loc în legătură cu întrebuințarea ca atribut a pronumelui *voi.*

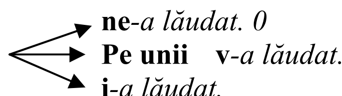
Observații:

1. Încorporantele facultative reprezintă în limba română o clasă destul de numeroasă:

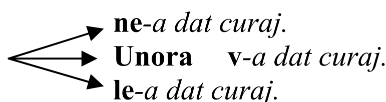
- pronume nehotărâte *(unii, alții, toți, mulți, câțiva* etc);
- pronume interogative şi relative *(care, câți);*
- pronume demonstrative *(ceilalți, aceia, aceştia);*
- numerale *(amândoi, jumătate, primii, doi* etc);
- substantive (însoțite, de obicei, de unul dintre cuvintele menționate la celelalte clase; exemplu: ***Toți românii* eram** *de partea lui).*

2. Acordul cu încorporantele facultative urmează aceleaşi reguli şi în situația formelor atone ale pronumelui personal în acuzativ şi dativ, care dublează complementul direct sau complementul indirect.

a) Complement direct (reluat prin persoanele I, a II-a sau a IIJ>a):

b) Complement indirect (reluat prin persoanele I, a II-a sau a III-a):

Intervenția încorporantelor obligatorii, ca atribute partitive, are şi aici rol restrictiv în selecția persoanei, similar cu cel constatat la predicat.

20. *Bucureşti* este capitala țării, *Bucureştiul* este capitala țării sau *Bucureştii* sunt capitala țării?

Contradicția conţinut-formă, prezentă Ia foarte multe nume proprii româneşti, complică efectiv utilizarea lor în funcția de subiect. Acestea provoacă o permanentă oscilație a predicatului între acordul gramatical şi acordul după înțeles. Regulile existente variază în funcție şi de alți factori, cum ar fi prezența/absența articolului definit, care are aici alte justificări şi alte efecte decât la

substantivele comune. Prezentăm, în continuare, câteva dintre aceste reguli, pe categorii de nume proprii, inserând, la locul potrivit, şi răspunsul la întrebarea din titlu.

1. *Antroponimele* impun predicatului un acord după înțeles, atât în gen, cât şi în număr:

Lupu **a fost anunțată.**
Văduva **a fost sancționat.**
Ochialbi **a venit** *mai devreme.*

În ceea ce priveşte numărul, antroponimele nu cunosc, în general, opoziția de conținut singular/plural. Ele sunt singularia tantum, de aceea, ca subiect, reclamă numai predicat la singular. Există şi câteva situații, explicabile stilistic, când numele de familie se pot folosi la plural, cu referire la o pluralitate reală, în aceste cazuri, predicatul se acordă gramatical, la plural:

Popeştii **au fost anunțați.**

Acelaşi număr se impune când antroponimul este însoțit de *alde:*

Alde Popescu **n-au** *mai* **venit.**

2. *Toponimele* prezintă un tablou mai complex, întrucât jocul priorităților conținut-formă, în realizarea acordului, este influențat şi de prezența articolului. Regula acordului în gen respectă criteriul formal:

Craiova **a fost modernizată.**
Clujul **a fost vizitat** *de mulți turişti.*

Încercările de „masculinizare" generalizată, prin acord după înțeles cu termenul generic „oraş" (exemplu: *Timişoara* **este aşezat** *pe malurile Begăi),* nu au avut sorți de reuşită şi nici nu trebuie încurajate.

La acordul în număr, toponimele care prezintă contradicția conținut-formă (= conținut de singular, formă de plural) se comportă diferit, în funcție de prezența/absența articolului definit în forma-tip a acestor nume proprii.

a) Forma-tip a antroponimului este articulată: *Izvoarele, Pogoanele, Pătârlagele, Videle, Vălenii de Munte* etc. Cu acestea, predicatul se acordă după înțeles, adică la singular:

Izvoarele este *mai* **mic** *decât Aiudul* („satul").

Vălenii de Munte **este situat** *în județul Prahova* („orașul”).

Manifestări ale acordului gramatical nu lipsesc la aceste toponime (exemplu: *Videle* **sunt** *mai* **mici** *decât Alexandria),* dar ele nu ni se par recomandabile, întrucât accentuează discrepanța dintre realitate şi reflexul ei lingvistic.

b) Forma-tip a toponimului este nearticulată: *Călățele, Iazuri, Lespezi, Şipote, Vâlcele, Botoşani, Bucureşti, Costineşti, Galați, Humuleşti, Ipoteşti, Piteşti, Ploieşti* etc. „
Ca subiecte, potrivit regulilor sintaxei româneşti, aceste substantive se articulează *(Şipotele, Botoşanii* etc), iar acordul predicatului, din motive pe care le vom explica ceva mai jos (punctul 3), se face exclusiv gramatical:

Şipotele sunt *ceva mai departe.*
Humuleştii sunt *în Moldova.*

Observație:

O tendință foarte puternică în limba română actuală priveşte toponimele masculine menționate la b). Este vorba de articularea lor la singular: *Humuleştiul, Costineştiul, Galațiul, Ploieştiul, Bucur eş țiul* etc. În felul acesta se elimină contradicția conținut-formă, dându-se şi o justificare logică acordului gramatical (de data aceasta, la singular):

Humuleştiul este *în Moldova.*

Acest proces este în plină ofensivă şi trebuie intens încurajat, date fiind avantajele menționate. În consecință, dintre cele trei variante prezentate în titlu, formularea a doua este cea recomandabilă:

Bucureştiul este *capitala țării.*

Fără a fi greşită gramatical, varianta cu articolul şi acordul la plural **(Bucureştii sunt** *capitala țării)* este învechită, în plus, ea reflectă deformat realitatea (nu sunt „mai mulți Bucureşti”), de aceea, treptat, uzul o abandonează. Aceeaşi soartă va avea acest plural şi în alte poziții sintactice (exemplu: *Antena* **Bucureştilor** are un pronunțat iz arhaic). Sintagma toponimică *Bucureştii Noi* suferă de acelaşi neajuns, dar s-a impus ca nume al unui cartier şi va fi greu de evitat. În ceea ce priveşte prima variantă din titlu **(Bucureşti este** *capitala tării),* având subiectul nearticulat, ea nu respectă o regulă importantă a sintaxei noastre şi trebuie respinsă, tot aşa cum refuzăm formulări ca **Oraş** *este frumos* şi **Cluj** *este mare.*

3. Numele proprii care depăşesc sfera antroponimelor şi a toponimelor (titlurile de opere literare, ştiinţifice, muzicale, titlurile de ziare, reviste, filme, numele unor instituţii politice, administrative, culturale, sportive etc.) prezintă o oscilaţie şi mai mare în privinţa acordului pe care îl impun predicatului. Avem în vedere, din nou, acele nume care se caracterizează prin contradicţia conţinut-formă. Şi aici trebuie să distingem cele două situaţii:

a) Forma-tip este articulată - ambele modele de acord sunt posibile (gramatical/după înţeles):

Craii de Curtea Veche **sunt/este** *un poem al metaforei.*
Morometţii **au apărut/a apărut** *în 1955.*
Corvinul **a fost învins/a fost învinsă** *la scor.*

b) Forma-tip este nearticulată (exemplu: *Convorbiri literare, Rapid, Flori de mucigai* etc); articularea acestora, ca subiecte, impune acordul gramatical:

Convorbirile literare **au apărut** *la Iaşi.*
Florile de mucigai **excelau** *prin culoare şi pitoresc.*
Rapidul **a fost învins** *la scor.*

Observaţie:

Diferenţa articulat/nearticulat în acordul predicatului cu numele proprii ţine de statutul gramatical-semantic cu totul special al acestora. Orice nume propriu se asociază cu un termen generic, un apelativ, care denumeşte clasa din care face parte „obiectul” indicat *(romanul* Moromeţii, *echipa Corvinul* etc).

Această sintagmă apare, de obicei, în varianta eliptică, în care termenul generic are doar o existenţă subînţeleasă:

Romanul Moromeţii *a apărut în 1955 > Moromeţii* **a apărut** *în 1955* („romanul”).
Echipa Corvinul a fost înfrântă > Corvinul **a fost înfrântă** („echipa”).

Numele proprii care sunt nearticulate în varianta-tip, folosite ca *subiecte articulate,* nu mai permit inserarea apelativului, nici subînţelegerea lui ca termen regent. Pur şi simplu el este *încorporat,* cuprins în conţinutul informaţional al numelui propriu. Articularea eliberează aceste nume proprii de sub tutela termenului generic, a fostului regent, îi acordă independenţă deplină, semantică şi gramaticală, de aceea în acord îşi impune categoriile proprii. Prin urmare:

F.C. Rapid **a fost învins / învinsă**.
Real Madrid **a fost învins / învinsă**, dar
Rapidul **a fost învins**.
Realul **a fost învins**.

Ca o recomandare generală, ori de câte ori avem nesiguranță în acordul cu astfel de nume proprii, este bine să apelăm la sintagme explicite (termen generic + nume propriu: *echipa Rapid, municipiul Bucureşti, comuna/satul Hârtoapele, romanul Risipitorii» revista Bilete de papagal* etc). Evităm în felul acesta un hăţiş de reguli destul de complicate.

21. Acest fel de oameni *reuşesc* în viață sau Acest fel de oameni *reuşeşte* în viață?

1. Substantivul, *fel*, care semantic desemnează varietatea, soiul, genul, sortul etc, apare frecvent asociat cu un adjectiv pronominal: *acest/ăst, alt, niciun, un, ce* etc. Consecința este constituirea unei structuri fixe, în care *fel* îşi pierde identitatea lexico-gramaticală. De regulă, acest ansamblu cuprinde şi prepoziția *de (astfel de, altfel de, ce fel de, un fel de, niciun fel de* etc). Ca simplu element constitutiv al locuțiunii, *de* nu mai are aici statutul de cuvânt cu regim, în sensul că nu mai impune cazul acuzativ substantivului din dreapta lui. Să se examineze, spre edificare, situația din următoarele enunțuri:

Unei *astfel de* studente *îi acord nota zece.*
***O astfel de* idee** *va avea succes.*
Meritul **unor *astfel de* oameni** *este mare.*

Substantivele din dreapta lui *de* sunt în dativ *(unei studente),* nominativ *(o idee)* sau genitiv *(unor oameni).* Locuțiunile care precedă substantivele menționate sunt atributele acestora, iar *de* a devenit *o postpoziție,* mijlocind o subordonare inversă. Într-o propoziție ca *Astfel de oameni reuşesc în viață,* substantivul *oameni* este ***subiect în nominativ,*** iar predicatul **reuşesc,** la plural, realizează un acord gramatical.

2. În enunțurile din titlu însă, substantivul *fel* apare într-o îmbinare liberă, în care poate fi substituit cu *soi, gen, tip, categorie* (cu acordul adjectival de rigoare): *acest fel* (de oameni), *acest gen* (de oameni), *acest tip* (de oameni), *această categorie* (de oameni). Întrebarea este cât de libere sunt aceste structuri şi în ce măsură pot fi asimilate cu *astfel de* (oameni). Faptul are importanță în luarea unei decizii corecte în acordul predicatului.

a) Din punct de vedere semantic, echivalența dintre *astfel de,* pe de o parte, şi *acest fel de, acest gen de* etc, pe de altă parte, este reală, uşor de sesizat.

b) Sub aspect sintactic, lucrurile sunt doar parțial identice. *Acest fel de (acest gen de* etc.) poate fi interpretat, pornind de la criteriul semantic, ca un ansamblu unitar, cu funcție atributivă. Ar fi vorba de un atribut de tip adjectival, indiferent de poziția față de regent: **acest fel de** *oameni/oameni* **de acest fel.** Această interpretare ar justifica tratarea substantivului *oameni* ca subiect, în ambele variante, impunând de fiecare dată un acord gramatical, la plural:

Acest fel (gen, soi, tip) de **oameni reuşesc** *în viață* sau
Oamenii *de acest fel* **reuşesc** *în viață.*

Pe de altă parte însă, trebuie să admitem *că fel (soi* etc.) nu şi-a pierdut aici total capacitățile Combinatorii. El încă mai păstrează capacitatea de a-şi subordona substantivul din dreapta *(oameni),* fapt subliniat prin articulare: **felul** *acesta de oameni,* **genul (tipul, soiul)** *acesta de oameni. Î*n asemenea condiții, acordul gramatical impune un predicat la singular: **Felul** *(tipul* etc.) *acesta de oameni* **reuşeşte** *în viață.* Apariția predicatului la plural *(Felul acesta de oameni* **reuşesc** *în viață)* s-ar datora numai atracției, combinată eventual cu aprecierea semantică menționată la a).

c) Din punct de vedere morfologic, *fel (soi, gen, tip, categorie)* îşi păstrează integral trăsăturile substantivale: flexiune cazuală *(felului acestuia de oameni),* opoziție de număr *(aceste feluri de oameni),* articulare *(felul acesta de oameni).*

3. Punând în balanță constatările de la 2, putem conchide că ideea echivalării lexico-gramaticale a lui *acest fel (soi, gen, tip) de* cu locuțiunea *astfel de* întruneşte argumente pro şi contra. Cele de susținere sunt mai ales de natură semantică; cele de respingere sunt de ordin morfologic şi, parțial, sintactic. Consecința, în planul acordului verbal, este că fiecare dintre cele două variante prezentate în titlu poate fi contestată (gramaticalitate îndoielnică - prima; gramaticalitate forțată, rigidă, artificială - a doua). În această situație, este bine să apelăm la alte scheme sintactice, în care să nu mai existe niciun dubiu de interpretare. Pe baza echivalenței semantice dintre construcțiile comparate, recomandabile ar fi următoarele două soluții:

a) Să folosim modelul substantiv la plural + *de* + *acest fel (soi, gen, tip* etc):

Oamenii *de acest fel* **reuşesc** *în viață.*

b) Să recurgem la locuțiunea *astfel de,* care, cum s-a văzut, nu pune în discuție calitatea de subiect a substantivului la plural şi deci nu impietează asupra acordului gramatical: *Astfel de* **oameni reuşesc** *în viață.*

22. Oricare dintre liderii noştri politici *pot fi contestați* sau Oricare dintre liderii noştri politici *poate fi contestat*?

Pronumele nehotărâte ***fiecare, oricare*** (de aspect pozitiv) şi *niciunul, niciuna* (de aspect negativ) au următoarea particularitate: sunt pronume la singular, dar, prin conținutul lor generalizam, proiectează calitatea unui singur exemplar asupra întregii clase (exprimă, prin parte, totalitatea). Aceasta le permite să se combine, ca subiecte, când cu un predicat la singular (după criteriul formal), când cu un predicat la plural (după criteriul semantic). Cele două posibilități se manifestă diferit în următoarele împrejurări:

1. *Fiecare, oricare, niciunul, niciuna* **nu** au determinanți.

a) Predicatul apare la singular, persoana a III-a:

Fiecare **ştie** *ce vrea. Niciunul* **n-a venit.**

b) Predicatul poate să apară la plural, dar numai la persoanele I şi a II-a:

Fiecare **avem** *un ideal în viață.*
Niciunul **n-am uitat** *ororile războiului.*
Oricare **puteți** *încerca.*

Pluralul persoanei a III-a este exclus, o formă ca *Fiecare* **au** *un ideal* nefiind atestată în limba română. Excepțiile de la persoanele I şi a II-a au următoarea explicație: exprimând, în felul lor specific, ideea de pluralitate, aceste pronume pot funcționa şi ca lexeme încorporante (adică pot include în această pluralitate vorbitorul sau ascultătorul), iar faptul *este* marcat prin persoana predicatului.

2. *Fiecare, oricare, niciunul, niciuna* sunt determinate de pronumele *noi, voi, dv.,* ca atribute partitive.

a) Predicatul stă la singular, persoana a III-a:

Fiecare dintre noi/voi **va pleca.**
Niciunul dintre noi/voi **nu va pleca.**

b) Predicatul poate sta la plural, dar numai la persoana coincidentă cu cea a pronumelui personal (noi, *voi, dv.):*

Fiecare dintre noi **avem** *un ideal.*
Fiecare dintre voi **aveți** *un ideal.*

Atributul partitiv pronominal *(dintre noi/voi)* marchează aici includerea vorbitorului/ascultătorului în pluralitatea subiectului. Prezența unei mărci suplimentare (persoana I/II la plural) dă acestei exprimări un aspect tautologic, de aceea trebuie acceptată în condiții de excepție (vezi subcapitolul 17). In rest, recomandabilă este soluția de la a), cu predicatul la singular.

3. *Fiecare, oricare, niciunul, niciuna* sunt determinate de un atribut partitiv la plural (altul decât *noi, voi, dv.).* Predicatul se pune numai la persoana a III-a. Ezitările se produc însă la număr (singular/plural): *Oricare dintre părțile de propoziție* **pot fi omise/poate fi omisă.** Acordul strict gramatical reclamă un predicat la singular. Totuşi, mulți vorbitori folosesc pluralul. Sensul totalitar al pronumelui şi atracția atributului la plural estompează forma, favorizând acordul nongramatical. În aprecierea normativă a acestui fapt, trebuie să ținem seama de următoarele aspecte speciale:

- pronumele în discuție, prin semantica lor specifică, proiectând calitatea unui exemplar asupra întregii clase, nu au nevoie de o exprimare formală a pluralității;
- forma de plural a predicatului este necesară numai în împrejurările excepționale menționate la lb, pentru a semnala, printr-un artificiu gramatical, caracterul contextual încorporant al prenumelor respective.

Având în vedere inutilitatea lingvistică a unui acord la plural, în situația discutată aici (la 3), forma recomandabilă este cea de singular:

Oricare dintre părțile de propoziție **poate fi omisă.**

Această soluție este valabilă şi pentru întrebarea din titlu:

Oricare *dintre liderii noştri politici* **poate fi contestat.**

Pentru cei care vor să evite şovăielile acestui acord, recomandăm o formulare mai simplă şi mai sigură, în care pronumele controversate să apară cu valoare adjectivală, pe lângă un subiect la singular:

Oricare **parte** *de propoziție* **poate fi omisă.**

Oricare **lider** *politic* **poate fi contestat.**

23. Subsemnatul *n-am făcut parte* din comisie sau Subsemnatul *n-a făcut parte* din comisie?

1. Unele substantive ca *subsemnat, subscris, semnatar, contractant,* utilizate mai ales cu articol definit, desemnează locutorul (vorbitorul) în calitate de autor al unui act oficial (cerere, petiție, contestație, declarație, chitanță, contract etc.)- Această identitate referențială a cuvintelor amintite cu pronumele *eu (noi)* a impus acordul predicatului la persoana I ca formulă consacrată în *stilul administrativ.* Echivalarea substantivelor amintite cu persoana I este facilitată şi de alăturarea obligatorie, ca apoziție, a numelui şi prenumelui celui care semnează. În plus, între subiect şi predicat apar şi alți termeni explicativi, uneori destul de numeroşi, care sporesc distanța subiect-predicat, favorizând acordul după înțeles. De exemplu:

Subsemnatul, *Ion Popescu, domiciliat în municipiul Cluj-Napoca, str. Avram-Iancu, nr. 149, student în anul IV al Facultății de Litere,* **rog** *să binevoiți...*

2. În celelalte stiluri, unde lipseşte numele propriu al semnatarului, ca apoziție, apariția predicatului la persoana I nu se mai justifică. Exprimarea orală, indiferent de context, face improprie chiar utilizarea termenului *subsemnatul.* Cei care au, totuşi, ambiția unei relatări „obiectivate”, vorbind la persoana a III-a despre ei înşişi, pot recurge la perifraze: *cel care vă vorbeşte* (oral), *semnatarul acestor rânduri* (în scris) etc. Se poate tolera, în ultimă instanță, şi folosirea substantivului *subsemnatul,* cu condiția ca „obiectivarea” să fie dusă până la capăt, punându-se şi predicatul la persoana a III-a:

Subsemnatul nu a făcut parte *din comisie.*

Formularea aceasta are un grad sporit de acceptabilitate în comparație cu prima *(Subsemnatul* **n-am făcut parte** *din comisie).* Raportată însă la exprimarea obişnuită *(Eu n-am făcut parte din comisie)* şi această variantă are un caracter artificial, uşor forțat.

24. Aceasta a fost una dintre ideile care *s-a impus* după revoluție sau Aceasta a fost una dintre ideile care *s-au impus* după revoluție?

În aceste fraze, predicatul subordonatelor atributive *(s-a impus/s-au impus)* trebuie acordat cu subiectul *care.* Acest pronume relativ are ca antecedent substantivul *ideile!* Informația de plural, preluată de *care, se* transmite predicatu-

lui din subordonată. In consecință, singura variantă corectă este cea cu **s-au impus.**

În legătură cu structura *unul/una dintre + substantiv/pronume la plural + care,* facem următoarele precizări:

a) apare foarte frecvent în limba română actuală *(unul dintre scriitorii care..., unul dintre edificiile care..., una dintre sportivele care..., unul dintre aceia care...* etc).

b) din păcate, circulă intens mai ales varianta greşită, cea ca predicatul atributivei la singular.

Fenomenul semnalat la b) şi frecvența manifestării sale se pot datora mai multor cauze. În primul rând, semnalăm atracția puternică exercitată de *unul/una.* Acest cuvânt exprimă foarte pregnant ideea de singularitate, atât afixal (-1, -a), cât şi tematic *(unu* este numeralul cardinal care numeşte unitatea, exemplarul unic, nonpluralitatea). În al doilea rând, nu trebuie exclusă contaminarea cu *o* altă formulare, cu acelaşi conținut, dar diferită structural, în care predicatul apare întotdeauna la singular: *Aceasta a fost o idee care s-a impus după revoluție.*

Observații:

1. Discuția noastră are în vedere situația în care atributiva este neizolată (ca în enunțurile din titlu). Când subordonata este izolată (prin virgulă/pauză), lucrurile se schimbă, întrucât *care* nu mai trebuie raportat, în mod obligatoriu, la substantivul/pronumele aflat la plural. În acest caz, predicatul atributivei poate să apară în egală măsură la singular *(Aceasta a fost una dintre ideile bune, care s-a şi* **impus** *ulterior)* sau la plural *(Aceasta a fost una dintre ideile bune, care* ***s-au*** *şi* **impus** *ulterior)* Desigur, diferența singular/plural se reflectă şi în deosebirea de înțeles. („S-a impus numai una dintre ideile bune"/„S-au impus toate ideile bune".)

2. Întrucât utilitatea structurii *unul/una dintre + substantiv/pronume la plural + care* necesită o concentrare mai mare în realizarea acordului verbal, recomandăm vorbitorilor care vor să evite această capcană să apeleze la formularea mai simplă, cu substantivul la singular *(Aceasta a fost* ***o*** **idee** *care* **s-a impus** *după revoluție).* Cum se vede, mesajul este identic, doar că o dată „obiectul" este caracterizat direct (procedeul simplu), iar altă dată prin includerea sa într-o pluralitate care prezintă aceeaşi caracteristică (procedeul mai complicat).

25. Ca unul care *cunosc* situația, dezaprob aceste măsuri sau Ca unul care *cunoaşte* situația, dezaprob aceste măsuri?

În enunțurile de acest tip, care conțin construcția *ca unul (una, unii, unele) care,* predicatul atributivei, potrivit acordului gramatical, ar trebui să stea întotdeauna la persoana a III-a, întrucât antecedentul lui *care,* pronumele *unul,* nu are persoana I sau a II-a. Cu toate acestea, în româna actuală, predicatul atributivei este în mod curent utilizat la persoana I sau a II-a:

Ca unul care **vorbesc** *această limbă, pot să confirm că...*
Ca unul care **ai fost** *acolo, ştii că nu-i adevărat.*
Ca una care **nu fac** *politică, nu înțeleg să...*
Ca unii care **ați fost aleşi** *de popor, aveți obligația să...*

Abandonarea acordului gramatical are, şi aici, cauze complexe. Pronumele nehotărât *(unul),* ca antecedent, este pus în umbră de importanța subiectului din propoziția regentă, când acesta este vorbitorul (persoana I) sau ascultătorul (persoana a II-a). În plus, mulți vorbitori simt construcția *ca unul care* drept un fel de locuțiune conjuncțională cauzală, o construcție relațională fără importanță pentru predicatul din dreapta ei *(ca unul care cunosc situația = întrucât cunosc situația).* În ciuda incorectitudinii acestei analize, consecințele ei asupra acordului trebuie luate în seamă şi chiar acceptate. Utilizarea predicatului din atributivă la persoana I sau a II-a nu contrazice logica mesajului. Dimpotrivă, are avantajul de a reliefa subiectul regentei, care domină în acest fel semantica întregului enunț. Aşa se explică probabil faptul că acest acord nongramatical (logic + atracție) este mai natural şi mai larg acceptat aici decât cel gramatical. Am putea spune că ultimul, care nu poate fi respins total, are caracter livresc, o gramaticalitate rigidă.

Observații:

1. Când apare un substantiv în locul pronumelui nehotărât, ca antecedent al relativului, situația se schimbă în favoarea acordului gramatical:

Ca **om** *care* **a văzut** *multe, înțeleg ce s-a întâmplat.*

Substantivul are o semantică mai exactă, mai consistentă, nu mai favorizează interpretarea construcției de început ca o locuțiune relațională. Acordul nongramatical devine acum nerecomandabil.

2. O situație similară apare când antecendentul este un nume predicativ de identitate, iar subiectul regentei este de persoana I sau a II-a. Datorită identită-

ții amintite (subiect - nume predicativ), unii vorbitori orientează relativul-subiect şi predicatul său după subiectul regentei:

Tu *ai fost scriitorul care* **ai semnalat** *primul acest lucru.*
Eu *nu sunt omul care* să **cred** *în minuni.*

Acordul cu adevăratul antecedent (substantivul în poziție de nume predicativ) este însă reclamat de normă:

Tu ai fost **scriitorul** *care* **a semnalat** *primul acest lucru.*
Eu nu sunt **omul** *care* să **creadă** *în minuni.*

26. Cine *are* de pierdut, patronii sau salariații sau Cine *au* de pierdut, patronii sau salariații?

Pronumele interogative *cine* şi *ce* au în permanență valoare de singular-masculin, de aceea predicatul cu care intră în relație de acord trebuie să se afle la persoana a III-a singular (masculin): *Cine* **e** *mai* **bun?** *Ce* **este** *mai* **frumos?** Unii vorbitori, în cazul în care se anticipează un răspuns la plural sau la singular-feminin, acordă predicatul cu răspunsul scontat, nu cu interogativul-subiect. Aceasta este o greşeală de acord, exact ca în varianta a doua din titlu. Corectă este prima formulare: **Cine are** *de pierdut, patronii sau salariații?* Alte exemple:

Cine e *mai bine* **pregătit,** *Ana sau Măria?* (nu *Cine e mai bine pregătită?)*
Ce este mai gustos, *ciorba sau friptura?* (nu *Ce este mai gustoasă?)*
Cine este mai emoționat, *candidații sau părinții?* (nu *Cine sunt mai emoționați?)*

Observații:

1. Celor care nu au siguranță în utilizarea interogativelor *cine/ce,* când răspunsul aşteptat este la plural sau la feminin, le recomandăm să folosească relativul *care.* Acesta exprimă şi numărul plural, şi genul feminin, permițând un acord al predicatului la categoriile menționate. Se evită astfel condițiile restrictive impuse de *cine/ce.* Deci:

Care e *mai bine* **pregătită**, Ana *sau Măria?*
Care este mai gustoasă, *ciorba sau friptura?*
Care sunt mai emoționați, *candidații sau părinți?*
Care au *de pierdut, patronii sau salariații?*

2. Structurile de tipul celor 4in titlu nu trebuie confundate cu cele în care *cine/ce* sunt nume predicative, iar subiectul este substantiv sau un pronume la plural. În asemenea situații este firesc ca verbul copulativ să apară la plural, la o persoană identică cu cea a subiectului:

Cine **sunt oamenii** *aceştia?*
Cine **sunteți voi?** *Ce* **sunteți voi?**

3. În interogațiile de tipul *Ce-i cu voi?* pronumele *ce* este subiect, *-i* este predicat (= „se întâmplă"), iar acordul se face la singular. Formulări ca *Ce-s cu astea?,* explicabile prin atracția complementului la plural, nu sunt acceptabile.

27. Cauza plecării mele *a fost* intrigile colegilor sau Cauza plecării mele *au fost* intrigile colegilor?

Răspunsul la această întrebare depinde de identificarea corectă a subiectului. Pentru cei care consideră substantivul *cauza* drept subiect, singularul verbului copulativ *(a fost)* reprezintă forma impusă de regula acordului gramatical. Specialiştii care au propus o asemenea interpretare nu resping exprimarea cu verbul copulativ la plural *(au fost),* dar fac precizarea că în acest caz avem de-a face cu un acord prin atracție, cu numele predicativ *intrigile,* care este mai apropiat.

Considerăm că analiza corectă este următoarea: *intrigile,* - subiect, *cauza* - nume predicativ. Singura variantă corectă, din punctul de vedere al acordului, este cea cu verbul *a fi* la plural: *Cauza plecării mele* **au fost** *intrigile colegilor.* Argumente:

1. În enunțurile de acest tip apare aşa-numitul nume predicativ de identitate, care este echivalentul logic al subiectului. Această echivalență se poate exprima chiar prin semnul egalității, ca în matematică: *intrigile — cauza.* Limba română are o topică destul de liberă, întrucât dispune de suficiente mijloace de a marca funcțiile sintactice, evitând confuziile: flexiune, acord, cuvinte relaționale etc. Chiar şi în situația numelui predicativ de identitate, schimbarea ordinii (S-P în P-S) nu produce confuzie de funcții, deoarece, indiferent de poziție, numai substantivul-subiect îşi impune forma prin acordul cu verbul copulativ:

Intrigile *colegilor* **au fost** *cauza plecării mele.*
Cauza plecării mele **au fost intrigile** *colegilor.*

Rezistența acordului gramatical şi în topica obiectivă şi în cea inversată, acceptabilitatea enunțurilor produse în ambele alcătuiri demonstrează că ade-

văratul subiect este *intrigile,* indiferent de topică. Explicația „acordului prin atracție", pentru varianta a doua, nu rezistă. De ce un asemenea „acord prin atracție" nu este acceptat și pentru *cauza,* în formularea *Intrigile colegilor* **au fost cauza** *plecării mele?*

2. O altă probă concludentă se poate produce prin substituirea verbului *a fi* cu un sinonim tranzitiv: *a constitui, a reprezenta.* În urma acestei transformări, numele predicativ devine complement direct, astfel încât ușurează misiunea identificării subiectului, care rămâne același:

Cauza *plecării mele* **au constituit-o intrigile** *colegilor.*

Cauza - complement direct, reluat de *o; intrigile* - subiect. Această demonstrație este utilă mai ales pentru situațiile, foarte numeroase, în care nu apare diferența de număr între subiect și nume predicativ, iar proba acordului nu mai funcționează:

Pasiunea lui e sportul.

Sportul este subiectul propoziției, deoarece, prin substituire, putem spune: ***Pasiunea*** *lui o constituie sportul* (cu *pasiunea* - complement direct, dublat prin pronumele în acuzativ - *o*).

3. Se poate invoca, în toate aceste cazuri, și diferența de accent sintactic dintre cele două substantive: cel accentuat este totdeauna substantivul-subiect, indiferent de topica existentă în propoziție (exemplu: *Pasiunea lui e* **sportul, Sportul** *e pasiunea lui).*

28. Nici mama, nici tata *n-a plecat* sau Nici mama, nici tata *n-au* plecat?

Regula generală precizează că un subiect multiplu reclamă un predicat la plural. În practica vorbirii însă trebuie să avem în vedere și ***regulile speciale,*** care țin seama de anumiți factori suplimentari. Un asemenea factor, care nuanțează regula generală, este raportul logico-sintactic dintre constituenții subiectului multiplu. Din acest punct de vedere, pot să apară următoarele situații:

1. Componenții subiectului multiplu sunt în raport disjunctiv, de excludere reciprocă. Ei au un statut de ***egalitate potențială,*** în sensul că oricare poate face acțiunea verbului-predicat, dar, în ultimă instanță, numai unul este admis ca agent efectiv. Este cazul subiectelor *Ion* și *Măria* din enunțul: *Sau Ion, sau*

Măria va veni. Impunându-se un autor unic, pluralul predicatului nu se mai justifică.

Observații:

■ Raportul disjunctiv propriu-zis (de excludere) este marcat de perechile conjuncționale: *sau... sau, fie...fie, ori... ori. Î*n enunțurile interogative dublarea conjuncției nu este posibilă, dar nici nu este necesară, deoarece este suplinită de intonație: *Steaua sau Dinamo* **va câştiga** *campionatul?*

■ Când raportul disjunctiv este nonexclusiv, egalitatea subiectelor devine reală, nu doar potențială, în sensul că ambele subiecte pot fi considerate agenți ai acțiunii. Predicatul se pune la plural: *Ion sau Măria* **pot** *veni cu trenul,* ca în coordonarea copulativă.

■ Situația se complică atunci când subiectele aflate în raport disjunctiv propriu-zis (de excludere) sunt de persoane diferite sau de genuri diferite, iar aceste categorii trebuie marcate la predicat. Acordul cu ultimul subiect (atracție) compromite egalitatea potențială a celor două subiecte coordonate, sugerând o soluție preferențială, discriminatorie:

Sau eu, sau tu **vei pleca.**
Sau Ion, sau Măria **va fi invitată.**

Egalitatea potențială dintre subiecte se poate salva aici numai prin acordul la plural, la persoana cea mai puternică dintre cele prezente (în ordine: I, II, III), respectiv la genul masculin (dacă este vorba de ființe umane, ca în cazul de față):

Sau eu, sau tu **vom merge.**
Sau Ion, sau Măria **vor fi invitați**

Desigur, nici aceasta nu este o rezolvare ideală, deoarece salvează egalitatea potențială, din prima fază, dar estompează realitatea subiectului exclus, din faza a doua. Date fiind aceste complicații, în situația analizată este de preferat transferul disjuncției exclusive la nivelul frazei, cu predicatul subînțeles la cea de a doua propoziție:

Sau eu **voi merge,** *sau tu.*
Sau Ion **va fi invitat,** *sau Măria.*

2. Componenții subiectului multiplu sunt în raport adversativ; între ei există o *opoziție* fermă, totală, clar exprimată, în sensul că unul face, celălalt nu face acțiunea verbului, respectiv unul există, altul nu, unul are o calitate, celălalt nu o are etc. Din această cauză, pluralul predicatului este exclus (când ambele subiecte sunt la singular):

Nu Măria, ci Ion **a plecat.**
Nu Ion, ci Măria **a fost invitată.**
Măria, şi nu Ion, **a fost evidențiată.**

Regula, formulată mai exact, ar suna astfel: ***predicatul se acordă cu subiectul pozitiv, nu cu cel negat prin nu.*** Desigur, şi aici predicatul poate să apară intercalat între foştii componenți ai subiectului multiplu, situație în care, ca şi în cazul de la l.c), raportul adversativ se transferă la nivelul frazei, între cele două propoziții coordonate, cu predicatul al doilea subînțeles:

Nu Măria **a plecat,** *ci Ion.*

3. Constituenții subiectului multiplu se află în raport copulativ, de asociere. Situația ideală pentru această ipostază este aceea în care subiectele sunt coordonate prin *şi* (sau sunt juxtapuse), iar celelalte elemente ale enunțului nu aduc precizări de natură să anuleze unitatea subiectului multiplu. În acest caz, predicatul apare la plural:

Ion şi Măria **au plecat.**
Ion şi Măria **n-au** *mai* **plecat.**

Varianta emfatică a acestui tip de enunț nu schimbă raportul logic şi gramatical dintre componenții subiectului multiplu, de aceea regula predicatului, la plural, se menține:

Şi Ion şi *şi Măria* **au plecat.** *Şi Ion, şi Măria* **au plecat.**
Nici Ion şi nici Măria **n-au** *mai* **plecat.** *Nici Ion, nici Măria* **n-au** *mai* **plecat.**

Menționăm că efectul inserării adverbelor de întărire *(şi... şi, nici... nici)* nu este cel aşteptat, adică întărirea ideii de asociere între componenții subiectului multiplu. Dimpotrivă, aceste adverbe dau fiecărui constituent mai multă individualitate, autonomie (marcată de o pauză în vorbire), încât fiecare pare a avea un predicat propriu, exprimat sau subînțeles. Mai ales varianta negativă lasă această impresie. Aşa se explică de ce un enunț ca *Mama şi tata* **n-a plecat** este respins de uz, ca o greşeală de acord, în timp ce formularea cu *nici... nici* este tolerată şi cu predicatul la singular: *Nici mama, nici tala* **n-a plecat.**

Răspunzând întrebării din titlu, subliniem încă o dată că varianta cu predicatul la singular este *doar* tolerată. Exprimarea cu predicatul la plural *(Nici mama, nici tata* **n-au plecat)** este recomandabilă, deoarece marchează şi gramatical un raport logic de asociere, de egalitate absolută între constituenţii subiectului multiplu. De altfel, când apar subiecte de persoane diferite, acordul la plural este singurul posibil:

Nici eu, nici tu **nu vom pleca.**

La fel se întâmplă când predicatul este nominal sau este exprimat prin verb la diateza pasivă, fiind implicat şi acordul în gen:

Nici tata, nici mama **nu erau binedispuşi.**
Nici tata, nici mama **n-au fost invitaţi.**

Paralel cu *şi... şi, nici... nici,* româna actuală mai foloseşte pe *atât... cât şi,* în exprimarea emfatică. Diferenţa este că această pereche, prin semantica sa pronunţat asociativă, întăreşte unitatea subiectului multiplu, de aceea apariţia predicatului la plural este o cerinţă fermă:

Atât mama, cât şi tata **au venit** *deja.*

Observaţii:

Subiectele coordonate copulativ, asociate la o acţiune comună, nu sunt nici ele întotdeauna pe plan de egalitate absolută în raportul lor cu predicatul. Diferite elemente ale enunţului pot să aducă precizări de natură să spargă unitatea ansamblului, cu consecinţe asupra realizării acordului verbal. Prezentăm două dintre cazurile cele mai importante:

■ Enunţul conţine elemente a căror informaţie dă prioritate unuia dintre subiecte. Cu ajutorul unor expresii ca: *mai ales, mai cu seamă, mai întâi, în special, în primul rând, îndeosebi* etc, unul dintre componenţii subiectului multiplu este scos în relief, subliniat şi în acest fel dă tonul în acord, mai ales când este plasat în imediata apropiere a predicatului:

Ion şi, mai ales, Măria **a fost** *frenetic* **aplaudată.**

Norma literară rămâne şi aici cea cu pluralul, utilizarea singularului fiind doar tolerată, în exprimarea nepretenţioasă.

■ Unul dintre subiecte este considerat de către vorbitor ca adăugat, cumulat, mai puţin aşteptat. Pentru a exprima acest raport se utilizează corelativele *nu numai... ci şi/dar şi.* In topica obiectivă, predicatul se acordă cu subiectul adăugat, cel din dreapta lui *ci şi/dar şi:*

Nu numai Ion, ci şi Măria **a fost invitată.**

In topica inversă, predicatul se acordă cu subiectul de la stânga lui *ci şi/dar şi:*

A fost invitat *nu numai Ion, ci şi Măria*

29. Curajul, îndrăzneala, aplombul lui *s-a* transmis întregii echipe sau Curajul, îndrăzneala, aplombul lui *s-au* transmis întregii echipe?

Acordul verbului predicat cu subiectul multiplu trebuie să ţină seama, între altele, şi de raportul logico-semantic dintre termenii care compun ansamblul subiectului multiplu. Presupunând că un asemenea subiect este constituit din substantive la singular, se pot da următoarele soluţii, având în vedere, bineînţeles, criteriul amintit (relaţiile semantice).

1. Când termenii subiectului multiplu au un referent comun (indică aceeaşi persoană, acelaşi lucru etc), predicatul se pune la singular:

Regizorul şi scenaristul filmului **a lipsit** *de la premieră.*
Iniţiatorul şi conducătorul revistei **a prezentat** *programul acesteia.*

Este clar că aici avem de-a face, de fiecare dată, cu o singură persoană, prezentată în dublă ipostază („regizor şi scenarist”, respectiv „iniţiator şi conducător de revistă”). Dacă este vorba de persoane diferite, fireşte, predicatele se pun la plural. Un alt model, dar cu acelaşi efect în planul acordului (= predicat la singular), îl reprezintă propoziţia următoare:

Managementul sau ştiinţa conducerii **este** *acum în mare vogă.*

Cele două subiecte sunt aici sinonime perfecte („management” = „ştiinţa conducerii”). Existenţa, pentru aceeaşi noţiune, a două sau mai multe nume diferite îi dă vorbitorului posibilitatea (uneori îi creează chiar obligaţia) de a recurge la această denominaţie alternativă. Este o tehnică de explicare a unui termen necunoscut (sau considerat astfel de vorbitor), printr-un cuvânt sinonim sau printr-o perifrază echivalentă. Procedeul este des folosit în manualele şco-

lare unde termenii tehnici sunt, de regulă, introduşi prin această modalitate. Exemple:

Hidroxidul de calciu sau varul stins se **foloseşte** *şi ca dezinfectant.*
Clorura de sodiu sau sarea de bucătărie **este** *o substanță solidă, cu gust sărat, caracteristic.*

2. Când componenții subiectului multiplu denumesc noțiuni foarte apropiate, ***dar nu identice,*** utilizarea lor coordonată nu mai are un scop explicativ. Este vorba, de data aceasta, de ***rațiuni stilistice,*** de reliefare, nuanțare şi întregire a unei idei, prin utilizarea repetată a unor sinonime parțiale care se completează reciproc. Situația este ilustrată de propozițiile din titlu. Pentru a răspunde la întrebarea privind acordul, precizăm că o regulă fermă nu există aici. Numărul predicatului, la asemenea enunțuri, este o problemă de opțiune personală, de interpretare subiectivă a sinonimiei contextuale şi de intenție stilistică. Ambele variante (singular/plural) sunt posibile, ambele se pot justifica:

Însuflețirea, avântul, elanul tinereții **i-a dat/i-au dat** *aripi.*
Îndoiala, nesiguranța, probabilitatea **este exprimată/sunt exprimate** *cu ajutorul modului prezumtiv.*
Tulburarea, sfada, zâzania **a cuprins/au cuprins** *toată țara.*

Acest procedeu stilistic de insistență prin repetare se numeşte ***juxtapunere sinonimică.***

3. Când componenții subiectului multiplu formează un bloc semantic unitar, semantica individuală este anulată de cea a ansamblului, care este interpretat de vorbitor fie ca un cuvânt compus, fie ca o expresie fixă. Această realitate semantică impune un predicat la singular:

Punctul şi virgula este mai mult un mijloc stilistic.
Secera şi ciocanul a dispărut de pe drapelul țării.
Praf şi pulbere se va alege *de* ei.
Nimeni şi nimic nu-/ poate opri.

Acelaşi tratament se aplică şi unor îmbinări ca: *numele şi prenumele, limba şi literatura, pacea şi securitatea, ştiința şi tehnica* etc:

Numele şi prenumele **se va scrie** *cu litere* mari.
Limba şi literatura română **se predă** *la nivel corespunzător.*
Ştiința şi tehnica **a avansat** *enorm.*
Pacea şi securitatea *în regiunea Balcanilor* **va fi consolidată.**

Există, desigur, suficiente date care justifică considerarea acestor îmbinări ca un bloc semantic unitar. De pildă, *numele şi prenumele* se referă la aceeaşi persoană, iar în liste, în actele oficiale ocupă o rubrică comună. *Limba şi literatura* nu se consideră în şcoală ca două discipline independente, mai ales că sunt predate de acelaşi profesor, care trece notele în aceeaşi rubrică, formând o medie unică. Situația se prezintă la fel, deşi la un nivel mai puțin concret, la celelalte grupuri citate aici.

Observație:

Vorbitorii trebuie să facă însă distincție între aceste apariţii ale termenilor discutați, în contexte speciale, şi utilizarea lor în enunțuri care degajă clar ideea de diferențiere semantică şi care au, în consecință, un predicat la plural:

Punctul şi virgula **sunt** *semne de punctuație importante.*
Secera şi ciocanul **au devenit** *unelte-simbol.*
Nimeni şi nimic **sunt** *pronume negative.*
Numele şi prenumele **sunt** *componente ale unui substantiv propriu compus.*
Limba şi literatura **sunt** *discipline distincte în învățământul superior.*

30. *Limba* franceză şi limba română sunt înrudite sau *Limbile* franceză şi română sunt înrudite ?

Un caz aparte de subiect multiplu îl reprezintă cel format din acelaşi substantiv repetat, cum avem în primul enunț din titlu *(limba... şi limba).* Faptul este posibil numai dacă substantivul are, de fiecare dată, alt determinant *(limba* **franceză** şi *limba* **română).**

O tendință foarte activă în limba română actuală, aceea de a nu repeta termenul comun în structurile coordonate, a generat aici o formulare inacceptabilă: **Limba** *română şi franceză* **sunt înrudite.** Rezerva limbii literare este de înțeles, întrucât, deşi cel de al doilea termen al subiectului multiplu se poate subînțelege, legea acordului nu tolerează, în general, astfel de asocieri *(limba... sunt înrudite).* Soluția punerii predicatului la singular *(Limba română şi franceză este* **înrudită)** se exclude, de asemenea, întrucât accentuează o absurditate conținută (= o limbă care este în acelaşi timp şi franceză, şi română şi care „este înrudită" cu ea însăşi). Aceasta înseamnă *că* ***pluralitatea*** subiectului rămâne obligatorie. Ea se poate realiza fie *lexical,* prin repetare *(limba... şi limba),* formă veche, mai puțin economicoasă, fie *gramatical,* prin apariția substantivului-subiect o singură dată, la plural:

Limbile *franceză şi română* **sunt înrudite.**

Ar mai exista o soluție: **Limba** *română și cea franceză* **sunt înrudite.** Această variantă, care evită repetarea substantivului, este avantajoasă nu numai sub aspect eufonic, ci şi sub cel al economiei de efort, deoarece articolul-pronume *cea* este monosilabic şi neaccentuat. Adăugând că atât claritatea, cât şi gramaticalitatea enunțului sunt păstrate integral, putem spune că formularea cu *cea* este de o corectitudine maximă şi poate cea mai conformă cu spiritul limbii române. Din păcate, ea este alterată de tendința actuală de abandonare a articolului-pronume *cel, cea* din fața adjectivelor *(omul cel bun > omul bun),* în felul acesta, pe o cale mai ocolită, se ajunge la aceeaşi formă agramată menționată anterior *(limba română și cea franceză >* **limba** *română și franceză).* Chiar şi fără acest „accident”, varianta cu *cel, cea* prezintă un mare neajuns: ea nu poate fi generalizată, fiind admisă doar când este vorba de atribute adjectivale. Substantivul repetat poate avea însă şi altfel de atribute. Exemplu: *Domnul* Ionescu *şi domnul* **Popescu** *au plecat,* unde soluția cu *cel (Domnul Ionescu* şi **cel** *Popescu)* nu este posibilă.

Rămâne, ca rezolvare optimă, varianta cu apariția substantivului o singură dată, dar la plural **(limbile** *franceză și română).* Păstrând economia de material lingvistic (= nerepetarea), această formulă are şi avantajul clarității şi al gramaticalității.

Evoluția acestei îmbinări ilustrează cât se poate de convingător caracterul homeostatic al sistemului limbii, autoreglarea sa prin acțiunea concomitentă şi contrarie a celor două mari principii care guvernează dinamica limbii: economicitatea şi claritatea.

A. *Limba franceză și* **limba** *română* **sunt înrudite** = clar, logic, dar neeconomicos (= repetare).

B. **Limba** *franceză și română* **sunt înrudite** = economicos, dar neclar, agramat.

C. **Limbile** *franceză și română* **sunt înrudite** = economicos, clar, logic. (= progres în limbă).

Observații:

1. Asocierea unui plural *(limbile)* cu nişte atribute la singular, plasate în imediata vecinătate a acestuia, nu este uşor de acceptat pentru o ureche românească. Formula s-a dovedit însă a fi foarte avantajoasă, s-a răspândit rapid şi a creat/va crea cu timpul şi obişnuința vorbitorilor. Câteva exemple:

Studenții *Ion Munteanu și Măria Ionescu* **vor fi reexaminați.**
Județele *Cluj și Sălaj* **sunt învecinate.**
Secolele *II și III* **au fost** *decisive pentru populația daco-romană.*

Categoriile *de gen şi număr* **se întâlnesc** *şi la pronume.*
Popoarele *francez şi român* **au** *origine comună.*

2. S-ar putea ca soluția cu pluralul să fi fost inspirată de un model străin (vezi *les langues roumaine et frangaise),* dar poate fi privită, cum am arătat, şi ca rezultat al dinamicii interne a limbii române. Nu se exclude nici asocierea celor doi factori cauzali: rezolvarea unor căutări interne după un model extern. Oricum, este clar că locul de lansare al acestei inovații, pentru română, a fost limba oamenilor instruiți. Procedeul, fiind logic şi economicos, s-a extins şi la alte categorii de vorbitori şi acest lucru trebuie încurajat.

3. O situație specială apare atunci când substantivul-subiect, repetat, are atribute substantivale genitivale sau posesive.

a) Camera *lui Ion şi* **camera** *lui Gheorghe* **sunt frumoase.**

Variantele care evită repetarea au următoarele particularități:
– **Camerele** *lui Ion şi (a lui) Gheorghe* **sunt frumoase** = exprimare imprecisă, ambiguă. Pluralul *(camerele)* nu mai exprimă o cantitate precisă, egală cu suma atributelor sale, cum se întâmpla în exemplele de până aici.
– **Camera** *lui Ion şi* **a** *lui Gheorghe* **sunt frumoase** = formulare corectă, precisă, recomandabilă; gramaticalitatea este asigurată de prezența articolului-pronume *a.*

Dacă nu este vorba de un subiect multiplu, adică cei doi (Ion şi Gheorghe) au o cameră comună, faptul este marcat prin singularul predicatului: **Camera** *lui Ion şi a lui Gheorghe* **este frumoasă.** O exprimare şi mai clară a acestei realități se realizează prin renunțarea la *a* + *lui* din fața celui de-al doilea atribut: **Camera** *lui Ion şi Gheorghe* **este frumoasă.**

b) Camera *ta şi* camera *mea* **sunt curate.**

Exprimarea prescurtată, cu subiectul utilizat o singură dată, la plural, nu este posibilă *(camerele ta şi mea).* Ar exista o variantă, cu atributul multiplu izolat **(Camerele, *a mea şi a ta,* sunt curate),** dar nu se foloseşte decât accidental.

– **Camera** *mea şi* ***a ta*** **sunt curate** = singura formulare care, evitând repetarea substantivului, nu compromite nici claritatea, nici gramaticalitatea. Ca şi la a), dacă nu este vorba de un subiect multiplu (= cei doi au o cameră comună), predicatul se pune la singular **(Camera mea** *şi a* ***ta*** **este curată).** Aici nu

mai este permisă renunțarea la *a* în fața celui de-al doilea atribut *(camera mea şi ta).*

31. *A fost* odată un moş şi o babă sau *Au fost* odată un moş şi o babă?

Poziția predicatului, în fața sau în urma subiectului multiplu, influențează în mare măsură realizarea acordului. În ordinea S-P (subiect-predicat), enumerarea în prealabil a constituenților subiectului multiplu impune ideea de pluralitate în mintea vorbitorului, într-un moment anterior emiterii predicatului, de aceea pluralul acestuia din urmă decurge logic dintr-o informație deja formulată:

Primarul *şi* **soția** *acestuia* **vin** *mai târziu.*

În ordinea P-S (predicat-subiect), numărul predicatului trebuie motivat ulterior. Datorită însă mecanismului de formulare a ideilor (= elaborare pe parcurs), vorbitorul este de multe ori în situația de a lua o decizie în legătură cu predicatul înainte de a avea toate datele despre subiect, adică despre faptul că acesta va fi unic sau multiplu. Se întâmplă adesea ca un subiect conceput ca unic să fie amplificat pe parcurs, devenind multiplu, în dezacord cu singularul predicatului exprimat anterior. Întrucât şi decodarea, receptarea urmează aceeaşi ordine ca şi elaborarea, o asemenea exprimare, cu predicatul la singular, este foarte uşor tolerată, mai ales în exprimarea orală:

Mai târziu **va veni** *primarul şi nevastă-sa.*
Vine *doamna şi domnul general.*
Aşa **cere** *şi legea, şi spiritul de dreptate.*
A fost prețuită *operativitatea şi priceperea publicistică a redactorilor.*

Această dublă reacție a predicatului, în funcție de poziția sa față de subiectul multiplu, se poate vedea uneori chiar în interiorul aceleiaşi fraze, dacă predicatul apare, pe rând, în ambele poziții. Iată câteva exemple:

Se crucea mama şi tata *când mă* **vedeau** (Ion Creangă, *Amintiri din copilărie).*
Răspunse Laban şi Betuelşi **ziseră** *(Palia de la Orăştie).*
/.../ la popor, unde **e materialul, şi formele, şi stilul, şi limba**, căci **limba, literatura,** *poezia* **sunt** *naționalitatea unui popor* (G. Ibrăileanu, *Privind viața).*

Româna actuală, supusă tot mai mult unor reevaluări logico-raționale, tinde spre o normă unică, mai fermă, indiferent de poziția predicatului în enunț, de

aspectul oral sau scris al comunicării. Respectarea acestei reguli necesită mai multă atenţie şi concentrare în exprimare, dar ea răspunde în mai mare măsură exigenţelor gramaticale şi logice ale limbii, fapt care şi explică atitudinea receptivă a vorbitorilor din zilele noastre faţă de această normă.

Observaţii:

1. Fără îndoială, în exprimarea orală, spontană, abaterile de la regulă (= acord la singular în topica P-S) vor fi în continuare tolerate. Din motivele arătate la început, ele nu deranjează deocamdată prea mult simţul lingvistic al majorităţii vorbitorilor de limba română. În limba scrisă însă, aceste scuze nu mai sunt valabile; vorbitorul poate reveni asupra textului, se poate corecta. Repetăm, în exprimarea îngrijită a oamenilor instruiţi, în publicaţiile de prestigiu, respectul pentru această normă este cât se poate de evident.

2. În legătură cu întrebarea formulată în titlu, menţionăm că ea vizează o Situaţie cu totul specială. Este vorba de o formulă consacrată cu care încep foarte multe din basmele noastre populare *(A fost odată...).* Ea este atât de cunoscută, de bine consolidată, în această formă, de singular, încât un acord gramatical **(Au fost** *odată un moş şi o babă)* ar suna destul de straniu aici. Se ştie că frecvenţa poate impune uneori forme discutabile din punct de vedere gramatical, dar consacrate prin uz. Este cel mai elocvent exemplu în acest sens. Să nu uităm, de asemenea, că basmele populare sunt creaţii orale, aparţin limbii vorbite, astfel încât păstrarea singularului aduce o notă de naturaleţe şi autenticitate.

32. Culesul şi căratul porumbului *s-a terminat* sau Culesul şi căratul porumbului *s-au terminat*?

Anumite *trăsături morfologice* ale subiectelor multiple favorizează abateri de la regula generală de acord (= predicat la plural), generând reguli noi, speciale, excepţii admise, unele doar tolerate, iar altele plasate categoric în seria greşelilor de acord.

1. Termenii subiectului multiplu sunt verbe la infinitiv sau supin:

***De băut şi de mâncat* e uşor.**
A lucra şi a te gândi *la toate* **e mai greu.**

După cum se vede, propoziţiile cu asemenea subiecte multiple au predicatul la singular.

Substantivarea infinitivului sau supinului schimbă nu numai statutul morfologic al cuvintelor respective, ci şi efectul lor asupra predicatului. Acesta apare la plural:

*A **decola şi a ateriza** în asemenea condiţii* **este foarte dificil.**
***Decolarea şi aterizarea** în asemenea condiţii* **sunt foarte dificile.**
***De arat şi de semănat** încă nu* **s-a terminat.**
***Aratul şi semănatul** încă nu* **s-au terminat.**

În româna actuală, surprinde larga utilizare a subiectelor multiple formate din substantive de provenienţă verbală (infinitive lungi şi foste supine). În general, aceste noi substantive sunt defective de plural, asemenea celor care denumesc materii, idei abstracte etc. Din această cauză, asocierea lor nu impune cu pregnanţă, în mintea vorbitorului, ideea de pluralitate, iar apariţia predicatului la singular este destul de frecventă:

***Cunoaşterea şi respectarea** legilor* **va fi asigurată** *în mai mare măsură.*
***Datarea şi localizarea** evenimentelor* **nu se** *mai* **poate face.**
Scrisul şi cititul se însuşeşte *mai uşor la această vârstă*
***Culesul şi căratul** porumbului* **s-a terminat.**

Norma pretinde însă şi aici un acord la plural. Desigur, date fiind circumstanţele amintite, aceasta cere un efort suplimentar din partea vorbitorului, un control logic şi gramatical mai sever. Din fericire, putem constata, şi de data aceasta, că presa (vorbită sau scrisă) şi foarte mulţi dintre vorbitorii instruiţi se supun acestei rigori, încurajând o evoluţie pozitivă (= un acord gramatical, impus de logica enunţului, înlocuieşte un acord comod, prin atracţie, care estompează pluralitatea subiectului):

Cunoaşterea şi respectarea legilor **vor fi asigurate** *în mai mare măsură.*
Datarea şi localizarea *evenimentelor* **nu se** *mai* **pot face.**
Scrisul şi cititul **se însuşesc** *mai uşor la această vârstă.*

Cu aceasta răspundem şi întrebării din titlu, recomandând varianta a doua:

***Culesul şi căratul** porumbului* **s-au terminat.**

2. Un comportament ciudat are, în relaţia de acord, şi subiectul format din ***substantive comune la singular, nearticulate, fără determinanţi.*** In această ipostază, substantivele intră în raport predicativ cu puţine verbe, în primul rând cu cele *ale existenţei.* Regula, fermă, cere punerea predicatului la singular (= acord prin atracţie, cu subiectul cel mai apropiat). Exemple:

Vin şi bere **nu** *mai* **este.**
Sare şi piper **nu se** *mai* **găseşte.**
Slănină şi făină **este** *în pod deavolna* (Ion Creangă).
De ce uitaţi că-n voi **e şi număr, şi putere? (M.** Eminescu).
În lume-i veselie, amor, sperare, viaţă **(V. Alecsandri).**
Fier şi cupru **se extrage** *aici de câteva secole.*
Fag şi stejar **nu s-a tăiat** *anul acesta.*

Ca şi în alte împrejurări, remarcăm rolul decisiv al articulării. Aceasta sporeşte câmpul verbal al predicatului şi provoacă revenirea la regula generală de acord:

Piperul şi sarea **s-au terminat**
Vinul şi berea **nu s-au distribuit** *încă.*
Slănina şi făina sunt *în pod* etc.

33. Îmi *place* sportul şi muzica sau Îmi *plac* sportul şi muzica?

Din păcate, nu numai caracteristicile gramaticale şi semantice ale subiectului multiplu ne întind capcane în realizarea acordului, ci şi anumite trăsături specifice ale verbului-predicat. Unele verbe, ca *a plăcea, a conveni, a durea> a interesa* etc, au, ca predicat, două particularităţi, amândouă cu acelaşi efect pentru acord: nonidentitatea subiectului logic cu cel gramatical şi ordinea P-S (predicat-subiect). Subiectul logic al acestor verbe este de obicei o persoană, de cele mai multe ori vorbitorul sau ascultătorul, reprezentată printr-un pronume neaccentuat care apare, obligatoriu, în faţa verbului, pe tocul subiectului gramatical. În schimb, adevăratul subiect gramatical, eclipsat deja de cel logic, este plasat dezavantajos, după verb, pe locul complementului direct, de care nu se deosebeşte formal şi cu care poate fi uşor confundat. Un subiect multiplu, în condiţiile arătate» îşi impune cu greu pluralitatea, de aceea, predicatul apare, de regulă, la singular:

Mă **doare** *capul şi stomacul.*
Nu *mă* **interesa** *fizica* ***şi chimia*** *pe vremea aceea.*
Nu-*mi* convenea ***forma şi culoarea*** *maşinii.*
M-e drag ***cântecul şi jocul****.*
Îmi place ***sportul şi muzica****.*
Îmi **revine *cinstea*** *şi plăcuta* ***îndatorire*** *de a anunţa câştigătorul.*

Aceasta nu înseamnă că singularul este aici regula obligatorie, ci doar că gradul de acceptabilitate/toleranță pentru această „abatere” este destul de mare. Acordul gramatical rămâne nu numai posibil, ci şi recomandabil» mai ales în ocaziile care impun utilizarea limbii literare *(îmi* plac *sportul şi muzica* etc). “

Observații:

1. Utilizarea frecventă a singularului poate-fi pusă şi pe seama desei apariții a acestor verbe ca regente impersonale ale unor propoziții subiective: *îmi* place *să cânt; Mi-e* drag *să-l ascult;* Nu *mă* interesează *dacă vine sau nu; Na-mi* convine *ce faci tu; Mă* doare *că nu asculți sfatul meu* în asemenea construcții, verbele amintite au o formă unică, fixă - persoana a III-a singular.

2. Există şi categorii gramaticale verbale care favorizează singularul, cum este diateza reflexivă. Mai ales reflexivul pasiv, utilizat şi el cu sens impersonal, în fața unor subordonate subiective, este pus de multe ori la singular şi când are subiect la plural sau subiect multiplu. Faptul este facilitat şi de ordinea P-S (predicat-subiect), predominantă în cazul acestor construcții:

Se va semnala lapoviță şi ninsoare.
I **s-a recomandat** odihnă şi tratament *medicamentos.*

Sunt formulări obişnuite, curente, ceea ce nu înseamnă ca sunt gramaticale şi acceptabile din punctul de vedere al normei literare.

34. Prea multă ură şi dezbinare *s-a manifestaț* în ultima perioadă sau Prea multă ură şi dezbinare *s-au manifestaț* în ultima perioadă?

Existența unui adjectiv la singular, subordonat tuturor constituenților subiectului multiplu, favorizează acordul nongramatical al predicatului, impunând, ca regulă, acordul prin atracție.

1. Adjectivul se repetă, în fața fiecărui membru al subiectului multiplu:

Toată *curtea şi* **toată** *împărăția* **era plină** *de jale.*
Câtă *plăcere şi* **cât** *interes* **intra** *în viața lui de societate?*

Mai ales adjectivele pronominale au această apariție repetată în enunț. Când ele fac parte din seria singularelor cu sens generalizant, totalitar *(fiecare, oricare, orice, niciun, nicio),* efectul asupra predicatului este şi mai categoric, în sensul că acordul prin atracție, la singular, devine regulă fermă (pentru comportarea acestor cuvinte ca subiect-pronume, vezi subcapitolul 22):

Fiecare *joc,* fiecare *cântec* **era însoțit** *de aplauze.*
Orice *om de cultură,* **orice** *artist* are *ambiția originalității.*
Niciun *poet,* **niciun** *prozator,* **niciun** *dramaturg* **nu** se **poate** *sustrage obligațiilor cetățenești și pasiunilor politice.*

2. Adjectivul apare o singură dată, la primul constituent, dar el se subînțelege şi la ceilalți componenți ai subiectului multiplu:

Marea *lor complexitate şi diversitate* **face** *evenimentele actuale greu de înțeles.*
Aceeaşi *prostie, ambiție şi rea-credință* **s-a manifestat** *şi în paginile ziarului său.*

În aceste situații, cele două (trei etc.) subiecte, intrând, la stânga, în relație cu un adjectiv la singular, determinant comun, nu pot primi la dreapta un plural al predicatului, decât cu prețul unei contradicții de o acceptabilitate discutabilă. Din această cauză, este preferat acordul la singular, prin atracție. Aşa se întâmplă şi cu enunțul din titlu, unde varianta recomandabilă este prima:

Prea multă *ură şi dezbinare* **s-a manifestat** *în ultima perioadă.*

Repetarea adjectivului *prea multă,* ca în cazurile discutate la punctul 1, nu ar fi schimbat tipul de acord:

Prea multă *ură,* ***prea multă*** *dezbinare* **s-a manifestat** *în ultima perioadă.*

35. Ion, ca şi Măria, *a refuzat* premiul acordat sau Ion, ca şi Măria, *au refuzat* premiul acordat?

Există în limba română, după cum s-a văzut în subcapitolele anterioare, multe situații în care subiectul multiplu nu este recunoscut şi tratat ca atare, iar consecințele se văd în acordul incorect al predicatului. Pe de altă parte, înregistrăm şi situația inversă, a falsului subiect multiplu, a subiectului „inventat”, cu implicațiile de rigoare în acord.

1. Un fals subiect multiplu îl reprezintă structura *subiect + complement comparativ* introdus prin **ca şi.** Este cazul exemplificat în titlu: Ion, ca şi Măria, **a refuzat** *premiul acordat.*

Întrucât primul termen al comparației este subiectul propoziției *(Ion),* iar comparația *(ca şi/la fel ca)* exprimă aici un raport de egalitate cu acesta, unii vorbitori interpretează complementul *(Măria)* ca al doilea component al unui

subiect multiplu *(Ion, ca şi Măria = Ion şi Măria),* acordând, în mod eronat, predicatul la plural: *Ion, ca şi/la fel ca Măria,* **au refuzat** *premiul acordat.*

Eroarea este favorizată şi de faptul că, în limba română, în afară de *ca şi* nr. 1, sinonim cu *la fel ca,* un conectiv comparativ-subordonator, mai există un *ca şi* nr. 2, sinonim cu *precum şi,* cu sens cumulativ-coordonator. Acesta din urmă leagă, într-adevăr, doi componenţi ai subiectului multiplu, situaţie în care izolarea elementului, al doilea, prin perechea de virgule, nu se mai justifică, iar predicatul se pune la plural:

Ion, ca şi Măria au *refuzat premiul* acordat
(= *Ion,* **precum şi** Maria *au refuzat premiul acordat).*

Deosebirea de funcţie şi de caz a cuvântului de la dreapta celor doi *ca şi* iese mai bine în evidenţă arunci când în aceste poziţii apar pronumele personale de persoana I sau a II-a:

Tu, *ca şi mine de altfel,* ai *refuzat premiul acordat* (= *la fel ca).*
Tu, ca şi eu *de altfel* **am refuzat** *premiul acordat* (= *precum şi).*

Pentru a evita însă asemenea situaţii delicate, recomandabil este să plasăm complementul comparativ după predicat, acolo unde este de fapt locul lui obişnuit:

Ion *a refuzat premiul acordat,* ***ca şi Măria****.*
Ion *a refuzat,* ***ca şi Măria****, premiul acordat.*

Revenind la formularea din titlu, unde segmentul *ca şi Măria* este izolat prin perechea de virgule, semn că nu este al doilea subiect, ci complement comparativ, varianta corectă este cea cu predicatul la singular:

Ion, ***ca şi Măria,*** **a refuzat** *premiul acordat.*

2. O altă combinaţie derutantă este *subiect + complement sociativ:*

Ion, *împreună cu Măria,* a plecat *în excursie.*

Interpretarea complementului sociativ, de către unii vorbitori, drept al doilea component al subiectului multiplu se explică şi aici printr-o echivalenţă logică, semantică. Aşa cum arată şi numele („sociativ”), acest complement se poate „asocia” cu subiectul propoziţiei, contribuind în mod egal la acţiune. *(Ion, împreună cu Măria = Ion şi Măria.)* Din punct de vedere gramatical însă,

cele două construcţii se analizează diferit şi au un reflex diferit în planul acordului gramatical:

Ion şi Măria au plecat *în excursie* (subiect multiplu, predicat la plural).
Ion, *împreună cu Măria,* a plecat *în excursie* (subiect + complement sociativ, predicat la singular).

Cei care pun predicatul la plural şi când exprimă ideea de asociere prin complement *(Ion împreună cu Măria* **au plecat** *în excursie)* fac un acord logic (nongramatical), care, dată fiind echivalenţa semantică amintită, poate fi tolerat în anumite limite. Considerăm însă că, pentru a da lucrurilor o clară expresie lingvistică, potrivit este, şi aici, să recurgem la topica dreaptă, obiectivă: subiect (atribut) - predicat - complement *(Ion a plecat în excursie* ***împreună cu Măria****)*. La fel de clară este şi prezentarea „asocierii" celor doi în ipostază de subiecte, prin coordonare copulativă clasică (*şi*).

Observaţii:

■ În cazul utilizării lui *şi cu* în faţa complementului sociativ, pluralul predicatului este obligatoriu:

Ion şi cu mine **plecăm** *astăzi.*
Ion şi cu Măria **vor pleca** *mâine.*

De asemenea, poziţia postpredicativă apare ca forţată *(Ion va pleca mâine şi cu Măria)* şi, prin schimbarea accentului sintactic, exprimă o altă nuanţă semantică. Topica fixă şi obligativitatea pluralului, la predicat, ar pleda aici pentru interpretarea lui *şi cu* drept un conectiv coordonator în interiorul unui subiect multiplu. Acuzativul cuvântului din dreapta *(şi cu* **mine)** pune însă sub semnul întrebării justeţea acestei analize.

■ Complementul sociativ introdus prin prepoziţia *cu,* plasat după predicat, nu ridică probleme: *Ion a plecat cu Măria. Î*n topică inversă, lucrurile se complică datorită echivalenţei semantice dintre prepoziţia *cu* şi conjuncţia *şi* (ambele exprimă o asociere: prin subordonare - prima, prin coordonare - a doua). Acordul logic *(Ion cu Măria* **au plecat)** este mult mai frecvent decât cel gramatical *(Ion, cu Măria,* **a plecat)** şi, trebuie să acceptăm, are mai multă naturaleţe. Izolarea complementului prin perechea de virgule exclude însă şi aici pluralul, ca în cazul locuţiunii *împreună cu.*

■ *Subiect + două sau mai multe atribute.* Existenţa unor atribute coordonate pe lângă un subiect unic produce uneori confuzii, în sensul că aceste atribute

sunt identificate cu un subiect multiplu şi, în consecință, predicatul apare la plural:

Pregătirea *fizică şi psihologică a concurenților* **au fost** *bine* **făcute.**
Ideea *de economie de piață, de stat, de* **drept, de libertate nu sunt** *corect* **înțelese** *la noi.*
Eliminarea *lui Dobrotă şi Pojar* **au redus** *mult din forța echipei.*

Aşa cum am arătat şi în altă parte (vezi subcapitolul 30), limba oferă soluții pentru o exprimare corectă, fie prin renunțarea la plural, dacă ideea nu este alterată (cazul primului exemplu), fie prin păstrarea pluralului, situație în care pot fi utilizate două procedee:

a) inserarea articolului-pronume *cel/cea* în fața celui de al doilea (al treilea etc.) atribut:

Pregătirea fizică şi cea psihologică *a concurenților* **au fost** *bine* **făcute.**
Ideea ***de economie de piață, cea de stat de drept, cea de libertate*** **nu sunt** *corect* **înțelese** *la noi.*
Eliminarea lui Dobrotă şi cea a lui Pojar **au redus** *mult din forța echipei.*

b) punerea subiectului-regent la plural:

Ideile *de economie de piață, de stat de drept, de libertate* **nu sunt** *corect* **înțelese** *la noi.*

Soluția de la b) nu se potriveşte la toate felurile de atribute (vezi subcapitolul 30). Uneori pluralul regentului, mai ales la substantivele abstracte, nici nu este necesar; bineînțeles, cu condiția punerii predicatului la singular:

Eliminarea *lui Dobrotă şi a lui Pojar* a **redus** *mult din forța echipei.*

Cu atât mai mult se impune această soluție când articolul posesiv nu apare:

Eliminarea *lui Dobrotă şi Pojar* **a redus** *mult din forța echipei.*

Capitolul II
SUBSTANTIVUL, ARTICOLUL, ADJECTIVUL

36. Măria este *avocat* sau Măria este *avocată*?

1. În societățile moderne, multe profesii, funcții politice şi administrative au încetat să mai constituie apanajul exclusiv al bărbaților, fiind asumate şi exercitate şi de către femei. În consecință, limbile naționale care cunosc categoria genului au fost puse în fața necesității de a furniza termeni feminini corespunzători şi o gramatica a utilizării lor. Limba română a dispus şi dispune de suficiente mijloace interne pentru a face față situației. Sistemul său derivativ este activ şi bine reprezentat la capitolul sufixelor moționale: *-ă, -iță, -că, -oaică, -easă/-esă, -(toar)e.* De altfel, numeroşii termeni atestați în uz şi consemnați în dicționare dovedesc vitalitatea şi productivitatea acestor mijloace de formare a variantelor feminine pentru clasa de substantive cu trăsăturile [+Agent], [+Uman]: *atletă, bobinatoare, cercetătoare, deputată, directoare, doctoriță, fiziciană, ingineră, inspectoare, învățătoare, preşedintă, profesoară, sportivă, tractoristă* etc. După crearea acestui bogat inventar de terminologie feminină, s-a produs un fenomen curios: reticența vorbitorilor față de aceste cuvinte, chiar o tendință de evitare a multora dintre formele feminine nou create. De pildă, cuvinte ca *avocată, conferențiară, decană, lectoră, redactoare,* existente în dicționarele noastre, se folosesc extrem de rar, unele aproape deloc. Această reacție de respingere a variantelor feminine, când este vorba de profesii, funcții, titluri, are cauze multiple şi se manifestă diferențiat, în funcție de mediul profesional, nivelul sociocultural, contextul lingvistic etc.

2. O cauză a reticenței amintite ar putea-o constitui devalorizarea unor sufixe moționale. De exemplu, *-easă* exprimă trăsătura [+ Agent] la derivate ca *bucătăreasă, croitoreasă, lăptăreasă,* care indică ocupații mai uşor accesibile, dar nu este atestată la profesiile care reclamă o instrucție mai înaltă, în plus, la termeni ca *generăleasă, preoteasă, ministreasă/ministresă,* sensul agentiv lipseşte, aceste cuvinte indicând pe soția celui care deține un titlu, grad, funcție etc. Din acest rol subordonat sau din specializarea pentru meserii de altitudine socială limitată, a putut apărea conotația minimalizatoare, uşor peiorativă a sufixului *-easă/-esă,* ca în *poetesă,* de pildă. O uşoară devalorizare cunoaşte şi *-iță,* ca sufix moțional de agent, atât prin imprecizie semantică *(hangiță, băciță, morărița* etc. pot fi interpretate şi ca „soția celui care...”), cât şi prin sensul diminutival pe care îl sugerează, trimițând mai degrabă la meserii „populare” *(casieriță, chelneriță, şoferița).* Apelative ca *doctoriță, pictoriță, sculptoriță,* existente în limba română, nu contrazic constatările noastre, ci le confirmă prin

frecvența lor redusă în raport cu varianta „masculin pentru feminin" (doamna **doctor,** Măria este **un bun sculptor** etc).

3. Intre productivitatea sufixelor moționale feminine şi cota de altitudine într-o imaginară piramidă a pozițiilor profesionale, sociale etc. există un raport de proporționalitate inversă. Varianta feminină circulă tot mai puțin, pe măsură ce ne îndepărtăm de baza amintitei piramide. Elocventă în acest sens este situația unor cuvinte ca *asistentă, directoare, inspectoare, profesoară, secretară,* care au un tratament diferit, după importanța socială a funcției la care se referă:

Măria este **profesoară** *de gimnaziu,* dar
Măria este **profesor** *universitar.*

Ea poate fi *directoarea* sau *secretara* şcolii, dar în cadrul Ministerului Educației şi Cercetării este *director* sau *secretar* de stat. De asemenea, poate funcționa ca *asistentă medicală,* dar la facultate este *asistent universitar.*

Diferența de nivel amintită aici are în vedere două aspecte, ambele cu referire la vorbitori: unul cantitativ (reducere treptată spre vârf) şi unul calitativ (particularități culturale, lingvistice, psihologice). De exemplu, perechea *învățător — învățătoare,* în comparație cu *conferențiar - conferențiară,* are un „public" diferit, ceea ce înseamnă un alt destin. La nivelul primei perechi, presiunea sistemului, regularizarea prin analogie se efectuează cu mai multă uşurință. Vorbitorii care vehiculează curent aceşti termeni *(învățător - învățătoare),* mult mai numeroşi, nu numai că nu au motive extralingvistice să evite femininul, dar au, majoritatea, un simț al genului mai direct, orientat nu spre funcție, profesie, ci spre persoana care le exercită. Femeia care îi învață pe alții este *învățătoare,* în opoziție cu *învățător,* după modelul *muncitoare — muncitor,* fără niciun fel de reticență. La nivelul reprezentat de *conferențiar - conferențiară,* apar scrupule lingvistice, complicații psihologice (vezi punctele 4 şi 5, în continuare).

4. Evitarea femininului, în anumite situații, trebuie raportată neapărat şi la statutul semantic al acestuia, în comparație cu masculinul. Opoziția masculin/feminin, la substantivele mobile, nu se reduce la opoziția semantică dintre cele două sexe, ci la posibilitatea de a denumi exclusiv persoane de un singur sex (femininul) şi la absența acestei specializări excesive. În consecință, femininul este restrictiv, în timp ce masculinul poate avea şi un sens generic încorporat (masculin + feminin). Raportul dintre cele două genuri este de incluziune, femininul fiind mulțimea inclusă. Din această cauză, un enunț ca:

Măria este cea mai bună **ingineră** *din uzină.*

are un sens limitativ, restrângând sfera termenilor de comparaţie la persoanele feminine care posedă această calificare. Apelând la masculin *(Măria este cel mai bun* **inginer** *din uzină),* superlativul are o altă valoare apreciativă, exprimă o supremaţie extinsă la întregul personal ingineresc al uzinei.

Caracterul încorporam”, nonexclusiv al masculinului face ca în nomenclatorul meseriilor, funcţiilor, în schema posturilor etc, acesta să fie genul preferat, rezervându-i-se femininului un rol secundar, pentru ocupaţii exclusiv feminine. Un post indicat în statele de funcţii ale unei catedre universitare prin denumirea *conferenţiar* este disponibil pentru ambele sexe, pe când varianta *conferenţiară* ar exclude angajarea unui bărbat.

Din acelaşi motiv, adresarea cu masculinul *(stimaţi telespectatori,* de exemplu) vizează ambele sexe, este nonrestrictivă şi suficientă.

Adăugarea femininului *(şi telespectatoare)* este superfluă. Desigur, alta este situaţia în cazul formulei *domnilor* şi *doamnelor* (sau invers), întrucât la aceste substantive specializarea semantică este exclusivă, exact ca la perechea *bărbaţi —femei.*

5. Preferinţa pentru masculin se poate explica şi prin motive de ordin psihologic, înseşi femeile, contestate adesea în privinţa disponibilităţilor pentru profesii, funcţii şi demnităţi înalte, preferă forma masculină a denumirii. Aceasta are prestigiul variantei generice, în care opoziţia de sex este anulată lingvistic. Oricât ar părea de straniu, în asemenea situaţii, renunţarea la feminin este în avantajul femeilor şi satisface aspiraţia acestora de a fi tratate nediscriminatoriu.

6. În general, se poate observa, referitor la fenomenul discutat, o diferenţiere între exprimarea scrisă şi cea orală. Comunicarea orală atenuează această suspiciune faţă de derivatele feminine existente şi nu şovăie să creeze forme noi *(chirurgă, librăriţă, librăreasă, politiciană, rectoră* etc). Chiar şi în varianta scrisă a limbii, trebuie să facem deosebire între diferitele stiluri funcţionale. Cel gazetăresc, de exemplu, manifestă un spirit de conciliere în faţa acestor oscilaţii ale limbii, utilizând ambele posibilităţi (masculin/feminin) sau apelând la modelul analitic *(femeie-pilot, femeie-chirurg).* Acest ultim procedeu, destul de rar utilizat în română, acoperă pentru moment o lacună a limbii, rezolvă o dificultate a acesteia. Păstrând forma masculină a denumirii profesiei, dezambiguizează mesajul prin partea iniţială a cuvântului compus *(femeie).*

7. Revenind la întrebarea din titlu, putem spune că ambele formulări sunt corecte, cu precizarea că fiecare are anumite conotaţii stilistice, ceea ce presupune o adecvare la context. Cum s-a văzut, varianta cu masculinul este mai modernă, mai elevată, trădează un rafinament motivaţional (lingvistic, psiho-

logic) specific unui anumit mediu socio-cultural. Ea reprezintă o tendință actuală destul de puternică, aceea de abandonare a femininului, în anumite condiții. Trebuie precizat însă că utilizarea masculinului în locul femininului, când este vorba de indicarea funcției, profesiei, titlului, gradului, are anumite limite sintactice. Există poziții sintactice care favorizează procedeul „masculin pentru feminin”, dar sunt şi funcții care nu-1 acceptă. În prima categorie, favorizantă, putem include numele predicativ *(Măria este* **avocat),** elementul predicativ suplimentar *(Măria a venit ca* **avocat** *al apărării),* atribut pe lângă substantivele *doamnă* şi *domnişoară (doamna* **avocat,** *domnişoara* **avocat).** In schimb, poziția de regent al unui nume propriu feminin impune utilizarea femininului, adică un gen identic cu al determinantului: **avocata** *Măria Popescu* (nu *avocatul Măria Popescu),* **inginera** *Ana Petrescu* (nu *inginerul Ana Petrescu),* **doctorița** *Aurelia Ionescu* (nu *doctorul Aurelia Ionescu).* Acest „acord” obligatoriu (regent - atribut) este impus de articolul definit. Soluția eliminării articolului, pentru a face accesibil masculinul, există şi se apelează la ea mai ales în prezentări: **avocat** *Măria Ionescu.* Din păcate, deşi reprezintă o formulă uzuală, nu respectă regimul de articulare al substantivelor româneşti, de aceea este privită cu rezervă. Mai inspirată este sintagma inversată, în care apelativul apare ca apoziție veritabilă şi nu trebuie articulat: *Măria Ionescu,* **avocat.**

37. Vin *rândunicile* sau Vin *rândunelele*?

Cunoscutul vers eminescian *Vezi,* **rândunelele** *se duc* sugerează să ne oprim la a doua soluție *(rândunea - rândunele).* Pe de altă parte, un proverb, nu mai puțin celebru *(Cu* **o rândunică** *nu se face primăvară),* arată că perechea *rândunică — rândunici* este prezentă, de asemenea, în zona vocabularului activ. Adevărul este că cele două perechi *(rândunea/rândunele* şi *rândunică/rândunici)* au, pe ansamblu, o circulație aproximativ egală în româna actuală; cu precizarea că, în interiorul fiecărei paradigme, singularul şi pluralul au un statut distribuțional diferit. La singular, *rândunică* domină clar în concurența cu *rândunea* (simțit ca dialectal, arhaic), în timp ce la plural este preferată forma *rândunele* (revenind variantei *rândunici* rolul de termen popular, uşor desuet). Se conturează astfel, în limba literară, un fel de paradigmă mixtă, rezultată din dominanța distribuțională a celor două numere:

A. **rândunică** - *rândunici*

⟶ C. *rândunică - rândunele*

B. *rândunea* - **rândunele**

În cazul prezentat, interpretarea pare a fi uşor forțată, ca şi soluția de viitor a unui hibrid de tipul C. Există însă în limba română multe alte perechi de cu-

vinte, mai ales diminutive aflate în relație sinonimică, la care procesul de constituire a paradigmei mixte este mult mai avansat, la câteva fiind chiar încheiat. Soluția cea mai frecventă, obișnuită, este cea sugerată de schema prezentată mai sus: din paradigma A este reținut singularul, de la B se ia pluralul. Primul abandonat, în marea majoritate a cazurilor, este pluralul de la A. Faza I a acestui fenomen de „mixtare" se caracterizează deci prin variația liberă a celor două forme de singular (A/B), corelate însă cu un plural unic (B):

A. **rămurică** - *rămurici*
⟶ C. *rămurică/rămurea - rămurele*
B. **rămurea - rămurele**

Faza a doua înseamnă eliminarea singularului B, crearea hibridului simplu de tipul C (A singular - B plural):

A. **cumnățică** - *cumnățici*
⟶ C. *cumnățică — cumnatele*
B. *cumnățea* — **cumnatele**

Prezentăm, în continuare, câteva dintre substantivele românești antrenate în procesul amintit.

1. Substantivele care se află în faza I (A/B - B):

bucățică/bucățea - *bucățele*
floricică/floricea - *floricele*
găurică/găurea - *găurele*
lingurică/lingurea - *lingurele*
minciunică/minciunea - *minciunele*
purcică/purcea - *purcele*
scândurică/scândurea - *scândurele*
surcică/surcea - *surcele*
ulcică/ulcea - *ulcele*
vițică/vițea - *vițele*

2. Substantive care se află în faza a II-a (A_{Sg} – B_{Pl}):

bonețică	- *bonetele*	*păpușică*	- *păpușele*
măturică	- *maturele*	*țăndărică*	- *țăndărele*
nepoțică	- *nepoțele*	*zărzărică*	- *zărzărele*

Observații:

a) Cuvintele aflate în faza a II-a sunt acceptate de limba literară numai în varianta mixtă, hibridă, aşa cum le-am prezentat mai sus. Formele abandonate (exemple: singularul *zărzărea,* pluralul *măturici* etc.) mai pot fi atestate în graiurile locale sau în limbajul familiar. Ele sunt, oricum, în afara normei literare.

b) La substantivele aflate în faza I, concurența dintre singularul de tipul A *(-ică)* şif cel de tipul B *(-ea)* nu dă automat câştig de cauză formei de la A. În această fază de variație liberă a singularului, sunt şi cazuri în care cei mai mulți vorbitori preferă varianta în *-ea: purcea, surcea, rămurea, ulcea, vițea.* N-ar fi exclus ca până la urmă aceste forme să se impună în exclusivitate, evitând soluția paradigmei mixte, prin eliminare totală a perechii de la A (exemplu *ulcea - ulcele).*

c) Modelul ilustrat de exemplele date până aici, cu formă unică de plural, este contrazis de foarte puține excepții. Una dintre acestea este următoarea:

păsărică—păsărici/păsărele

cu formă unică de singular (A) şi două de plural (A/B).

d) Fenomenul flexiunii mixte, în faza a II-a, produce inovații în sistemul morfematic românesc: unele morfeme lexicale (sufixele derivative *-ică* şi *-ele)* devin morfeme gramaticale, pentru a realiza opoziția singular/plural *(-ică/-ele): nepoțică/nepoțele.* Acest lucru se întâmplă şi la câteva neutre:

A. **plâns** - *plânsuri*
→ C. *plâns - planşete*
B. *plânset* - **planşete**

La fel, *râs - râsete* Un sufix derivativ *(-ete)* devine desinență de plural (în opoziția 0 — zero - *-ete),* întărind clasa *cap — capete,* foarte slab reprezentată în limbă.

e) Fenomenul flexiunii mixte, sub forma descrisă aici, se manifestă şi la adjective.

♦ Exemple pentru faza I:
bunicică/bunicea - bunicele
curățică/curățea - curățele
hărnicică/hărnicea - harnicele

♦ Exemple pentru faza a II-a:
cumințică - cumintele
frumuşică - frumuşele
nițică - nițele

mărunțică!mărunțea - *mărunțele* *urâțică* - *urâțele,*
mititică/mititea - *mititele*
puțintică/puțintea - *puțintele*
singurică/singurea - *singurele*
subțirică/subțirea - *subțirele*

NOTA BENE!

■ Substantivul *scândurică/scândurea — scândurele* este considerat în *DOOM-2* ca fiind deja în faza a II-a *(scândurică - scândurele),* astfel că forma *scândurea,* pentru singular, nu mai este înregistrată.

■ Aceeaşi soluție este dată pentru, adjectivele *bunicică - bunicele, puțintică — puțintele, subțirică — subțirele;* singularele în *-ea (bunicea, puțintea, singurea)* sunt considerate depăşite, abandonate de limba literară.

■ *DOOM-2* menționează, de fiecare dată, şi forma de genitiv-dativ singular a substantivelor/adjectivelor „mixtate", formă identică, până la articol, cu cea de plural (ex. *nepoțică, nepoțelei, nepoțele, nepoțelele).*

38. Avem nevoie de *acumulatori* sau Avem nevoie de *acumulatoare*?

Vocabularul limbii române s-a îmbogățit în ultima perioadă cu o mulțime de termeni tehnici. Aceste neologisme au cunoscut o fază de căutare a modelului flexionar, de adaptare la sistemul morfologic românesc. Oscilând între masculin şi neutru, multe dintre substantivele nou apărute şi-au creat forme paralele de plural:

acumulatori/acumulatoare
adaptori/adaptoare
amortizori/amortizoare
amplificatori/amplificatoare
comutatori/comutatoare
conductori/conductoare
elemenți/elemente
nudei/nuclee
robineți/robinete
suporți/suporturi
tranzistori/tranzistoare
transductori/transductoare
vagoneți/vagonete etc.

În mod normal, substantivele enumerate aici ar fi trebuit să se încadreze la genul neutru, având în vedere faptul că ele denumesc inanimate (aparate, instrumente etc, „lucruri" în exclusivitate). Cu toate acestea, specialiştii din domeniile tehnice au preferat formele masculine *(conductori, elemenți, robineți, suporți, vagoneți* etc). Pătrunderea treptată a acestor termeni în limbajul co-

mun, datorită întrebuințării largi a „obiectelor” denumite, a schimbat simțitor raportul în favoarea neutrului. Este o confirmare a ideii susținute de unii lingviști că românii posedă încă un puternic simț al inanimatului.

Luând în considerare uzul general, dar şi alte aspecte, strict *lingvistice,* lucrările normative actuale consideră corecte formele neutre:

adaptoare	*elemente*
amartizoare	*nuclee*
amplificatoare	*robinete*
comutatoare	*suporturi*
condensatoare	*transductoare*
conductoare	*vagonete* etc.

În cazul substantivului din titlu *(acumulator),* avându-se în vedere intensa lui circulație, atât la masculin *(acumulator - acumulatori),* cât şi ia neutru *(acumulator - acumulatoare),* cele două forme sunt admise în variație liberă. Totuşi, varianta preferată, recomandată de normă este, şi aici, cea de neutru; deci: *Avem nevoie de* **acumulatoare.**

O situație aparte are şi cuvântul *tranzistor.* Acceptarea ambelor forme se justifică la acest substantiv prin diferențierea semantică. Masculinul *(tranzistorî)* se utilizează ca termen strict tehnic, pentru un anumit dispozitiv care amplifică tensiuni sau curenți electrici. Neutrul *(tranzistoare)* se referă mai ales la aparatele construite cu asemenea dispozitive (exemplu: aparatele de radio).

Observații:

1. Specializarea semantică apare mult mai evident în cazul altor neologisme substantivale, de aceea dubla încadrare morfologică a acestora (masculin - neutru) este o regulă fermă. În utilizarea lor trebuie să ținem seama de domeniul pentru care s-a specializat fiecare formă şi să facem o selecție adecvată. Câteva exemple:

butoni (la cămaşă) - *butoane* (la un aparat)
colectori (persoane)- *colectoare* (aparate)
compuşi (în chimie)- *compuse* (în lexic)
curenți (de apă, aer)- *curente* (politice, filosofice, literare)
derivați (în chimie) - *derivate* (în lexic)
finisori (persoane) - *finisoare* (aparate)
globi (la ochi) - *globuri* (pentru ornament)
membri (ai unui grup) - *membre* (ale corpului)
reductori (chimie) - *reductoare* (tehnică)

termeni (tehnici) - *termene* (de realizare) etc.

2. Specializarea semantică dublată de o diferenţiere morfologică nu este un fenomen care se manifestă numai la termenii neologici. Faptul este atestat şi la substantive foarte vechi *(zmei/zmeie),* unele moştenite din latină *(ochi/ochiuri; capi/capete/capuri; corni/coarne/cornuri)* - cu precizarea că opoziţia *corni/coarne* este etimologică, reprezintă pluralul a două cuvinte cu origine diferită. Fireşte, utilizarea corectă a acestor vechi forme specializate nu ridică probleme pentru vorbitorii nativi ai limbii române. Dificultăţi apar la termenii mai noi (ca aceia de la obs. 1), mai ales la aceia la care procesul specializării semantice nu este încheiat. În această fază se produc confuzii, ezitări, oscilaţii, de aceea discutarea lor sub aspect normativ este necesară.

NOTA BENE!

a) *DOOM-2* păstrează variaţia liberă (masculin/neutru) pentru *acumulator,* ca în *DOOM-l,* dar pune pe locul întâi al preferinţelor masculinul *(acumulatori),* menţionând în paranteză domeniul specific („auto"); varianta neutră *(acumulatoare)* este rezervată celorlalte întrebuinţări.

b) De asemenea, este înregistrată specializarea semantică şi la alţi termeni, în afară de cei menţionaţi de noi la Observaţii-1: *conductori (persoană/cablu)* - *conductoare (corp, material, piesa), elemenţi* (la calorifer) - *elemente* (fenomen, componente), *nudei* (medicină) - *nuclee* (sens general), *viruşi* (calculator) - *virusuri* (medicină).

c) Perechea *robinete/robineţi* este acceptată în variaţie liberă, în această ordine, sugerându-se faptul că limbajul tehnic nu a renunţat încă la varianta masculină *(robineţi).*

39. Şi-a construit o casă cu trei *nivele* sau Şi-a construit o casă cu trei *niveluri*?

Neologismele substantivale încadrate la genul neutru au fost şi sunt supuse unei concurenţe interne, între principalele desinenţe de plural ale acestui gen: -*e/-uri.* Cele mai multe s-au fixat până la urmă la unul din morfemele amintite, dar nu sunt puţine nici neutrele care circulă şi astăzi cu forme duble de plural. Din punctul de vedere al normei literare, aşa cum rezultă aceasta din lucrările de profil, avem următoarele situaţii:

1. Substantive la care forma în *-uri* este cea corectă:

aerodromuri *hoteluri*
aragazuri *moteluri ,*
cabluri **niveluri**
chibrituri *pasteluri*
creneluri *profiluri*
defileuri *rondeluri* etc.
dueluri

Variantele în *-e* ale acestor substantive trebuie evitate. Prin aceasta am răspuns şi la întrebarea din titlu, menţionând că limba literară a reţinut varianta a doua:

Şi-a construit o casă cu trei **niveluri.**

2. Neutre la care este corect pluralul în *-e:*

burghie *relee*
ghişee *refrene*
tabele *planşee* etc.

3. Substantive la care sunt admise ambele forme de plural, cu precizarea că una este prioritară, recomandabilă (cea care apare prima în dubletele următoare):

anacolute/anacoluturi *monoloage/monologuri*
debuşeuri/debuşee *rastele/rasteluri*
chipie/chipiuri *tuneluri/tunete*
hamacuri/hamace *turnire/turniruri* etc.
madrigale/madrigaluri

Observaţii:

a) Concurenţa *-e/-uri,* manifestată puternic în procesul de adaptare morfologică a neologismelor, nu ocoleşte nici cuvintele vechi sau derivate de la acestea. Este adevărat că fenomenul are aici alte dimensiuni. Iată câteva exemple de asemenea dublete (doar prima formă este corectă):

albuşuri/albuşe *coteţe /cofeturi*
blesteme/blestemurî *morminte/mormânturi*

În perechea *visuri/vise, ambele,* variante sunt admise. Unii vorbitori le folosesc specializat: *vise* pentru sensul propriu, *visuri* pentru sensul figurat („iluzie, fantezie, închipuire, idee, plan”).

b) Cele două morfeme *(-e/-urt)* pot marca, în unele cazuri, o diferență lexicală reală, unanim acceptată, situație în care fiecare formă este corectă numai când este utilizată cu sensul pentru care s-a specializat:

raporturi („relații”) - *rapoarte* („documente”)
resorturi („arce”)- *resoarte* („sectoare”)

Procedeul este mai frecvent la cuvintele vechi, cărora li s-au adăugat ulterior omonime împrumutate sau care au dezvoltat sensuri noi:

gheme (de ață - moştenit) “ - *ghemuri* (la tenis - neologism)
arcuri („armă, resort”) - *arce* (la geometrie)
căminuri („Sobă, vatră, horn”) - *cămine* (instituție)
ghivece (de flori) - *ghiveciuri* (mâncare) '
ciubucuri („bacşiş”) - *ciubuce* („pipe orientale”)
coarne (la animale) - *cornuri* (de mâncat).

NOTA BENE!

■ Pornind de la constatarea că cele două forme de plural din titlu *(nivele-niveluri)* au încă o circulație aproximativ egală, *DOOM-2* admite întrebuințarea lor în paralel. Întrebarea noastră primeşte, în acest caz, un alt răspuns: ambele formulări corespund normei literare *(Şi-a construit o casă cu trei **niveluri/nivele).*** Am aşezat pe primul loc varianta în *-uri,* cum procedează de altfel şi *Dicționarul,* pentru că, din motive eufonice, s-ar putea să fie preferată în viitor de tot mai mulți români. Varianta a doua, mai ales forma articulată, în anumite contexte, deranjează acustic *(Nivelele le numerotăm altfel).*

■ În schimb, la substantivele grupate la punctul 3 (admise cu, ambele forme *-e/-uri), DOOM-2* exclude neutrele *anacolut, monolog, turnir,* recomandând întrebuințarea lor cu o singură formă de plural, cea în *-uri: anacoluturi, monologuri, turniruri;* pentru *rastel* admite numai pluralul în *-e (rastele),* ca şi pentru *aragaz* (de la punctul 1): *aragaze.*

■ Variantele de plural ale substantivului *vis* sunt considerate deja specializate semantic: *vise* (imagini din timpul somnului) şi *visuri* (aspirații).

40. Au fost propuse noi *itinerarii* europene sau Au fost propuse noi *itinerare* europene?

Neologismele culte terminate în *-iu (acvariu, sanatoriu, salariu, purgatoriu, rechizitoriu* etc.) au un destin aparte în limba română. Împrumutate sau refăcute după latină, ele au reactualizat o terminaţie care devenise neproductivă, atât la substantivele masculine, cât şi la cele neutre. Forme ca *ajutoriu, cuptoriu, mădulariu, mărgăritariu* (neutre) sau *boieriu, călătoriu, învăţătoriu, păcurariu* (masculine) erau de mult timp simţite ca arhaice, fiind înlocuite cu *ajutor, cuptor, boier, călător, păcurar* etc.

Intrând în limbă pe acest fond de abandonare a lui *-iu* terminal, neologismele amintite au fost supuse de la început unui curs dezavantajos, cu unele excepţii. Cele care circulă în medii închise (tehnice, ştiinţifice, juridice etc.) şi-au păstrat forma iniţială. Cele care, prin importanţa noţiunii denumite, au primit o întrebuinţare mai largă, au fost supuse tendinţei de eliminare a lui *-iu.* Aşa au apărut forme ca *salar, seminar, servici, itinerar* etc. Prin aceasta, substantive de tipul celor menţionate îşi creează două paradigme paralele, iar unele chiar trei, în perioada de încadrare la noul tip flexionar. Un exemplu ilustrativ:

Varianta A: *seminariu – seminarii*
Varianta B: *seminar – seminarii*
Varianta C: *seminar – seminare*

Varianta B este o formă mixtă, hibridă, de tranziţie. În general, ea nu rezistă prea mult, cedând locul variantei C, prin renunţarea la vechiul plural, sau variantei A, atunci când limba refuză inovaţia de la singular (fără *-iu).*

Prezentăm situaţia câtorva dintre cele mai cunoscute neologisme care aparţin acestei categorii, raportându-le la normele limbii literare.

1. Este corectă numai varianta A *(-iu/-ii),* pentru următoarele substantive neutre:

auditoriu - *auditorii* („sală, public"; a nu se confunda cu *auditor* „persoană care asistă", substantiv masculin)
planetariu - *planetarii* (a nu se confunda cu adjectivul *planetar)*
purgatoriu - *purgatorii*
rechizitoriu - *rechizitorii*
salariu - *salarii*
serviciu - *servicii*
salariu - *solarii*

Forme ca *salar, servici, sanator, solar, purgator,* frecvente în limbajul colocvial, sunt refuzate deocamdată de exprimarea normată, îngrijită.

2. Este corectă numai varianta C (cu *-e* la plural):

laborator - laboratoare
itinerar - itinerare
sanctuar - sanctuare

Formularea cu *itinerarii europene,* din titlu, este învechită, aparține unei faze depăşite. Corect:

Au fost propuse noi **itinerare** europene.

3. Sunt corecte două variante (B şi C), preferată fiind, deocamdată, varianta mixtă (B):

seminar - seminarii

N-ar fi exclus ca perechea *seminar — seminare* (C) să se impună tot mai mult în viitor, având avantajul „demixtării" şi al modernității.

Observații:

a) Un tratament similar s-a aplicat şi altor neologisme neutre în *-iu.* Este vorba de unele împrumuturi romanice, intrate de regulă prin dublă filieră (franceză şi italiană). Un exemplu ilustrativ:

A. *echipagiu* (it. *echipaggio)– echipagii*
B. *echipaj* (fr. *equipage) – echipaje*

În acest caz s-a impus varianta „franceză" (B) *echipaj - echipaje.* Acelaşi lucru s-a întâmplat cu:

personaj – personaje
pasaj – pasaje
peisaj – peisaje
avantaj – avantaje

În câteva situații a avut câştig de cauză varianta „italiană" (A): *naufragiu, omagiu, privilegiu, sacrilegiu* etc.

b) Concurența formelor cu -«//fără *-iu* este prezentă şi la adjective. Limba literară a reținut forma cu *-iu* la următoarele adjective:

ambulatoriu *oscilatoriu*
meritoriu *provizoriu*
obligatoriu *tranzitoriu*

Utilizarea lor fără *-iu (ambulator, obligator, oscilator, tranzitor)* este neliterară.

Mai rar, este admisă şi variația liberă *(compensator/compensatoriu)* sau utilizarea ambelor forme, dar cu diferențieri semantice:

executor („care execută") - *executoriu* („care trebuie executat").

NOTA BENE!

■ Ca şi în cazul substantivului *itinerar - itinerare,* la care pluralul *itinerarii* a fost abandonat, *DOOM-2* exclude varianta *seminarii,* întrucât nu mai are sprijin într-un singular în *-iu (seminariu).* In consecință, singurele forme literare rămân *seminar - seminare.*

■ Situația este diferită la *solar,* pentru că există şi un cuvânt în *-iu (solariu).* Cele două sunt considerate, separat, cu plurale diferite, şi, desigur, cu o semantică specifică: *solar - solare (seră)* şi *solariu - solarii* (spațiu pentru băi de soare).

41. Au apărut două *cotidiene* de mare tiraj sau Au apărut două *cotidiane* de mare tiraj?

Neologismul *cotidian,* cu circulație mai ales în limba cultă, are două valori în română:

1. *Cotidian* - substantiv neutru *(cotidian/cotidiene),* cu sensul de „publicație cu apariție zilnică, ziar".

2. *Cotidian* - adjectiv cu patru forme *(cotidian/cotidiană, cotidieni/cotidiene),* care înseamnă „de fiecare zi, zilnic, ceea ce este obişnuit".

Mai nou, unii vorbitori fac o diferențiere formală între cele două valori, utilizând pluralul *cotidiane* când este vorba de substantiv:

Au apărut două **cotidiane** *de mare tiraj.*

Forma *cotidiene* este rezervată exclusiv pluralului pentru feminin/neutru al adjectivului:

Facem față tot mai greu grijilor **cotidiene.**

Întrebarea care se pune este dacă inovația a fost necesară şi, în consecință, dacă trebuie sprijinită, încurajată. Din păcate pentru inițiatori, răspunsul este negativ. În limba română există, într-adevăr, procedeul diferențierii morfologice pentru a marca o specializare semantică. Scopul este realizarea clarității în comunicare. De exemplu, la *a se îndoi,* diferențierea morfologică (cu *-esc/fără -esc: eu mă îndoiesc/eu mă îndoi)* evită o confuzie semantică; la fel ca la substantivele *zmei/zmeie, coarne/cornuri* etc. În toate cazurile însă este vorba de cuvinte care fac parte din aceeaşi clasă lexico-gramaticală: verb *(a se îndoi*$_1$ — *a se îndoi*$_2$*),* substantiv *(zmeu*$_1$ - *zmeu*$_2$\ *corn*$_1$ - *corn*$_2$*).* Între acestea confuzia este posibilă, iar diferențierea morfologică apare ca utilă, necesară.

La *cotidian]* şi *cotidian* nu se pune problema confuziei. Ele fac parte din clase lexico-gramaticale diferite (substantiv-adjectiv), iar valențele lor combinatorii sunt atât de diferite, încât orice context ne poate edifica asupra identității lor morfologice şi a conținutului informațional. Este o situație similară cu a cuvântului *frumos.* Nimeni nu confundă adjectivul *frumos* din *El era un om frumos* cu adverbul *frumos* din *El scrie frumos.*

Să examinăm, de pildă, prima formulare din titlu:

Au apărut două **cotidiene** *de mare tiraj.*

Sintagma *două cotidiene,* cu numeralul *două* ca atribut acordat, exclude orice interpretare adjectivală a lui *cotidiene.* Pe de altă parte, dar din aceeaşi cauză, a contextului, în sintagma *grijile cotidiene,* valoarea adjectivală a cuvântului în discuție este indubitabilă.

Repetăm, dezambiguizarea morfologică este un procedeu necesar şi eficient, dar numai în interiorul aceleiaşi părți de vorbire, unde, într-adevăr, confuzia este posibilă. Unele dicționare au acceptat „inovația" şi i-au acordat girul. Dincolo de inutilitatea ei, forma nou creată *(cotidiane)* este greu tolerabilă şi pentru că sacrifică o alternanță fonetică tradițională: *a/e,* după un *i* vocalic sau semivocalic *(băiat/băieți, poiană/poieni, măiastră/măiestre, bacoviană/bacoviene).* Aceasta funcționează şi la neologisme, mai ales când ele au şi o valoare adjectivală, pe lângă cea substantivală: *dalmațian/dalmațieni, marțian/marțieni, austriac/austrieci, grobiană/grobiene* etc.

NOTA BENE!

Considerând forma *cotidiane* o inovație inutilă, probabil tot un mod de manifestare a hipercorectitudinii, *DOOM-2* reține numai forma *cotidiene* (ziare), făcând această precizare şi în partea introductivă (pag. XCV): „Normele actuale recomandă păstrarea alternanței la pluralul substantivului *cotidian-cotidiene* (aşa cum se comportă adjectivul din care provine)”.

42. Mâncăm tarte cu *căpşune* sau Mâncăm tarte cu *căpşuni*?

Norma veche, originară, admitea o singură posibilitate de realizare a pluralului pentru substantivele feminine terminate în *-ă* Această desinență unică era vocala *-e (casă* - *case, mamă* - *mame* etc). Cu timpul, a apărut şi o variantă de plural în *-i,* care s-a impus treptat la tot mai multe substantive din categoria menționată *(barbă* - *barbe/bărbi, roată* - *roate/roți* etc). Inovația a apărut şi s-a impus probabil după modelul femininelor cu singularul în *-e (vulpe* - *vulpi).* Cauza reală pare să fi fost dorința vorbitorilor de a marca mai clar, mai tranşant opoziția singular/plural. Desinența *-i* este însoțită de obicei de alternanțe fonetice la radical, ceea ce duce la o diferențiere mai netă a formei de plural (compară *coadă/coade* cu *coadă/cozi,* unde opoziția desinențială *-ă/-i* este însoțită de alternanțele *oa/o* şi *d/z).*

Concurența dintre cele două forme s-a manifestat şi se manifestă ca un fenomen foarte complex prin durată, răspândire geografică, implicații sociolingvistice, reflex în limba literară. Unele substantive feminine sunt atestate, cu forme adaptate deja la noul model, chiar în primele noastre texte scrise (secolul al XVI-lea). Este vorba mai ales de cele terminate în *-(ur)â, -(tur)ă (adunături, băuturi, scripturi)* sau care prezentau un *-r-* tematic *(guri, scări, țări),* ori un *-g-* sau *-c- (biserici, lunci, vaci, rugi* etc). Altele s-au încadrat mai târziu în această tendință, prelungind ezitările flexionare până în zilele noastre. Există, desigur, şi un lot important de feminine în *-ă* care au rămas neafectate de acest curent al modificărilor (vezi *mamă* - *mame, casă — case, masă — mese, față* - *fețe* etc). De asemenea, se cuvine sa menționăm diferența de reacție față de această tendință, atât pe orizontală, de la un grai la altul, cât şi pe verticală, marcând mai ales nivelul de instrucție al vorbitorilor, dar şi variația contextului situațional în care are loc comunicarea. În generai, limbajul popular, familiar s-a dovedit mai receptiv, favorizând forma în *-i.*

Limba literară actuală este pusă nu o dată în încurcătură de substantivele feminine la care cele două forme de plural coexistă încă. Fireşte, treptat, o variantă va fi abandonată, prin decizia uzului general, dar faza variației libere rămâne incomodă, derutantă pentru mulți vorbitori. Prezentăm în continuare

câteva dintre aceste cuvinte cu forme duble de plural, precizând variantele recomandate de lucrările normative.

1. Sunt corecte formele de plural în *-e:*

beregate	*găluşte*
cârje	*plase*
colinde	*salate*
coperte	*sulițe*
cratițe	*ulițe*
înghețate	*uzine* etc.
jalbe	

Se înțelege că variantele în *-i* ale acestor plurale aparțin exprimării neîngrijite şi trebuie evitate *(beregăți, crătiți, găluşti, înghețați, săli, suliți, uzini* etc).

2. Sunt literare formele de plural în *-i*:

aripi	*oglinzi*
bărbi	*ogrăzi*
bălți	*piersici*
boli	*porți*
cozi	*roți*
gropi	*reguli*
inimi	*răni*
izbânzi	*şcoli*
lacrimi	*tălpi*
maici	*tocmeli*
omizi	*vămi* etc.

Dubletele lor în *-e (boabe, coaie, coade, oglinde, roate, regule, scoale* etc.) sunt nişte arhaisme gramaticale (ca şi genitiv-dativul lor, articulat sau nu: *boalei, acestei boale, şcoalei, acestei scoale, coalei, acestei coaie* etc.) şi nu mai aparțin normei actuale. Faptul că la unii scriitori contemporani apar aceste forme nu trebuie să ne deruteze. Ele pot avea în operele literare un rol caracterizam, în afară de aceasta, să nu uităm că multe dintre variante au fost doar de curând abandonate, iar persoanele în vârstă mai au încă deprinderea de a le utiliza. De asemenea, unele plurale în *-e* sunt conservate ca atare în expresii şi locuțiuni consacrate, cu structură fixă: *apune bețe-n* **roate,** *apune pe* **roate,** *cape* **roate,** *a băga în* **boale** etc. Tot aici se impune precizarea că la unele neologisme desinența -/ nu mai este dublată de o alternanță vocalică în radical. Deci: *stații, fabrici, companii* (nu *stații, fabrici, companii).*

3. Sunt admise ambele plurale *(-e/-i),* la următoarele substantive, cu precizarea că cel în *-e* este prioritar, recomandabil:

țărance/țărănci	*poiene/poieni*
țigance/țigănci	*coarde/corzi*
râpe/răpi	*gogoaşe/gogoşi*

Ultimele două cuvinte au o situație specială. Variația liberă *coarde/corzi* este acceptată numai pentru unul din sensurile acestui cuvânt („strună"). Pentru celelalte sensuri, domenii, avem deja forme specializate: *corzi* (în sport, box mai ales), *coarde* (în anatomie, botanică, matematică, construcții). Perechea *gogoaşe/gogoşi* se foloseşte în variație liberă când cuvântul apare cu sens propriu. Pentru sensul figurat („minciuni") s-a specializat pluralul în *-i (gogoşi).* Limba română cunoaşte şi alte exemple de feminine terminate în *-ă* care marchează prin cele două plurale *(-e/-i)* existența a două cuvinte diferite (omonime) sau a două sensuri ale aceluiaşi cuvânt.

Exemple:
bandă - bande („grup") şi *bandă - benzi* („fâşie");
copcă - copci („gaură", „agrafă") şi *copcă - copce* („săritură");
dată - dați („moment, oară") şi *dată - date* („repere calendaristice").

Observații:

a) Substantivul din titlu *(căpşună)* este recomandat de lucrările normative cu pluralul în *-e (căpşune).* Se înțelege, raportând întrebarea la prevederile normei, formularea corectă este prima:

Mâncăm tarte cu **căpşune.**

Trebuie să observăm însă că pluralul în *-i (căpşuni)* este cel puțin la fel de frecvent. Reținerea specialiştilor față de această formă se explică prin dorința de a evita omonimia cu pluralul de la perechea *căpşun — căpşuni,* care denumeşte planta, nu fructul. Considerăm că această prudență este exagerată.

Avem chiar un exemplu, la o plantă înrudită, care arată că pericolul de confuzie nu există. Este vorba de perechile:

frag	- **fragi** (planta)
fragă	- **fragi** (fructul)

Prin articulare (fragii - fragile) sau prin determinanții adjectivali *(aceşti fragi, fragii* **aceştia** - *aceste fragi, fragile* acestea), orice ambiguitate dispare. Situația ar fi absolut identică la perechea *căpşun - căpşună:*

căpşun **- căpşuni**
căpşună - **căpşuni**

Să mai adăugăm că majoritatea vorbitorilor nici nu cunosc planta *(căpşunul)* şi nu utilizează decât cuvântul care desemnează fructul, aşa că un enunț ca *Piața este plină* de **căpşuni** ar avea, şi din motivul arătat, dar şi din altele, o singură decodificare („fructe"). Aşa cum am precizat şi cu alte ocazii, nu dorim să provocăm indisciplină lingvistică prin subminarea autorității normei. Pe de altă parte, apreciem că, în viitor, lucrările normative ar putea face aici o concesie uzului, acceptând ambele forme sau chiar recomandând varianta în -:' *(căpşuni)* şi când este vorba de fructele respective.

b) în cazul substantivului *căpşună - căpşune/căpşuni* poate fi sesizat şi un alt fapt interesant. Unii vorbitori folosesc pluralul *căpşuni,* pentru fructe, la masculin: **Căpşunii aceştia** *sunt cam* **scumpi** (în loc de *Căpşune-le/căpşunile acestea sunt cam scumpe).* Aceiaşi vorbitori însă întrebuințează la singular femininul *căpşună.* Se ajunge astfel la un fel de „neutru invers" (singular feminin - pluralul masculin):

o căpşună - doi căpşuni

Această curiozitate lingvistică, rezultat al unei „mixtări" de paradigme paralele, este sesizabilă şi la alte câteva substantive:

o desagă, doi desagi de la → *desagă* - *desagi* (f.) / *desag* - *desagi* (m.)

o gogoaşă - doi gogoşi, de la → *gogoaşă* - *gogoşi* (f.) / *gogoş* - *gogoşi* (m.)

Fireşte, asemenea apariții hibride nu se justifică aici şi nu trebuie încurajate.

NOTA BENE!

■ În zona concurenței *-e/-i* de la pluralul substantivelor feminine, *DOOM-2* aduce câteva recomandări noi. Sunt admise ambele plurale la *co-perți/coperte, găluşti/găluşte, căpşuni/căpşune.* Raportând întrebarea din titlu la normele actuale, răspunsul se modifică, în sensul că sunt corecte ambele formulări, cu varianta în -/ pe locul întâi al preferințelor: *Mâncăm tarte cu căpşuni/căpşune.*

■ Substantivul *maică* („călugăriță") rămâne în seria de la punctul 2, cu plural unic în -/ *(maici);* el este dublat însă, în noua ediție, de *maică* - 2 (învechit, regional), cu sensul de „mamă" şi cu forme paralele de plural *(maice/maici).*

■ Substantivele *țărancă, țigancă, poiană, gogoaşă,* grupate la punctul 3, se încadrează, în conformitate cu *DOOM-2,* la modelul de la 2, cu plural unic, în *-i*: *țărănci, țigănci, poieni, gogoşi.*

43. Era încovoiat ca o *secere* sau Era încovoiat ca o *seceră*?

Latinescul *sicilis* a dat în româneşte, după toate regulile foneticii istorice, *secere,* formă conservată şi astăzi în multe zone ale țării. Odată cu impunerea perechii desinențiale *-ă/-i,* ca model foarte productiv, pentru a marca opoziția singular/plural şi la substantivele feminine, a apărut singularul refăcut *seceră* El s-a consacrat şi prin simbolul des vehiculat până nu demult, „secera şi ciocanul", unde articularea se făcea pe varianta *seceră.* Astăzi norma literară a abandonat singularul etimologic *(secere),* adoptând exclusiv forma nouă *(seceră),* aşa cum apare în formularea a doua din întrebarea de mai sus:

Era încovoiat ca o seceră.

Alte substantive feminine cu opoziția *-e/-i* pentru singular/plural, care păreau a urma aceeaşi modificare desinențială ca *secere/seceri* > *seceră/seceri,* au abandonat acest curs. Este vorba de substantive ca:

imagine - imagini
margine - margini
origine - origini
tumoare - tumori

Norma a respins, în cazul acestor cuvinte, inovația cu *-ă* la singular (în locul lui *-e)* şi, ca atare, formele: *imagină, margină, origină, tumoră* trebuie evitate.

O modificare în sens invers pare a se manifesta la unele substantive feminine terminate-în *-ă* (precedat de *j* sau *s),* care apar, la unii vorbitori, cu singularul marcat prin *-e: cârje, grije, mătuşe, păpuşe, straje, uşe* etc. În realitate, este vorba de o rostire dialectală, cu reflex în exprimarea scrisă, pe care limba literară nu a acceptat-o. In consecință, formele menționate mai sus nu sunt corecte, recomandabile fiind cele terminate în *-ă:*

cârj *pă-*
a *puşa*
gnj *stra*
a *jă*
mă- *uşă*
tuşă etc.

De asemenea, literară este forma *țigară* (nu *țigare).*

NOTA BENE!

Făcând concesii unor întrebuințări din lumea medicală mai ales, *DOOM-2* admite, pe lângă *tumoare,* varianta *tumoră.* Pluralul este unic: *tumori.*

44. *Greierele* şi furnica au devenit personaje de fabulă sau *Greierul* şi furnica au devenit personaje de fabulă?

Celebra fabulă a lui La Fontaine este cunoscută la noi sub un titlu care ar da câştig de cauză primei variante **(Greierele** *şi furnica).* *Î*n schimb, George Topârceanu, cu poezia *Balada unui* **greier** *mic,* pledează pentru formularea a doua. Oricum, titlurile amintite atestă existența celor două forme de singular *(greiere/greier)* ale unui substantiv cu plural unic *greieri.* Nu este un caz izolat, deoarece limba română dispune de mai multe substantive masculine care prezintă la singular cele două variante (cu sau fără desinența *-e).* Iată câteva dintre cele mai cunoscute:

arbore/arbor	- *greiere/greier*
berbece/berbec	- *mugure/mugur*
brusture/brustur	- *pieptene/piepten*
bulgăre/bulgăr	- *nasture/nastur*
ciucure/ciucur	- *plasture/plastur*
fagure/fagur	- *sâmbure/sâmbur*
fluture/flutur	- *strugure/strugur*
genunche/genunchi	- *şoarece/şoarec*
graure/graur	- *tutore/tutor* etc.

Cu câteva excepții, aceste substantive au rădăcina terminată în consoana *-r*. Sunt cuvinte vechi, marea majoritate, unele moştenite din latină, altele probabil chiar elemente ale substratului dacic. Nu este vorba, prin urmare, de oscilația unor neologisme în perioada de adaptare morfologică, ci mai degrabă de nişte modificări apărute în timp, din cauze diverse (în principal, influența modelului flexionar care realizează opoziția singular/plural prin perechea desinențială *-e/-i)*. Coexistența celor două forme nu înseamnă automat plasarea lor sub semnul egalității, al variației libere. Limba literară a reținut, de regulă, o singură variantă, cealaltă fiind considerată astăzi învechită, regională, nerecomandabilă. Din acest punct de vedere, substantivele menționate mai sus se repartizează astfel:

1. Varianta corectă este cea terminată în *-e:*

Arbore	*pieptene*
brusture	*plasture*
ciucure	*sâmbure*
fagure	*strugure*
fluture	*şoarece*

2. Varianta corectă este cea terminată în consoană:

berbec	*greier*
genunchi	*mugur*
graur	

3. Ambele variante sunt acceptate:

bulgăre/bulgăr
tutore/tutor

Observații:

a) Răspunsul la întrebarea din titlu este dat prin încadrarea substantivului respectiv la subclasa de la punctul 2. Deci:

Greierul *şi furnica au devenit personaje de fabulă*

Fabula lui La Fontaine, tradusă la noi încă din secolul XIX, a răspândit forma *greiere.* Traducerile efectuate mai târziu au păstrat această variantă ini-

ţială, consacrată prin intensa circulaţie a fabulei, inclusiv în literatura şcolară. Acest lucru nu a influenţat decisiv destinul variantei în *-e,* ea fiind respinsă ulterior de limba literară.

b) Formele paralele (cu şi fără *-e* la singular) apar şi la substantive neutre, deşi mult mai reduse ca număr *(pântec/pântece,* a doua este corectă; *ţărmure/ţărmur* - ambele abandonate în favoarea variantei scurte *ţărm).*

NOTA BENE!

DOOM-2 legitimează variaţia liberă pentru *piaptăn/pieptene* (plural *pieptení)* şi *pântec/pântece* (plural *pântece).* Renunţă, în schimb, la dublet în cazul lui *tutore/tutor,* reţinând doar prima *formă (tutore,* cu pluralul *tutori).*

45. A şutat *Rotáriu* sau A şutat *Rotaríu*?

Multe nume româneşti de familie provin din apelative terminate în *-ar.* Acestea pot să apară nearticulate *(Păcurar)* sau articulate, dar cu funcţia articolului preluată de vocala *-u (Păcuraru).* Există şi o a treia formă *(Păcurariu),* care îi derutează pe unii vorbitori, provocând ezitări în pronunţare. De această ultimă variantă ne vom ocupa în continuare. Înainte însă, enumerăm câteva dintre numele de familie cele mai obişnuite, care au corespondent în categoria substantivelor comune în *-ar.* Le prezentăm în varianta articulată, pentru că este cea mai frecvent adoptată de către purtătorii acestor nume:

Berbecaru	*Cojocaru*	*Moraru*	*Podani*
Bivolaru	*Dogaru*	*Olaru*	*Prunaru*
Bouaru	*Dohotaru*	*Păcuraru*	*Puşcaru*
Căldăraru	*Fieraru*	*Păduraru*	*Rotaru*
Căpraru	*Gozaru*	*Pescaru*	*Sticlaru*
Cismaru	*Jitaru*	*Pănzaru*	*Şoimaru*
Ciurdaru		*Lemnaru*	*Văcaru*
Ciubotaru		*Pâslaru*	*Viţelaru*

După cum se vede, este vorba de cuvinte vechi, derivate cu sufixul *-ar,* care indică anumite ocupaţii, mai ales din mediul rural.

Câteva sunt moştenite direct din latină, în această formă derivată: *molarius > morariu > morar; ollarius > olariu > olar; pecorarius >păcurariu > păcu-*

rar; piscarius > pescariu > pescar. Dar, indiferent de proveniență (moștenite sau derivate), cuvintele din lista de mai sus prezintă o particularitate care ține de istoria lor formală: în româna veche ele se terminau în *-iu.* Accentul nu cădea pe acest diftong terminal, ci pe vocala *a* din silaba anterioară: *morăriu, olâriu, păcurariu, pescariu, bouăriu, căprâriu, văcăriu* etc. Cu alte cuvinte, în limba veche sufixul *-âr* avea forma *-ăriu.*

Treptat, *-iu* a devenit o terminație neproductivă la substantivele românești, atât pentru neutre, cât și pentru masculine, fiind abandonată: *ajutoriu > ajutor, mădulariu > mădular, mărgăritariu > mărgăritar, boieriu > boier* etc. (vezi întrebarea nr. 40). Forma arhaică (cea cu *-iu)* se mai păstrează o vreme în graiurile locale, fiind conservată apoi mai ales în numele proprii care au avut la bază apelativele menționate: *Bouăriu, Morăriu, Pușcăriu, Olâriu, Păcurariu* etc. Aceste variante vechi sunt atestate mai ales în zonele mai conservatoare din Transilvania și Moldova. Ele depășesc de fapt sfera numelor formate cu -*ar (-ariu),* întâlnindu-se, în mai mică măsură, desigur, și la substantive proprii ca *Boieriu, Copâciu, Țurcășiu, Jeleriu* etc.

Vorbitorii din sudul țării asimilează adeseori această desinență arhaică *(-iu)* cu sufixul *-iu,* accentuat, din *Atanasiu, Antoniu, Manoliu, Vasiliu* etc, nume proprii de proveniență sau doar cu rezonanță grecească. Consecința este că ei deplasează accentul pe ultima silabă și la cuvintele vechi românești; diftongul ascendent (semivocală + vocală) devine descendent (vocală + semivocală), iar *Rotăriu ajunge Rotariu, Olâriu* se transformă în *Olâriu* etc. În acest fel, numele amintite sunt îndepărtate de transparența și motivația lor inițială, sunt deposedate de farmecul și parfumul lor istoric.

O contribuție nefastă în acest sens au crainicii de radio și televiziune, care se întrec în a „greciza” aceste nume, creând o adevărată modă. Mai ales emisiunile sportive și programele de muzică ușoară, ambele cu foarte largă audiență la public, răspândesc cu insistență variantele deformate *(Boieriu, Rotariu, Morăriu, Pescariu, Țurcășiu, Trăistariu* etc). Este adevărat că unii purtători ai acestor nume „bucureștenizate” au acceptat rapid „dezetimologizarea”, alții chiar au provocat-o. Pentru ceilalți însă, modificarea discutată aici apare ca un abuz.

Observații:

1. Faptul că unii români din Transilvania, treziți peste noapte că-i cheamă *Boroș, Vereș, Chedveș* etc, și-au adăugat sufixul *-iu (Boroșiu, Vereșiu, Chedveșiu)* are o noimă și o justificare. Este de înțeles și „dezetimologi-zarea”, prin sufixul amintit, a unui nume ca *Hoțiu.* Chiar și pentru *Crețiu, Moțiu, Oprișiu* s-ar putea găsi argumente. Nu este cazul, cum am precizat, cu cele de tipul *Rotariu.*

2. Mai nou, radioul şi televiziunea participă intens şi la răspândirea unor abateri lingvistice cu consecinţe care nu mai privesc doar o persoană sau alta. Este vorba de foarte numeroasele neologisme, care încep cu *e* şi care tot mai mult sunt pronunţate cu *ie (i* asilabic + *e): Ieuropa, ieveniment%partea de iest a ţării, ierou, ieconomie de piaţă, iepocă istorică, ienergie ielectrică, iexprimare corectă, ievoluţie istorică* etc. Abaterile de la normele ortoepice sunt aici de două ori nefaste: (1) îndepărtează forma pronunţată de cea scrisă; (2) înstrăinează aceste neologisme de etimonul lor internaţional.

NOTA BENE!

DOOM-2 menţionează în partea introductivă (pag. LI) această „inovaţie" în accentuarea numelor proprii şi reclamă ferm abandonarea ei: „Unele nume româneşti de familie aparent asemănătoare trebuie accentuate diferit, în conformitate cu originea şi structura lor: *Vasiliu,* dar *Rotáriu".*

46. Răspunde elevul *lonescu Radu* sau Răspunde elevul *Radu lonescu*?

Ordinea de succesiune a celor două nume („de familie" şi „de botez") nu este identică la toate popoarele, nici măcar Ia cele din Europa. Maghiarii, de exemplu, au adoptat formula cu numele de familie în poziţie iniţială *(Petöfi Săndor).* Modelul predominant este însă celălalt: numele de botez + numele de familie, ceea ce justifică prezenţa elementului de compunere *pre* („înainte") la termenul care indică numele de botez - *prenume.* Nume cunoscute ale civilizaţiei şi ale culturii unor popoare europene ilustrează această aserţiune: *William Shakespeare, Carlo Goldoni, Jean-Jacques Rousseau, Miguel de Cervantes, Lev Tolstoi, Mihai Eminescu* etc.

În acest context, dezavantajul modelului prim constă în faptul că el prezintă un fel de excepţie de la regula generală. Aceasta impune, la antropo-nimele autohtone, două variante de succesiune: una pentru interior şi alta pentru circulaţia internaţională *(Petöfi Săndor - Săndor Petöfi). Î*n schimb, prezintă avantajul că, în circulaţia internă, ordinea de asociere nume - prenume, se păstrează în orice condiţii; Celelalte limbi, între care şi româna, operează, în interior, cu două variante funcţionale:

A. *nume* +, *prenume* - pentru liste^ alfabetice^ cataloage, acte oficiale de identitate, alte documente administrative *(Ionescu Radu);*

B. *prenume* + *nume* - pentru celelalte situaţii *(Radu lonescu).* Se înţelege de aici că niciuna dintre cele două combinări nu încalcă, în sine, vreo regulă gramaticală. Abaterea frecventă se produce în raport cu norma funcţional-

stilistică, prin inadecvare la context. Este vorba, în esență, de utilizarea abuzivă a variantei A (nume + prenume). Această variantă trebuie văzută ca o formulă de excepție pentru ocazii speciale. Numai sub această rezervă un *pre-nume* poate fi acceptat în poziție de *post-nume.* Cu alte cuvinte, starea normală a acestei sintagme antroponimice *este prenume + nume.* Repoziționarea celor două elemente componente reprezintă un artificiu lingvistic acceptat ocazional, din rațiunile administrativ-organizatorice arătate: stabilirea unei ordini obiective, pe criterii alfabetice, în cataloage, liste, concursuri, lucrări de evidență etc. Nu se poate nega, prin urmare, utilitatea acestei inversiuni topice în administrație, pentru o identificare rapidă şi exactă. Din păcate, aşa cum am arătat, s-a ajuns la o supralicitare a variantei administrative, la un abuz care poate avea efecte negative asupra individului.

Chiar la grădiniță, dar mai ales în gimnaziu şi liceu, elevul este „strigat" ca la catalog (nume + prenume) şi este învățat sau lăsat să se prezinte astfel. Ca elev, student, ucenic, militar, salariat, alegător, contribuabil etc, cetățeanului i se fixează mereu în memorie că el este *Ionescu Radu* (nu *Radu Ionescu). Î*n schimb, marile personalități ale neamului său sunt *Dimitrie Cantemir* (nu *Cantemir Dimitrie), Mihai Eminescu* (nu *Eminescu Mihai), Nicolae Iorga* (nu *Iorga Nicolae)* etc. Prin contrast, varianta A, depăşindu-şi destinația pur ordonatoare, are efectul negativ amintit mai sus, acela de depersonalizare, înseriere, înregimentare. Conotațiile peiorative ale acestei sintagme, în anumite contexte, au fost sesizate şi valorificate cu subtilitate în presă, în disputele parlamentare, în discursurile politice etc. Persoanele căzute în dizgrație publică sau care sunt dorite ca atare nu mai sunt numite *Gheorghe Munteanu* sau *Ion Popescu,* ci *Munteanu Gheorghe, Popescu Ion* etc. Poate exemplul cel mai concludent este acela al soților Ceauşescu, care după revoluție au devenit *Ceauşescu Nicolae* şi *Ceauşescu Elena,* ordine antroponimică imposibilă înainte, evitată chiar şi în listele bibliografice. Într-o perioadă în care se încearcă reabilitarea personalității umane, ocultate atâta vreme de colectivism şi egalitarism păgubos, nu este bine să neglijăm asemenea nuanțe psiholingvistice. Tânărul trebuie să ştie, cât mai devreme, că el este o individualitate distinctă, un unicat, că este *Radu Ionescu,* nu *Ionescu Radu* sau *Ionescu,* pur şi simplu, un nume oarecare, inserat la litera I. Pentru aceasta, oamenii şcolii în primul rând ar trebui să evite abuzul în utilizarea sintagmei administrative, numind copiii în ordinea firească (prenume-nume) şi cerându-le să semneze ei înşişi în acest fel lucrările de control, testele, tezele etc. În armată, s-ar cuveni să se exerseze acelaşi mod de autoprezentare. De asemenea, presa scrisă şi cea vorbită ar putea acorda un plus de atenție acestui aspect, evitând discriminările involuntare dintre academicianul *Radu Ionescu* şi tractoristul *Ionescu Radu.* Bineînțeles, dincolo de acestea şi înaintea tuturor, familia este datoare să-l obişnuiască pe copil cu numele său adevărat, în ordine naturală, nu cu cea practicată la tribunal.

47. Mulțumim *mass-media* locale pentru ajutor sau Mulțumim *mass-mediei* locale pentru ajutor?

Substantivul *mass-media* este un anglicism apărut relativ recent în limba română. Mai ales după revoluție, a dobândit o circulație remarcabilă: în discursurile politice, în limbajul gazetăresc, dar şi dincolo de aceste zone. Altfel spus, a devenit un cuvânt la modă, care s-a impus şi care va rămâne în limba română, pentru că este un termen necesar. Prin sensul său generic, face puțină ordine, pune sub o uriaşă cupolă semantică o realitate relativ nouă, în continuă expansiune şi diversificare. Recunoscând importanța acestui neologism, apare legitim interesul pentru adaptarea lui, cât mai naturală şi mai rapidă, la sistemul limbii române.

Din punct de vedere fonetic, lucrurile par a se fi clarificat definitiv, a avut câştig de cauză aspectul grafic [mass-media] şi nu pronunțarea din engleza americană *\mces-midid* încercările sporadice ale unor români anglofoni de a schimba cursul lucrurilor nu credem că mai pot modifica această direcție, iar gestul lor este privit ca o manifestare de snobism lingvistic.

Sub aspect gramatical, adaptarea merge mult mai încet, înregistrându-se mari oscilații. Câteva exemple:

Mass-media româneşti *n-au destul impact asupra factorilor de decizie* (= substantiv neutru, plural);
Mass-media românească *n-a reflectat corect acest important eveniment* (= substantiv feminin, singular);
O vedetă **a mass-media americană**... (= substantiv feminin, singular, cu genitivul nemarcat desinențial);
Obligațiile morale **ale mass-mediei** de *la noi*... (= substantiv feminin, singular, cu genitivul marcat desinențial şi prin articol);
Reacția **întregii mass-media maghiare...** (= substantiv feminin, singular, invariabil, cu genitivul marcat sintagmatic, la cele două adjective care îl încadrează);
S-a alăturat **mass-mediei** *din opoziție* (= substantiv feminin, singular, cu dativul marcat prin desinență şi articol).

După cum se vede, *mass-media* este tratat când ca un substantiv neutru la plural, când ca un feminin singular, invariabil sau flexionat. Ca termen iradiant în acord, impune verbului sau adjectivului fie singularul, fie pluralul, iar acordul cazual se realizează cu inconsecvență.

Dificultatea adaptării este cauzată de câteva caracteristici ale elementelor care alcătuiesc acest cuvânt compus. La început, în engleza americană a fost vorba de o structură mai amplă; *mass-communication media,* redusă apoi la un cuvânt compus *(mass-media)* formă mai economicoasă, care s-a şi impus ca

atare. Termenul prim *(mass)* - şi el un cuvânt internaţional (lat. *massa,* fr. *masse,* engl. *mass)* - nu are importanţă pentru discuţia noastră. Al doilea component *(media)* este important, pentru că de la el pleacă ezitările de încadrare gramaticală şi tot el poate oferi soluţia optimă pentru „românizare”. *Media,* după cum se ştie, este pluralul latinescului *medium* („mijloc”), păstrat de engleză în varianta latinească, cu desinenţa *-a* pentru plural (în scriere, nu şi în pronunţare, după cum s-a văzut). Prin urmare, înregistrarea substantivului *mass-media,* în lucrările noastre lexicografice şi normative, ca un neutru plural, are o justificare solidă, ca şi acceptarea unei forme cazuale invariabile.

Şi totuşi, trebuie să admitem că sunt situaţii diferite: ceea ce a mers foarte bine pentru engleză nu se prea potriveşte pentru română. Păstrarea lui *mass-media* în formă invariabilă este simplu de realizat într-o limbă în care cazurile se exprimă prepoziţional, acordul adjectivului este inexistent, iar cel verbal are câmp limitat de manifestare şi este marcat destul de discret. Pentru vorbitorul român însă, asocieri ca *ale mass-media româneşti* sau *mass-media au reflectat* sună foarte straniu. Morfemul *-a* este, în română, prea specializat ca marcă a categoriilor de „feminin, singular, nominativ-acuzativ, articulat definit”, încât să poată fi admis ca semn al pluralului sau al genitiv-dativului. Fireşte, îl avem în vedere pe vorbitorul mediu, nu pe cel capabil de etimologie gramaticală sau de transfer interlingvistic. Iar faptul că ne gândim la un asemenea vorbitor este justificat de circulaţia cuvântului *mass-media,* care nu mai este atestat doar la vârful piramidei lingvistice, ci, cum arătam la început, mult spre baza acesteia.

Ce se va întâmpla, în acest caz, cu substantivul în discuţie? O prognoză plauzibilă s-ar putea da observând soarta altor substantive neutre latineşti, care au pătruns în limba română, direct sau prin altă filieră, dar tot sub unica formă **a** pluralului în *-a.* Există, de pildă, cuvântul *agendă,* adaptarea latinescului *agenda* (pluralul lui *agendum),* sau *erată,* de la *errata* (pluralul lui *erratum).* Intrând în limbajul general, aceşti termeni tehnici s-au dezetimologizat parţial (semantic şi gramatical). Nu mai sunt percepuţi ca plurale ale unor neutre latineşti, ci ca substantive feminine obişnuite, cu opoziţii flexionare specifice acestei subclase: *o agendă, unei agende, agendei, agendele, agendelor* etc. (respectiv, *erată, eratei, eratele* etc). În schimb, *coriggenda* (pluralul lui *coriggendum)* şi, parţial, *addenda* (pluralul lui *addendum),* păstrându-şi statutul de termeni tehnici, au o circulaţie mai redusă, în cercul specialiştilor, care n-au simţit nevoia să-i „românizeze”. În orice caz, *mass-media* nu face parte din categoria ultimelor două exemple, ci din seria celor dintâi *(agendă, erată).* El este tot mai mult simţit astăzi, de românii care-1 utilizează, ca un substantiv feminin, cu sens colectiv. Este vorba de un colectiv complet, de tipul *armată, studenţime, nomenclatură* etc, la care accentul cade pe ideea de unitate, de ansamblu, nu pe cea de pluralitate, şi cu care acordul adjectival şi cel verbal se fac, obligatoriu, la singular. Aşa stând lucrurile, noi credem că viitorul va fi al formelor de tipul: *întreaga mass-medîe românească a protestat, Reprezentanţii*

mass-mediei româneşti etc, în care substantivul amintit este tratat ca un feminin obişnuit. Cu atât mai mult, când e vorba de cazul dativ, exprimarea cea mai firească ni se pare cea în care este utilizată varianta „românizată”:

Mulțumim **mass-mediei** *locale pentru ajutor.*

Grafic, se pot menține, deocamdată, atât dublul *s,* cât şi cratima, dat fiind statutul său de cuvânt internațional. Nu respingem, într-o primă fază de adaptare, nici păstrarea grafică a formei latineşti, pentru genitiv-dativ, la care să se adauge flectivul românesc, despărțit prin cratimă *(media-ei).* Nu este însă o fază absolut necesară, având în vedere nevoia de adaptare cât mai rapidă a acestui neologism.

În încheiere, atragem şi noi atenția asupra asocierii pleonastice *mijloace mass-media,* în speranța evitării ei în exprimare.

NOTA BENE!

DOOM-2 a oficializat noul statut gramatical al substantivului *mass-media* (= feminin, singular), asimilându-1 mai vechilor neutre latineşti la plural *(agenda, errată),* adaptate la noi în acelaşi fel (o *agendă, agende, agendei* şi *o erată, erate, eratei).* In consecință, *mass-media* a devenit un substantiv românesc flexibil, iar dintre variantele din titlu, corectă este cea de a doua: *Mulțumim mass-mediei locale pentru ajutor.*

Ca termen prim în acordul gramatical, *mass-media* reclamă un predicat la singular şi un atribut acordat în gen, număr şi caz: *Mass-media internațională a reacționat prompt.*

48. Comandăm *friptură de vita înăbuşită* sau Comandăm *friptură înăbuşită de vita*?

Grupul substantiv + prepoziție + substantiv este foarte bine reprezentat în limba română, atât ca îmbinare liberă *(casa din deal),* cât şi ca structură fixă, în cuvinte compuse *(cal-de-mare, floare-de-colț, iarbă-de-mare, lapte-de-pasăre, viță-de-vie* etc).

Există şi numeroase îmbinări după modelul amintit, care au un statut intermediar, dar care sunt tratate de către mulți vorbitori ca un bloc lexico-gramatical unitar, indestructibil, adică tot ca nişte cuvinte compuse:

certificat de naştere (deces, căsătorie, proprietate, producție etc);
magazin de prezentare (desfacere, confecții, încălțăminte etc);
spital de copii (boli infecțioase, boli profesionale etc);
casă de cultură (odihnă, oaspeți);

pantofi pentru bărbați (femei, copii);
friptură de vită (vițel, porc, pasăre etc).

Interpretarea lor ca structură fixă, ca un bloc inseparabil nu deranjează, în general, mai ales că în multe cazuri nici nu este prea departe de adevăr. Există însă o împrejurare în care interpretarea amintită poate produce confuzii, formulări discutabile. Este vorba de situații ca aceea din titlu, în care intervine un al doilea atribut: (substantiv + prepoziție + substantiv) + atribut. Plasat după „cuvântul compus”, acest determinant *(înăbuşită)* poate fi analizat şi ca un „atribut al atributului”, membru al sintagmei *vită înăbuşită (mi friptură înăbuşită,* cum este normal şi logic).

Această denaturare a relațiilor sintactice (şi a mesajului) se poate evita prin schimbarea ordinii de succesiune a celor două atribute, ca în varianta a doua din titlu:

Comandăm **friptură înăbuşită de vită.**

Trebuie precizat că acest artificiu de topică este necesar numai când cele două substantive care încadrează prepoziția au aceleaşi categorii gramaticale (= acelaşi gen, acelaşi număr):

ulei de **motor** *uzat* > **ulei** *uzat de* **motor.**

În rest, adjectivul - atribut poate sta foarte bine şi pe poziția a treia, deoarece se produce o dezambiguizare prin acord:

un certificat *de căsătorie* **nou;**
un spital *de copii* **foarte modern;**
friptură *de porc* **înăbuşită**;
roți *de maşină* **uzate**.

Soluția modificării de topică este valabilă şi atunci când pe poziția a treia apare un atribut substantival. Facem din nou precizarea că acest artificiu de repoziționare este necesar numai când conexiunile logico-sintactice sunt ambigue. De exemplu, formularea *pantofi pentru bărbați de import* admite şi asocierea sintactică *bărbați de import,* de aceea trebuie făcută inversarea de ordine: *pantofi de import pentru bărbați.* Există şi soluția adjectivării primului atribut substantival din varianta inițială: *pantofi* bărbăteşti *de,import.*

Rezolvările date (repoziționarea, adjectivizarea) nu sunt însă posibile întotdeauna. De pildă, în segmentul *Spitalul de/pentru copii din Baia Mare,* formularea inversată *(Spitalul din Baia Mare de/pentru copii)* este stângace, lipsită

de naturalețe. Eventual o exprimare ca *Spitalul de copii al municipiului Baia Mare* ar putea împăca lucrurile, eliminând tentația unor false conexiuni, în ultimă instanță, nici succesiunea din varianta inițială nu trebuie cu orice preț abandonată, întrucât doar un cusurgiu obstinat poate pretinde că, în acest caz, el înțelege că respectiva instituție este „numai pentru copiii din Baia Mare”. La fel, în sintagma *casa de odihnă a sindicatelor,* asocierea *odihna sindicatelor,* posibilă teoretic,, este mai degrabă un fel de „nod în papură” decât un viciu real de construcție.

Scrupule trebuie să ne facem mai ales acolo unde denaturarea relațiilor *sintactice* şi a mesajului *este reală şi adeseori* dublată de efecte comice, involuntare, ca în prima variantă din titlu sau ca în alte îmbinări devenite celebre:

jucării pentru copii din plastic;
paturi pentru copii de fier;
mănuşi pentru bărbați de lână;
cizme pentru dame de piele;
chipie pentru ceferişti cu fundul roşu etc.

49. ***Din punct*** **de vedere al efectelor economice, măsura luată a reprezentat un eşec sau** ***Din punctul*** **de vedere al efectelor economice, măsura luată a reprezentat un-eşec?**

Expresia substantivală *punct de vedere* este, în propozițiile de mai sus, regentul unui atribut determinativ *(al efectelor),* în această poziție sintactică, prezența articolului definit la termenul determinat este obligatorie. Construcția corectă este cea de pe locul doi:
Din punctul de vedere *al efectelor economice, măsura luată a reprezentat un eşec.*

Când atributul are caracter calificativ, lucrurile se schimbă:

Din punct de vedere economic, *stăm prost.*

Simplificând regula, într-o formulare mai puțin teoretică, am putea prezenta cele două scheme sintactice astfel:

a) *din* **punctul** *de vedere + al + substantiv în genitiv* = cu articol;
b) *din* **punct** *de vedere + adjectiv* = fără articol.

În cele mai multe situații vorbitorul poate opta pentru oricare dintre cele două scheme sintactice, cu condiția respectării regulii de articulare:

Din **punctul** *de vedere* ***al teoriei,*** *stăm bine* (a).
Din **punct** *de vedere* ***teoretic,*** *stăm bine* (b).

Uneori însă nu avem de ales, suntem constrânşi la utilizarea unei singure variante. Exemplu:

Din ***punctul*** *de vedere al* ***partidului*** *nostru, acest tratat a fost o eroare.*

Important este, repetăm, ca în cazul acestei soluții (= schema *a)* să nu neglijăm obligativitatea articolului.

Observație:

Tendința unor vorbitori de a folosi varianta nearticulată, indiferent de natura determinantului, este un fapt frecvent reperabil astăzi. Ei tratează sintagma *din punct de vedere* ca pe o locuțiune prepozițională limitativă, o construcție fixă, invariabilă. Această interpretare nu este lipsită de un anumit suport logico-gramatical şi de o anumită şansă de confirmare în viitor. Oricum, chiar dacă această îmbinare tinde să primească, în perspectivă, un alt statut, în faza actuală suntem obligați să-i aplicăm regulile specifice unei îmbinări libere.

50. Mergem la *Vişeu de Sus* sau Mergem la *Vişeul de Sus*?

Răspunsul la această întrebare presupune lămurirea în prealabil, a unor aspecte teoretice care privesc articularea substantivelor româneşti, în general, şi cea a numelor proprii, în particular. Articularea unui substantiv este motivată (1) morfologic, pentru a marca una dintre cele trei opoziții ale categoriei determinării (determinat hotărât/determinat nehotărât, determinat hotărât/nedeterminat, determinat nehotărât/nedeterminat) sau (2) sintactic (sunt funcții, poziții sintactice care reclamă prezența articolului).

1. Numele proprii nu au categoria morfologică a determinării. Având tocmai rolul de a individualiza şi a identifica un anumit „obiect”, ele au întotdeauna un caracter determinat şi nu intră în jocul celor trei opoziții menționate mai sus. Din perspectivă morfologică, faptul că o persoană se numeşte *Ardelean* sau *Ardeleanu* nu are absolut nicio relevanță; la fel, denumirea *Feleac* sau *Feleacu,* pentru comuna din vecinătatea Clujului, este o problemă exclusiv formală. În ambele situații *(Ardeleanu, Feleacu), -u* nu este un morfem al de-

terminării, nu este expresia unei opoziții de conținut, cu alte cuvinte, nu este un articol propriu-zis, ci o simplă terminație nesemnificativă.

2. Articularea motivată sintactic este altceva şi diferențiază net cele două categorii de nume proprii.

a) Antroponimele nu cunosc nici această articulare. Indiferent de funcția lor sintactică, ele îşi păstrează forma inițială (care poate fi cu *-u,* sau fără *-u*):

Merg până la **Ardelean/Ardeleanu** (complement circumstanțial).
Ardelean/Ardeleanu *este bolnav* (subiect).
L-am vizitat pe **Ardelean/Ardeleanu** (complement direct).

b) Toponimele se comportă diferit sub aspectul articulării, în poziția de complement circumstanțial nu reclamă articol:

Merg la **Cluj** *(Paris, Vişeu, Sighet* etc).

În funcția de subiect, în cea de complement direct sau ca regent al unui atribut determinativ, regula articulării se aplică obligatoriu:

Clujul *(Parisul, Vişeul, Sighetul* etc.) *este frumos.*
Am vizitat **Clujul** *(Parisul, Vişeul, Sighetul* etc).
Din **Clujul** cel vechi se mai păstrează doar centrul.
Mergem la Vişeul **de** Jos.

Puținele toponime feminine care în forma-tip sunt fără *-a (Târgovişte, Orăştie* etc.) se conformează şi eîe „articulării sintactice”:

Mergem la Târgovişte (Orăştie), dar
Târgoviştea *(Orăştia) este frumoasă.*
Am vizitat **Târgoviştea** *(Orăştia) în anul acesta.*

Toponimele străine sunt supuse şi ele aceleiaşi reguli, aşa cum s-a întâmplat în exemplele anterioare cu toponimul *Paris.* Alte exemple:

Am fost în **Luxemburg.**
Luxemburgul *e mic.*
Am vizitat **Luxemburgul.**
Mă simt ca în **Luxemburgul** *de altădată.*

Cele care, din motive fonetice, nu admit articularea se utilizează ca apozi-ții pe lângă un termen generic:

Am vizitat statul **Chile** (statul *Peru,* republica *San Marino,* principatul *Monaco,* oraşul *Tokio* etc).

La unele se încearcă, chiar şi în aceste condiții fonetice, constituirea unei forme articulate *(Peru-ul, Tokio-ul).*

Observații:

■ Toponimele româneşti cu structura substantiv + atribut determinativ se supun regulii „articulării sintactice" a termenului regent, indiferent dacă atributul este adverbial *(Vişeul de Sus, Timişul de Jos),* substantival *(Izvorul Crişului, Sighetul Marmației, Râul de Mori)* sau adjectival *(Ceanul Mare, Târgul Secuiesc).* Asertiunea este valabilă şi când substantivul-regent este la plural: *Roşiorii de Vede, Vălenii de Munte* etc.

Toponimele de tipul: *Târgu-Mureş, Tărgu-Neamț, Târgu-Jiu, Tărgu-Ocna, Turnu-Severin, Râmnicu-Vâlcea* etc, compuse pe principiul nominativ + nominativ, marchează prin linioară absența lui -/. Sudura lor internă este mult mai mare. Unele au o flexiune terminală *(Tărgu-Mureşului),* similar compuselor care se scriu deja într-un singur cuvânt *(Câmpulung).*

■ Ideea că vocala *-u* poate prelua funcția articolului hotărât este corectă *(Arpaşul de Sus > Arpaşu de Sus),* dar numai pentru exprimarea orală. Fenomenul are o manifestare identică şi la substantivele comune. Toți pronunțăm, de pildă, **Omu** nu-i maşină, dar scriem **Omul** *nu-i maşină.* Numai stilul solemn impune, ca o excepție, pronunțarea lui *-l*. Prin urmare, putem avea:

Clujul *trebuie vizitat* (varianta scrisa)/Cluju *trebuie vizitat* (varianta pronunțată).
Vişeul de Sus *trebuie vizitat* (scris)/Vişeu de **Sus** *trebuie vizitat* (oral).

Varianta din stânga o raportăm la normele ortografice; cea din dreapta, la normele ortoepice.

■ Nomenclatorul localităților din țară „oficializează" varianta „pronunțată" a toponimelor cu structura substantiv + atribut determinativ. Panourile indicatoare de la intrarea şi ieşirea din aceste localități popularizează şi ele, din păcate, forme ca: **Izvoru** *Crişului,* **Şimleu** *Silvaniei,* **Vişeu** *de Sus/de Jos,* **Cristuru** *Secuiesc* etc. Considerăm că se impune o adecvare a acestor denumiri la rigori-

le gramaticale şi ortografice ale limbii scrise **(Vişeul de Sus, Arpaşul de Jos, Sighetul Marmației, Cristurul Secuiesc** etc).

Toponimele simple terminate în *-u (Malu, Omu, Postăvarii, Bragadiru, Deveselu, Feleacu* etc.) au un regim asemănător cu cel al antroponimelor *(Munteanu, Ardeleanu, Olani, Rotam),* de aceea nu reclamă, nici în scris, prezența lui *-l*.

51. Vorbeşte *inginer* Ion Popescu sau Vorbeşte *inginerul* Ion Popescu?

Atributele de identificare, cum este *Ion Popescu* în propozițiile din titlu, reclamă ca apelativul-regent să fie articulat (direct sau indirect): **oraşul** *Cluj-Napoca,* **renumitul doctor** *Ionescu,* ***romanul*** *Moromeții etc.*

Mai nou, se manifestă o frecventă abatere de la această normă, mai ales în următoarele situații:

a) Când este vorba de titluri, funcții, profesii, grade militare. Exemplu:

Au participat **academician** *Victor Popescu,* **doctor** *Ion Pop,* **colonel** *Tiberiu Stan,* **economist** *Măria Ionescu* etc.

b) în îmbinări cu substantivele *hotel, restaurant, bar. Î*n special primul este des folosit fără articol:

A fost cazat la **hotel** *Napoca.*

Este de presupus că răspândirea acestor forme greşite a pornit, cel puțin în cazul substantivelor de la a), de la formulele utilizate în semnături, unde se apelează, de regulă, la prescurtări *(dr., ing., pro/., acad., col.* etc.) sau la substantive întregi, dar fără articol. Pentru situația de la b), un rol hotărâtor a avut alcătuirea firmelor şi reclamelor, cu vădite influențe străine, manifestate şi în desele inversări de topică *(Napoca Hotel, Intim Bar* etc).

Dacă semnăturile şi firmele comerciale pot fi exceptate oarecum de la regulă, prin statutul lor special, utilizarea atributelor de identificare în propoziții şi fraze impune respectarea exigențelor de articulare. Aceasta cu atât mai mult, cu cât, în ultima vreme, se observă o extindere periculoasă a nearticulării apelativului-regent la structuri care depăşesc condițiile menționate la a) şi b):

Vântul va bate din **sector** *nordic.*
A apărut o nouă statuie în **cartier** *Andrei Mureşanu.*
Locuiesc în **bloc A, etaj** *VII.*

Asemenea exprimări sunt incorecte şi trebuie evitate. Se înțelege că prima variantă din titlu intră în această categorie. Corect:

Vorbeşte **inginerul** *Ion Popescu.*

Apariția substantivelor *domn* sau *doamnă* în fața apelativului care indică gradul, funcția, titlul determină deplasarea articolului la substantivele menționate:

Vorbeşte **domnul** *inginer Ion Popescu.*

Aceasta simplifică puțin lucrurile, prin evitare, în prezentările care se fac unor persoane la radio, televiziune, întruniri profesionale, politice etc. Din păcate, în autoprezentări nu putem recurge la *domn* şi *doamnă* (exceptând unele situații speciale), astfel încât trebuie să avem grija articulării substantivului care indică profesia, funcția, gradul etc.

Sunt **inginerul** *Ion Popescu.*

52. *Întreg* stadionul aplaudă sau *Întregul* stadion aplaudă?

Grupul substantiv + adjectiv/adjectiv + substantiv are în limba română o articulare sintagmatică: articolul este plasat în fața sintagmei, dacă este nehotărât (un *prieten bun/un bun prieten),* sau se ataşează primului constituent al grupului, dacă este vorba de articolul hotărât *(prietenul bun/bunul prieten).* Sub aspectul conținutului, articolul vizează, în ambele poziții, numai substantivul. La sintagmele masculine şi neutre, articolul este şi unica marcă a cazului, pentru ambele cuvinte *(bunului prieten/prietenului bun),* încât putem spune că are loc, cel puțin la aceste două genuri, şi o declinare sintagmatică.

Există însă în limba română câteva adjective incompatibile cu articularea formală, de aceea, în topica adjectiv + substantiv, ele transferă articolul definit la termenul al doilea, contrar regulii generale. Sunt în asemenea situații:

a) Unele adjective invariabile *(ditamai lunganu*__l__*; cogeamite bărbatu*__l__*);*

b) Adjectivele pronominale de întărire *(însuşi directoru*__l__*; înşişi profesori*__i__*);*

c) Numeralele colective cu valoare adjectivală *(amândoi părinți*__i__*; tustrei frați*__i__*).*

Un caz aparte îl reprezintă cuvântul *tot,* ca adjectiv. La singular, el formează sintagmă cu substantivul numai la nominativ şi acuzativ şi nu acceptă arti-

col definit, indiferent de locul ocupat în sintagmă *(tot stadionu***l***/stadionu***l** *tot).* La genitiv şi dativ este utilizat un sinonim, adjectivul *întreg.* Acesta acceptă articolul definit, încadrându-se în regula generală a articulării primului constituent *(întreg***ului** *stadion/ stadion***ului** *întreg).* La nominativ şi acuzativ însă, după cum se vede şi în enunțurile din titlu, după modelul lui *tot,* adjectivul *întreg* poate să apară şi nearticulat, ca prim termen al sintagmei. Formula este acceptată de toată lumea, nu se pune problema incorectitudinii. Totuşi, având în vedere că, dintre cele două forme paralele, prima *(întreg stadionul)* are o aplicabilitate limitată la nominativ/acuzativ (nu se spune *întreg stadion***ului***),* iar cealaltă acoperă toată paradigma flexionară *(întreg***ul** *stadion/întreg***ului** *stadion),* considerăm că opțiunea pentru această variantă ar trebui încurajată:

Întregul *stadion aplaudă.*

53. Planurile de restructurare *ale* guvernului nu s-au aplicat sau Planurile de restructurare *a* guvernului nu s-au aplicat?

Articolul posesiv *(al, a, ai, ale)* este ataşat de regulă unui genitiv sau unui posesiv *(meu, tău, său* etc), dar forma lui este controlată de alt termen, care nu o dată se află la distanță mare» în enunț. Uneori intervin şi alte elemente care complică acest acord.

Cele mai multe probleme le ridică structura substantiv + prepoziție + substantiv, urmată de *al, a, ai, ale,* când cele două substantive sunt de genuri sau numere diferite. Dificultatea este generată de faptul că atributul din dreapta articolului posesiv poate fi raportat, teoretic cel puțin, la oricare dintre aceste substantive. Exemple:

Nivelul de pregătire **al** *elevilor este bun.*
Nivelul de pregătire **a** *elevilor este bun.*

Ambele forme *(al/a)* se pot justifica, întrucât atributul *elevilor* poate fi raportat, ca subordonat, atât la *nivelul* (= *nivelul elevilor),* cât şi la *pregătire* (= *pregătirea elevilor).* Utilizarea lui *al* sau *a vizează* aici doar raporturile sintactice interne, nu şi înțelesul propoziției, care este acelaşi în ambele variante.

N-am dori să se tragă de aici concluzia că, la asemenea structuri, oricare dintre cele două soluții este bună, în orice împrejurare. Vorbitorul poate întâlni trei situații distincte:

a) Ambele variante sunt acceptabile gramatical şi sunt echivalente din punct de vedere semantic. La exemplul de mai sus, adăugăm:

Direcțiile de evoluție **ale** *societății nu sunt bine conturate.*

Direcțiile de evoluție **a** *societății nu sunt bine conturate.*
Gradul de civilizație **al** *unui popor este uşor de constatat.*
Gradul de civilizație **a** *unui popor este uşor de constatat.*

b) Numai o variantă este corectă din punct de vedere gramatical-semantic:

Eforturile de ridicare **ale** *nivelului calitativ sunt insuficiente.*
Eforturile de ridicare **a** *nivelului calitativ sunt insuficiente.*
Încercările de substituire **ale** *disciplinei cu tirania au eşuat*
Încercările de substituire **a** *disciplinei cu tirania au eşuat.*

Aici se impune, în exclusivitate, utilizarea lui *a,* deoarece singurele asocieri posibile sunt *ridicarea nivelului* şi *substituirea disciplinei.* Atributele *nivelului* şi *disciplinei* nu pot fi raportate la substantivele aflate la plural, din cauza unor restricții combinatorii: *eforturile nivelului* şi *încercările disciplinei* sunt îmbinări improprii, deoarece şi *eforturile* şi *încercările* reclamă un genitiv cu alte trăsături semantice.

Cele două exemple date mai sus nu trebuie să conducă la ideea că, în situația de la b), substantivul de pe poziția a doua se impune cu regularitate în acordul articolului posesiv. Iată două exemple în care articolul este controlat formal, în mod obligatoriu, de substantivul de pe poziția întâi:

Caii de cursă **ai** *fermei au fost vânduți.*
Omul de casă **al** *directorului n-a venit.*

Constatăm că, în unele cazuri, există chiar o condiție favorizantă pentru acest model de acord. Multe dintre structurile substantiv + prepoziție + substantiv sunt locuțiuni, cuvinte compuse, în orice caz, construcții fixe sau simțite ca atare *(cal de mare, cal de bătaie, punct de vedere, certificat de naştere, copil de trupă* etc). În asemenea îmbinări, termenul prim îşi impune categoriile gramaticale, care devin ale întregului ansamblu. Aceasta simplifică foarte mult acomodarea articolului: *punctul de vedere* **al** *şefului; certificatul de naştere* **al** *soției; casele de odihnă* **ale** *sindicatelor* etc.

c) Ambele variante sunt corecte din punct de vedere gramatical, dar au un conținut diferit, uneori total opus. Să se examineze, spre edificare, cele două formulări ale următorului enunț:

Încercările de respingere **a** *inamicului du reuşit,*
Încercările de respingere **ale** *inamicului au reuşit.*

Prima variantă sugerează sintagma *respingerea inamicului* şi prezintă inamicul ca învins. Varianta a doua, prin pluralul *ale,* impune asocierea *încercările inamicului* şi prezintă, de data aceasta, inamicul ca învingător. Alt exemplu:

Acțiunile de calmare **ale** *polițiştilor au avut efect.*
Acțiunile de calmare **a** *polițiştilor au avut efect.*

Polițiştii apar în ipostaze diferite (agent sau pacient ar acțiunii), după cum utilizăm o formă sau alta. La fel se prezintă lucrurile când *este vorba de enunțul din titlu: oricum este corect, sub aspect gramatical, depinde în ce postură vrem să prezentăm guvernul (ca obiect sau subiect al restructurării). Diferențe de sens apar şi în formulările:

Muzeul de istorie **a** *Transilvaniei (= istoria Transilvaniei).*
Muzeul de istorie **al** *Transilvaniei (= muzeul Transilvaniei).*

In orice caz, cititorul s-a convins, sperăm, că structura discutată aici (substantiv + prepoziție + substantiv), urmată de *al, a, ai, ale,* merită să fie tratată cu atenție sporită. El trebuie să verifice, de fiecare dată, dacă forma articolului posesiv pentru care optează răspunde exigențelor gramaticale şi, concomitent, intențiilor sale de comunicare.

54. Un coleg şi o colegă *a* fiului meu au plecat în excursie sau Un coleg şi o colegă *ai* fiului meu au plecat în excursie?

Atributul genitival *fiului* are regent multiplu *(un coleg şi o colegă);* în consecință, articolul posesiv trebuie raportat, pentru acord, la ambii termeni, prin punerea lui la plural masculin (când ambii regenți denumesc ființe de gen diferit, masculinul are prioritate). Ar rezulta că forma corectă este a doua *(Un coleg şi o colegă* **ai** *fiului meu au plecat în excursie).* Afirmația este numai pe jumătate adevărată. Norma veche, încă în uz, admite aici un acord prin atracție, cu ultimul constituent al regentului multiplu *(un coleg şi o colegă* **a** *fiului meu),* exact ca în *colegul şi* ***colega*** **mea** (sau *colega* şi ***colegul*** **meu).**

Româna actuală cunoaşte o puternică tendință de extindere a acordului gramatical, când este vorba de un regent multiplu, în dauna acordului prin atracție. Aşa se explică şi aici apariția pluralului *(ai).* Noul acord se impune tot mai mult, întrucât sporeşte gramaticalitatea şi claritatea relațională a unei structuri sintactice. Deocamdată, ambele norme funcționează, singularul şi pluralul fiind aici în raport de variație liberă. Totuşi, o exprimare riguros controlată, cu ambiția modernității şi a gramaticalității maxime, apelează la forma de plural:

Un coleg şi o colegă **ai** *fiului meu au plecat în excursie.*

Alte exemple:

Corul şi orchestra de muzică populară **ale** *Casei de cultură a studenţilor au oferit un spectacol agreabil.*
Parterul şi etajul I **ale** *acestei clădiri vor fi evacuate.*

Observaţii:

1. Vecinătatea imediată a singularului de la ultimul regent şi a pluralului de la articol *(o colegă* ai) deranjează deocamdată urechea multor vorbitori, le creează chiar impresia unui dezacord, în ciuda logicii şi gramaticalităţii sale. Aşa cum am precizat şi în altă parte, este o problemă de obişnuinţă, care se va rezolva cu timpul.

2. Ca şi la subiectul "multiplu, contează şi aici particularităţile semantico-gramaticale ale termenilor coordonaţi, în realizarea cu pregnanţă şi impunerea ideii de pluralitate. Substantivele abstracte, defective de plural, infinitivele lungi, fostele supine etc. sugerează mai greu pluralitatea prin asocierea lor,« de aceea ele favorizează norma veche (singularul):

Observarea şi anunţarea la timp **a** *acestor reguli contează foarte mult în statul de drept.*
Partizanatul şi radicalismul evident **al** *tinerilor nu trebuie să ne surprindă.*

55. Aceasta este o acţiune *a cărui* efect nu se cunoaşte încă sau Aceasta este o acţiune *al cărei* efect nu se cunoaşte încă?

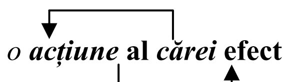
Când articolul posesiv însoţeşte relativul *care,* în genitiv, cei doi constituenţi ai grupului sunt angajaţi într-un foarte complicat şi paradoxal „acord divergent". Regentul atributului pronominal nu este plasat în stânga articolului, ca de obicei (vezi un coleg al fiului *meu),* ci în dreapta acestuia, de aceea articolul posesiv trebuie să facă acordul sărind peste pronume:

al *cărei* **efect**

La rândul său, pronumele relativ se orientează după categoriile gramaticale ale substantivului pe care îl determină atributiva, sărind peste articol:

acţiune *al* **cărei**

Altfel spus, un dublu acord, realizat în cruce:

Dificultatea acestui acord determină la mulți vorbitori o tendință'de simplificare, în sensul că potrivesc forma celor două elemente (articol *- pronume) cu substantivul cel mai apropiat de fiecare:

Limba literară nu acceptă această „inovație”, de aceea ea trebuie evitată printr-un efort suplimentar de concentrare. Prin urmare, dintre cele două formulări din titlu, corectă este a doua, cea mai incomodă:

Aceasta este o acțiune **al cărei** *efect nu se cunoaşte încă.*

Lucrurile *se* complică şi mai mult când atributul pronominal are regent multiplu. Cum s-a văzut deja în subcapitolul anterior (întrebarea nr. 54), tendința este de a marca acest fapt prin pluralul articolului, ceea ce reclamă atenție maximă, întrucât intră în calcul şi categoria genului:

Aceasta este o acțiune **ale** *cărei* **efect** şi **durata** *nu se cunosc încă.*

56. Ne adresăm ministrului *cel* nou sau Ne adresăm ministrului *celui* nou?

În asemenea structuri, norma gramaticală cere ca articolul adjectival *(cel, cea, cei, cele)* să se acorde cu substantivul regent în gen, număr şi caz. Corectă este, prin urmare, varianta a doua:

Ne adresăm ministrului **celui** *nou.*

Mulți vorbitori consideră suficient acordul în gen şi număr, neglijând cazul (ca în prima formulare). Forma dezacordată nu este simțită ca o abatere stridentă, întrucât apare pe fondul unei tendințe mai generale de slăbire a acordului cazual în limba română. Aceasta, fireşte, este o explicație a frecvenței erorii, nicidecum o invitație la a persevera într-un act de indisciplină lingvistică.

În legătură cu perspectiva acestei structuri (substantiv + articol adjectival + adjectiv), se cuvine să precizăm că ea nu mai reprezintă un model productiv în româna actuală. Este preferată sintagma simplă, fără articol: *elevul bun* (în loc de *elevul cel buri), ministrului nou* (în loc de *ministrului celui nou)* etc. În felul acesta, dispare o sursă de ezitări şi erori. Desigur, sintagmele consacrate, ca

Mircea **cel** *Bătrân, Ştefan* **cel** *Mare* etc. vor circula în continuare, dar ele nu creează probleme, întrucât tei aceste antroponime masculine articolul demonstrativ este invariabil după caz (exemplul lui *Mircea* **cel** *Bătrân).*

O situație diferită are *cel/cea* în structura superlativului relativ al adjectivului. Articolul adjectival face de data aceasta parte din afixul care marchează gradul de comparație respectiv şi nu poate fi abandonat. Din păcate, şi aici generează aceleaşi oscilații:

Ne adresăm ministrului **celui mai** *tânăr* (forma corectă).
Ne adresăm ministrului **cel mai** *tânăr* (forma greşită).

Soluția simplificatoare, în acest caz, constă în inversarea topicii:

Ne adresăm **celui mai** *tânăr ministru.*

Este o structură modernă, în care cazul sintagmei este marcat o singură dată, tocmai la articol. Nu există alternative, ezitări, de aceea formula se impune cu tot mai mare frecvență şi autoritate.

57. Avea o memorie şi o inteligență *remarcabilă* sau Avea o memorie şi o inteligență *remarcabile*?

Adjectivul *remarcabil,* atribut cu regent multiplu, realizează în propozițiile de mai sus tipuri diferite de subordonare formală:

- acord prin atracție, numai cu ultimul constituent al grupului determinat (singular);
- acord gramatical, cu întregul ansamblu (plural).

Varianta întâi, la singular, reprezintă norma tradițională. Varianta a doua, la plural, este o inovație în comportamentul adjectivului-atribut, care se impune cu vigoare, mai ales în exprimarea oamenilor instruiți. Superioritatea ei este evidentă sub cel puțin trei aspecte:

1. Asigură propoziției un spor de gramaticalitate, marcând formal subordonarea multiplă a adjectivului - atribut.

2. Înlătură orice echivoc interpretativ, asigurând claritatea mesajului, într-un enunț ca *Avea o maşină şi o locuință splendidă,* nimic nu indică raportarea calificativului *splendidă* la ambele substantive, deci şi la *maşină.* Apariția adjectivului la *plural (Avea o maşină şi o locuință splendide)* elimină această îndoială.

3. Acordul gramatical, la plural, aliniază adjectivul - atribut la un model unitar, acela al numelui predicativ raportat la un subiect multiplu *(Maşina şi locuința erau* **splendide)** şi al elementului predicativ suplimentar cu regent nominal plurimembru *(Maşina şi locuința le consider* **splendide).**

Date fiind cele trei mari avantaje (gramaticalitate, claritate, încadrare în sistem), se pune în mod firesc întrebarea ce şanse de supraviețuire mai are norma veche, cu singularul. Răspunsul trebuie să țină seama de limitele inovației:

(l) Se aplică numai la topica obiectivă; cea inversată exclude pluralul. Nu se poate spune *remarcabile memorie şi inteligență,* nici *splendide maşină şi locuință.*

(2) Este incompatibilă cu adjectivele pronominale. Se spune numai *memoria şi inteligența* sa (nu *sale).* Excepție face, totuşi, adjectivul pronominal de întărire, care contrazice şi cele>afirmate la **(1): înşişi** *mama şi tata;* **înseşi** *Ioana şi Măria.*

(3) Nu se aplică la atributele de identificare: *limba şi poporul* **român** (nu *române), arta şi cultura* **franceză** (nu *franceze), limba şi literatura* **română** (nu *române)* etc.

Ținând seama de aceste restricții, putem afirma că cele două variante de acord (singular - plural) nu se află în raport de variație liberă decât la atributul adjectival de calificare (în topică obiectivă). Când acordul gramatical (plural) va deveni exclusiv, la structurile de acest tip, vom putea spune că cele două modele/norme (singular-plural) se află în raport de complementaritate, având fiecare câte o zonă specifică, în cadrul domeniului mai larg al atributului adjectival cu regent multiplu.

Observații:

■ Deocamdată, chiar şi în sectorul amintit (al atributului adjectival calificativ), unde acordul la plural este în plină ofensivă, se manifestă o anumită reticență din partea multor vorbitori. Pentru aceştia, o diferențiere! formală între adjectivul - atribut (la plural) şi ultimul constituent al regentului multiplu (la singular) apare ca un dezacord strident *(...locuință splendide),* neglijând raportarea Ia ansamblu, cu avantajele arătate. Este nevoie de o perioadă de acomodare cu vecinătatea singular-plural, greu de acceptat pentru un vorbitor nativ al limbii române. Un rol important îl au, în această fază de familiarizare, sintagmele atributive cu legătură internă mai slabă:

- atributele izolate *(un actor şi o poetă,* **sensibili** la fiorul artei);

- atributele exprimate prin participii (caracterul verbal al participiului îi dă acestuia o anumită independenţă faţă de ultimul regent, mai cu seamă în cazul în care acest participiu are, la rândul săli, determinanţi de tip verbal: *o concepţie şi o metodologie* **respinse** de către toţi specialiştii);

- atributele separate de ultimul regent prin unul sau mai multe cuvinte: *Avea o voce şi o ţinută scenică, după părerea mea, cu totul şi cu totul* **remarcabile.**

■ În afară de dificultatea amintită la a), notăm şi complicaţiile care intervin când substantivele regente sunt de genuri diferite. Opţiunea pentru plural presupune cunoaşterea regulii priorităţilor de gen şi aplicarea acesteia (la fiinţe, prioritar este masculinul; la celelalte, are întâietate femininul plural).

■ În concluzie, putem afirma că norma modernă în acordul adjectivului (ca atribut calificativ) cu regentul său multiplu cere un dublu efort din partea vorbitorului: rezistenţă în faţa tentaţiei unui acord comod, prin atracţie, plus calcularea unor eventuale priorităţi de gen. Din fericire, tot mai mulţi vorbitori de limbă română se supun acestei dificile probe de performanţă lingvistică. Oricum, date fiind avantajele noii norme, ea trebuie încurajată. Răspunsul clar la întrebarea din titlu ar fi următorul: ***ambele variante sunt corecte, dar recomandăm formularea a doua, nu neapărat pentru modernitatea ei, cât mai ales pentru sporul de gramaticalitate şi claritate***. Deci:

Avea *o memorie şi o inteligenţă* **remarcabile.**

58. Filmul îşi datorează succesul acţiunii sale *pline* de neprevăzut sau Filmul îşi datorează succesul acţiunii sale *plină* de neprevăzut?

1. Potrivit regulilor de acord, adjectivul *plin,* ca atribut al substantivului *acţiunii,,* trebuie să aibă acelaşi gen, număr şi caz cu acesta. După cum se vede, numai prima variantă corespunde exigenţelor acestei norme. Forma a doua, neacordată, se conformează unei\tendinţe care se manifestă tot mai activ în limba română actuală: slăbirea acordului cazual al adjectivului. Exprimarea raportului de dependenţă dintre adjectiv şi substantiv (substituit) rămâne, în felul acesta, exclusiv în seama acordului în gen şi număr. De altfel, trebuie precizat că acordul cazual se manifestă numai la adjectivul - atribut. Ca nume predicativ, element predicativ suplimentar, complement, adjectivul nu cunoaşte variabilitate de caz. Un exemplu: *El este promotorul* **unei critici** *considerate* **constructivă** (e.p.s.). De notat că, şi la atribut, o marcă specială a acordului cazual există doar la genitiv-dativul singular al femininului, în rest, apare un sincretism al cazurilor care maschează fenomenul amintit (= noniteraţia cazua-

lă), favorizându-1 totodată. Dezacordul cazual al atributului adjectival (feminin) este reperat, cu o mare frecvență, mai ales la participii:

Acesta este titlul cărții **comandată** *de mine.*
M-a bucurat succesul echipei **antrenată** *de Lucescu.*
S-a accidentat din cauza zăpezii, **necurățată** *la timp.*
A eşuat datorită unei erori **comisă** *de critica literară.*

Există, desigur, o explicație a acestei „priorități” a participiului, dar important este că „inovația” s-a extins şi la adjectivul propriu-zis, aşa cum dovedeşte varianta a doua a enunțului din titlu. Alt exemplu:

Era modelul unei culturi **inaccesibilă** *nouă.*

În ciuda faptului că „abaterea” discutată aici (= dezacordul cazual) se încadrează într-o tendință mai amplă, benefică, de simplificare a morfosintaxei adjectivului, fără pagube în planul comunicării exacte, clare» limba literară nu o tolerează. În consecință, răspunsul la întrebarea din titlu este că numai prima formulare îndeplineşte condiția corectitudinii gramaticale:

Filmul îşi datorează succesul acțiunii sale pline *de neprevăzut.*

2. Enunțul din titlu poate fi rescris, cu următoarea modificare a punctuației:

Filmul îşi datorează succesul acțiunii sale, pline/plină *de neprevăzut.*

De data aceasta,.adjectivul - atribut este, izolat de regentul său, lucra marcat prin pauză şi intonație, iar în scris prin virgulă, ca în cazul de față. Prin această „dezlipire” de regent, atributul capătă o anumită autonomie, este simțit mai degrabă ca numele predicativ al unei foste atributive („care este plină de neprevăzut”). De aceea, forma neacordată (nominativ) este preferată de foarte mulți vorbitori, mai ales când are şi compliniri care îi întăresc această independență („de neprevăzut”), conferindu-i prestigiu de regent,» de nucleu al unui nou grup sintactic.

În situația specială analizată aici, cele două forme ale atributului (*pline/plină)* sunt acceptate în variație liberă. Putem conchide, prin urmare, că atributele izolate se bucură de o reală toleranță normativă, în sensul că limba literară permite două variante: '

a) cea care se supune regulii generale, cu acordul cazual *realizat (Filmul îşi datorează succesul acțiunii sale,* pline *de neprevăzut);*

b) cea cate marchează caracterul izolat al atributului prin absența acordului în caz *(Filmul își datorează succesul acțiunii sale,* plină *de neprevăzut).*

Desigur, varianta acordată are, deocamdată, autoritatea(conferită de apartenența la o regulă generală („atributul adjectival se acordă în gen, număr şi caz cu regentul său”). Varianta neacordată, acceptată aici ca excepție, tolerată, exprimă o nuanță suplimentară a raportului atribut-regent, marcând formal elasticitatea acestei relații, variabilitatea sudurii sale interne. Uneori ea poate avea un rol dezambiguizant, ca în următorul enunț:

In *cazul cererii sindicatelor,* susținută *şi de unele partide politice, nu s-a procedat corect.*

Forma acordată *(susținute)* ar fi creat confuzie, permițând şi, interpretarea că sindicatele sunt susținute (permanent) de unele partide politice. Formularea din text, dezacordată *(susținută)* admite o interpretare neechivocă: numai cererea respectivă a fost susținută de unele partide.

Capitolul III
PRONUMELE, NUMERALUL

59. Ne întâlnim ţa sfârşitul anului *acesta* sau Ne întâlnim la sfârşitul anului *acestuia*?

Sintagmele masculine şi cele neutre, formate din substantiv + adjectiv, sunt organizate pe principiul „declinării sintagmatice”: cazul este marcat o singură dată, la primul termen al sintagmei *(omului bun/bunului om)*. *Î*n româna actuală, cazul substantivelor masculine şi neutre se exprimă mai ales prin articol, de aceea faptul discutat aici se leagă strâns de fenomenul articulării sintagmatice (vezi întrebarea nr. 52).

Adjectivele pronominale demonstrative, în grupul substantiv + adjectiv demonstrativ, au un comportament aparte.

a) În topica obiectivă (S + Adj. dem.), ele nu urmează modelul amintit: cazul este marcat la ambii constituenți ai sintagmei *(omului acestuia)*. Abaterea de la normă *(omului acesta)* este foarte frecvent atestată, lucru firesc dacă avem în vedere slăbirea iterației cazuale (vezi întrebarea 58) şi existența unui model productiv şi economicos care a devenit regulă la adjectivele propriu-zise.

b) În topica inversată (Adj. dem. + S), principiul de flexiune este acela al mărcii cazuale unice, la primul termen al grupului *(acestui om)*.

Aşa stând lucrurile, am putea formula următoarea recomandare: cei care doresc să scape de capcana unui dezacord cazual pot să apeleze la varianta comodă şi modernă de la*b) *(Ne întâlnim la sfârşitul* acestui *an)*. Pentru vorbitorii care țin totuşi la ordinea obiectivă a determinării adjectivale, precizăm că sunt obligați, prin normă, să marcheze categoria cazului la ambii termeni al sintagmei:

Ne întâlnim la sfârşitul **anului acestuia.**

Aplicarea, la topica S + Adj. dem., a regulii de la Adj. dem. + S reprezintă o greşeală care, aşa cum s-a văzut, poate fi explicată, dar nu este tolerată.

Observații:

1. Atât în titlu, cât şi în text, am utilizat exemple la singular. Constatările noastre sunt valabile şi pentru plural. Prin urmare, corecte sunt *la sfârşitul*

acestor ani sau *la sfârşitul anilor acestora* (nu *la sfârşitul anilor aceştia).* De asemenea, cele afirmate nu se limitează la demonstrativul de apropiere, ci vizează, în egală măsură, adjectivul demonstrativ de depărtare: *la sfârşitul acelui an, la sfârşitul anului aceluia* (nu *anului acela), la sfârşitul acelor ani, la sfârşitul anilor acelora* (nu *anilor aceia).*

2. Abandonarea treptată a structurii S + Adj. dem., în favoarea variantei moderne Adj. dem. + S, este motivată, pe lângă cele arătate până aici, şi de ambiguitatea pe care o întreţine la anumite cazuri. Este vorba de genitiv şi dativ în enunţuri ca: *Dau mingea copilului acestuia* sau *l-am adus o carte copilului acestuia.* Numai contextul mai larg ne poate edifica în legătură cu natura pronominală sau adjectivală a demonstrativului, pentru decodificarea exactă a mesajului lingvistic.

3. Sintagma feminină S + Adj. dem. se supune şi ea regulii dublei mărci cazuale: *la sfârşitul* **lunii acesteia** (nu *lunii aceasta), la sfârşitul* **lunilor acestora** (nu *lunilor acestea).* Spre deosebire de. sintagmele masculine/neutre, cea feminină nu renunţă la iteraţia cazuală nici în topica inversată, Adj. dem. + S: *la sfârşitul acestei luni* (vs *această lună).* Genitiv/dativul feminin a dezvoltat, în limba română, o desinenţă proprie, diferită de cea de nominativ/acuzativ. Această desinenţă specifică se păstrează şi în forma nearticulată, anulând astfel importanţa ordinii în sintagmă. Cu toate acestea, topica Adj. dem. + S este preferată şi la grupul feminin *(acestei luni* vs *lunii acesteia),* reprezentând o variantă mai comodă, nesupusă unor tentaţii ale dezacordului.

NOTA BENE!

GALR are o atitudine mai tolerantă faţă de acordul cazual al adjectivului demonstrativ: „Cu adjectivul demonstrativ de apropiere dezacordul este tolerat: *apariţia filmului ăsta/acesta, bagajul studentelor acestea,* dar nu şi cu adjectivul demonstrativ de depărtare: *apariţia filmului ăla/acela, bagajele studentelor acelea”* (voi. II, pag. 617).

Menţionăm că „tolerat” nu înseamnă „recomandat”, aşa că răspunsul la întrebare rămâne acelaşi: *Ne întâlnim la sfârşitul* **anului acestuia.** Revenim însă cu sugestia de a recurge la formularea mai simplă şi mai modernă, fără risc, cea cu topică inversată: *Ne întâlnim la sfârşitul* **acestui an.**

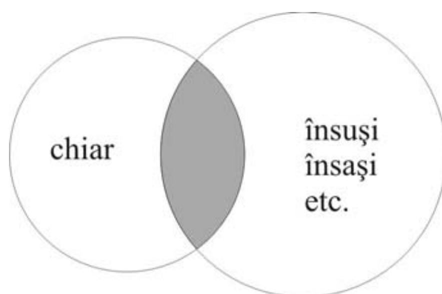
60. Am greşit *însăşi prin atitudinea* noastră sau Am greşit *prin însăşi atitudinea* noastră?

Pronumele de întărire *(însumi, însuţi, însuşi* etc.) apare în limba română actuală aproape în exclusivitate cu valoare adjectivală (însoţeşte obligatoriu un

substantiv/pronume, cu care se acordă în gen, număr, caz şi persoană, îndeplinind funcţia de atribut pe lângă acesta). Două sunt greşelile mari care se produc în utilizarea acestui adjectiv pronominal:

- I se acordă un statut adverbial, extinzându-se variaţia liberă cu adverbul *chiar* la toate contextele acestuia.
- Se încalcă, cu mare frecvenţă, regulile de acord. Vom analiza pe rând cauzele erorilor menţionate şi soluţiile care se impun.

Adjectivul pronominal de întărire *(însuşi* etc.) şi adverbul *chiar* sunt sinonime parţiale, ceea ce înseamnă că ele se aseamănă semantic-funcţional, dar nu sunt identice. Raportul distribuţional dintre ele este unul defectiv de intersecţie, care poate fi reprezentat astfel:

Rezultă că fiecare are şi contexte specifice, în care apariţia celuilalt nu este admisă sau este considerată forţată, incorectă, atunci când ea se produce totuşi.

a) Contexte care îl admit numai pe *chiar:*
- *chiar* + adverb *(A mers* **chiar acolo); ■**< > *,*
- *chiar* + cuvinte relaţionale (prepoziţii, adverbe relative, pronume relative, conjuncţii): *Vorbeau* **chiar despre** *mine. A vrut* **chiar** *să plece. A spus* **chiar** *ce trebuia. A venit* **chiar** *când plecam eu.*
- *chiar* + adjectiv sau numeral: *Este* **chiar frumoasă.** *Au venit* **chiar patru.**

b) Contexte specifice lui *însuşi (însăşi etc):*
- pronume + *însuşi* **(Elînsuşi** *aplecat}.*
- substantiv + *însuşi* **(Directorul însuşi** *a hotărât).*

Cele două cuvinte *(chiar — însuşi)* sunt substituibile numai când fac sintagmă cu un substantiv (sau pronume), în poziţie de prim constituent:

A venit **chiar** *preşedintele = A venit* **însuşi** *preşedintele.*

Însuşi *el a respins proiectul* = **Chiar** *el a respins proiectul.*

Structurile de tipul celor menționate la b) permit substituirea numai cu condiția unei transformări, a unei repoziționări în cadrai grupului nominal: *El* **însuşi > Chiar** *el; directorul* **însuşi > chiar** *directorul.* Orice substituire a lui *chiar* cu *însuşi* etc, în contexte de tipul a), este o eroare. În prima formulare din titlu avem un asemenea caz de utilizare incorectă a lui *însuşi (însăşi),* în fața unei prepoziții. Acolo se impunea apariția lui *chiar: Am greşit* **chiar** prin *atitudinea noastră* sau plasarea adjectivului de întărire lângă substantiv:

Am greşit prin **însăşi** *atitudinea noastră.*

Regula reclamă ferm utilizarea adjectivului de întărire numai în vecinătatea imediată a substantivului (pronumelui) determinat. Singura intercalare admisă este aceea a altor atribute adjectivale subordonate aceluiaşi regent, dar şi această excepție este admisă numai în topica inversă: **însuşi** *bunul meu* **prieten.**

Observații:

1. Dintre formele adjectivului pronominal de întărire, mai ales *însuşi* şi *însăşi* sunt implicate în eroarea utilizării adverbiale (în locul lui *chiar),* din motive care vor fi arătate la punctul următor.

2. Similar raportului distribuțional *chiar — însuşi* este şi *tocmai — însuşi* (parțial şi *exact, personal* ş.a.).

3. Adjectivul pronominal de întărire este un cuvânt compus. Primul element al compunerii *(îns-)* se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul (pronumele) regent, înregistrând patra variante: *însu-, însă-, înşi-, înse-.* Al doilea component este forma neaccentuată de dativ a pronumelui reflexiv *(-mi, -ți, -şi, -ne, -vă, -şi),* care, după cum se vede, variază şi ea în funcție de persoana şi numărul substantivului (pronumelui) regent. Acest dublu acord (unul intern, de tip adjectival, altul terminal, de tip pronominal) generează un tablou complex de forme, care se înfățişează astfel:

Persoana	Singular	Plural
	Masculin/Feminin	Masculin/Feminin
I	(eu) însumi/însămi	(noi) înşine/însene
II	(tu) însuți/însăți	(voi) înşivă/însevă
III	(el/ea) însuşi/însăşi	(ei/ ele) înşişi/înseşi

La acestea se adaugă *însele,* la feminin, persoana a III-a plural, care poate fi utilizată în locul formei *înseşi.* Nu-trebuie uitat nici faptul că, la genitiv-dativ singular feminin, desinenţa internă este diferită de cea de nominativ-acuzativ *(e* în loc de *a):* (mie) *însemi,* (ţie) *înseţi,* (ei) *înseşi.*

Acest tablou variat, în care fiecare formă reclamă un acord complicat, unul dintre cele mai complicate din limba română, presupune concentrare maximă şi efort. Vorbitorul are aici două soluţii:

a) Să evite aceste forme complicate, apelând la sinonimele adverbiale menţionate la punctul 1 *(chiar, tocmai, personal),* care prezintă avantajul că sunt invariabile: *chiar eu, tocmai eu, eu personal* etc. (în loc de *eu însumi/însămi* etc.) sau la adjectivul *singur (tu* **singură** *ai spus = tu* **însăţi** *ai spus).*

b) Să-şi însuşească paradigma completă a acestui adjectiv pronominal, precum şi regulile de utilizare (acord obligatoriu în gen, număr, caz, persoană; respectarea poziţiei faţă de regent şi a contextelor specifice).

Observaţii:

■ Adjectivul pronominal de întărire aparţine vocabularului oamenilor instruiţi, limbii culte; din această cauză, pentru mulţi români, capacitatea de a utiliza cele 15/16 forme recomandate de normă este o probă de orgoliu cultural, de cunoaştere şi stăpânire a limbii. Atitudinea în sine este lăudabilă, cu condiţia ca vorbitorii care o adoptă să ducă lucrurile până la capăt. Unii operează doar cu *însuşi* sau cu *însăşi,* producând grave dezacorduri *(eu însuşi, însăşi părinţii copiilor, însăşi primarul* etc). În acest caz, nu mai este vorba de competenţă, ci de veleitarism lingvistic, dăunător deopotrivă limbii naţionale şi prestigiului cultural (şi nu numai) al individului.

■ Preferinţa (greşită, cum s-a văzut) pentru *însuşi/însăşi* se explică prin gradul mai pronunţat de „neutralitate" în raport cu celelalte forme. Pronumele *-şi* nu este caracteristic pentru o anumită persoană, în măsura în care sunt *-mi, -ţi, -ne, -vă,* mai ales că *şi* apare în română cu mai multe valori (adverb, conjuncţie, element de compunere - *iarăşi, totuşi* etc). In ultimul timp, pentru cei care folosesc (în mod greşit, repetăm) o singură formă, invariabilă, se pare că *însăşi* începe să aibă câştig de cauză în concurenţă cu *însuşi.* Cauza este aceeaşi: *însăşi* este mai „neutral", deoarece *-ă* de la *însă* — este mai „nespecific" decât *-u* din *însu-;* care este, totuşi, caracteristic pentru singular (masculin/neutru). Dincolo de toate aceste explicaţii, facem încă o dată precizarea că „forma unică" (invariabilă, adverbială) reprezintă o gravă abatere de la normă, o greşeală compromiţătoare.

61. Cartea *care* o citesc acum este excelentă sau Cartea *pe care* o citesc acum este excelentă?

Complementul direct poate fi construit în română cu prepoziția *pe (O văd* **pe mama)** sau fără această prepoziție *(îmi văd* **mama).** Desigur, există reguli precise, care stabilesc condițiile în care utilizarea lui *pe* este absolut obligatorie sau, dimpotrivă, este nerecomandabilă. Aceste reguli țin seama de natura morfologică a complementului direct, de anumite trăsături semantice ale acestuia, de calitatea determinanților săi etc, de aceea sunt destul de complicate. Din fericire, vorbitorii intuiesc destul de exact situațiile care reclamă sau resping prepoziția, iar abaterile nu apar într-o proporție alarmantă.

Cele mai frecvente semne de nesiguranță se constată în utilizarea unoi pronume, în special a celui subliniat în întrebarea din titlu. Regula este fermă, categorică: pronumele *care,* în poziția sintactică de complement direct, apare, obligatoriu, precedat de prepoziția *pe.* Această normă are în vedere atât valoarea relativă a pronumelui menționat, cât şi cea interogativă. Prin urmare, corecte sunt formulările:

Cartea pe **care** *o citesc acum este excelentă.*
Ți-am dat două cărți. **Pe care** *o citeşti mai întâi?*

Regula *cape* trebuie avută în vedere şi la alte câteva pronume, chiar daca la acestea frecvența abaterilor este mai redusă.

a) Pronume demonstrative:

Pe celelalte *le citesc mâine.* (Nu *Celelalte le citesc mâine.)*
Pe asta *am mai citit-o.* (Nu *Asta am mai citit-o?)*

b) Pronume posesive:

Pe **al meu** *l-am ascuțit înainte.* (Nu *Al meu l-am ascuțit înainte.)*

c) Pronume, nehotărâte *oricare fiecare:*

Pe oricare *o poți citi.* (Nu *Oricare o poți citi.)*
Pe flecare *o numerotezi.* (Nu *Fiecare o numerotezi.)*

Când pronumele menționate aici apar cu valoare adjectivală, ele îndeplinesc funcție atributivă. În aceste condiții, apariția lui *pe* este condiționată de trăsăturile semantice ale substantivului-regent, întrucât el este acum complementul direct:

■ Complementul direct, regent al adjectivelor pronominale amintite, este un substantiv care denumeşte inanimate - apariţia lui *pe* nu este permisă:

Nu ştiu **care carte** *am s-o citesc mai întâi.*
Care **creion** *mi-l dai mie?*
Celelalte **ziare** *le citesc mâine.*
Această **revistă** *am mai citit-o.*
Poţi cumpăra **oricare maşină**.
Numerotează **fiecare pagină**.

■ Complementul direct, regent al respectivelor adjective pronominale, este un substantiv nume de persoană - apariţia lui *pe* în faţa sintagmei este obligatorie:

Nu **ştiu pe care elev** *să-l ascult.*
Pe care **student** *îl inviţi?*
Pe **ceilalţi profesori** *nu i-am văzuţi'*
Nu-l cunosc **pe acest** artist.
Îl anunţi **pe oricare ministru**.
Pe fiecare vecin *trebuie să-l saluţi.*

62. I-am scris unei nepoate *a mele* sau l-am scris unei nepoate *ale mele*? I-am scris unei nepoate *de-a mele* sau l-am scris unei nepoate *de-ale mele*?

1. *Pronumele posesiv* românesc are în structura sa, obligatoriu, un articol posesiv. Acest articol variază după genul şi numărul obiectului posedat, de aceea are patru forme: *al, a, ai, ale.* La plural a apărut şi o formă cazuală, care diferenţiază nominativ-acuzativul *(ai, ale)* de genitiv-dativ *(alor).*

Adjectivul posesiv (a cărui apariţie este dependentă de prezenţa unui substantiv, cu care se acordă în gen, număr şi caz) se deosebeşte de pronume, în ceea ce priveşte articolul posesiv, prin următoarele particularităţi:

a) Poate să apară cu sau fără articol, în funcţie de anumite condiţii contextuale (articularea substantivului regent, topică, prezenţa unor determinanţi, a unor intercalări etc): *cartea* **mea,** *această carte* **a mea, ale tale** *doruri multe* etc.

b) Articolul care însoţeşte un adjectiv posesiv nu cunoaşte variabilitatea cazuală. Să se compare:

Le-am scris **alor mei** (pronume posesiv).
Le-am scris acestor prieteni **ai mei** (adjectiv posesiv).

În prima pereche din titlu avem de-a face cu un adjectiv posesiv, acordat cu substantivul regent *(unei nepoate)* în gen, număr şi caz *(mele* - feminin, singular, dativ). În această situaţie, articolul posesiv apare şi el sub forma de feminin singular *(a),* dar variabilitatea lui cazuală este exclusă. Prin urmare, răspunsul la prima întrebare este că numai varianta de pe locul întâi este corectă:

I-am scris unei nepoate **a mele.**

2. În enunţurile care constituie întrebarea a doua din titlu, lucrurile se prezintă cu totul diferit. Aici este vorba de un pronume posesiv. Sensul este „unei nepoate dintre ale mele" (= una dintre mai multe). Această construcţie partitivă, cu prepoziţiile *de* sau *dintre,* obligă la utilizarea pluralului. Construcţia corectă este, de data aceasta, cea din varianta de pe locul doi:

I-am scris unei nepoate **de-ale mele.**

Reţinând cele arătate mai sus, se înţelege că nici sintagma masculină *un prieten* **de-al meu** nu întruneşte condiţiile gramaticalităţii. Dacă optează pentru exprimarea pronominală, cu prepoziţia *de/dintre,* vorbitorul trebuie să respecte regula construcţiilor partitive în care sunt implicate substantive care realizează opoziţia de număr. Această regulă impune ca atributul partitiv să stea la plural: *un prieten* **dintr-ai mei** sau *un prieten* **de-ai mei.** Cum aceste formulări cu pluralul, singurele corecte, li se par multora stranii, soluţia salvatoare este, în acest caz,' renunţarea la varianta pronominală *(un prieten de-ai mei)* şi exprimarea aceluiaşi conţinut prin varianta* adjectivală *(un prieten al meu/unui prieten al meu).*

Observaţie:

O situaţie similară (construcţii partitive cu singularul) apare şi la pronumele demonstrative: *un caiet din ăsta/dintr-ăsta; o carte din asta/dintr-asta. Î*n ciuda faptului că asemenea formulări sunt frecvent atestate în comunicarea cotidiană, ele caracterizează exprimarea neîngrijită. Formele recomandabile sunt, şi aici, cele cu pluralul:

Dați-mi, vă rog, o carte **dintr-astea.**

NOTA BENE!

■ A doua întrebare din titlu *(I-am scris unei nepoate de-a mele* sau *I-am scris unei nepoate de-ale mele?)* primeşte acum un răspuns diferit, datorită noii interpretări a prepoziției *de:* „în construcția cu *de* (care şi-a pierdut sensul partitiv, dobândind sensul *de felul)* + pronumele posesiv, norma actuală admite atât pluralul, cât şi singularul: *un prieten de-ai mei/de-al meu, o prietenă de-ale mele/de-a mea" (DOOM-2,* pag. XCIII). Prin urmare, ambele variante din titlu sunt corecte: *I-am scris unei nepoate* **de-a mele/de-ale** mele.

■ La prima întrebare (fără *de),* regula veche rămâne valabilă: *I-am scris unei nepoate* a mele (nu *ale mele).*

63. Această melodie *v-o* dedic dumneavoastră sau Această melodie *vi-o* dedic dumneavoastră?

Dintre cele două formulări, corectă este prima, care, din fericire, are şi cea mai largă circulație. A doua, atestată mai ales la vorbitorii din sudul țării, reprezintă o încălcare a unor reguli care privesc distribuția formelor neaccentuate ale pronumelui personal. În cazul de față este vorba de dativul persoanei a doua plural, mai exact, de cele două forme neaccentuate ale acestuia:

a) *vi* (cu variantele poziționale *vi-* şi *-vi-:* **vi** *le dau,* **vi**-*l dau, dându*-**vi**-*le);*
b) *vă* (cu variantele *vă-, -vă, v- şi -v-:* **vă** *dau,* **vi**-*ncredințez ceva, dându*-**vi** *ceva,* **v**-*am dat, datu*-**v**-*a ceva?).*

Fiecare dintre cele două forme (vi şi vă) are contexte specifice, exclusive, riguros determinate sintactic, morfologic şi fonetic. *Vi,* de pildă, reclamă următoarele condiții contextuale:

1. Condiția sintactică - asociere obligatorie cu un verb, căruia i se subordonează în calitate de complement indirect (**vi-/ ofer).**

2. Condiția morfologică - vecinătate obligatorie, în dreapta, a unui al doilea pronume, reflexiv sau personal (**vi le** *ofer,* **vi s-a** *oferit, oferitu*-**vi**-*l-am);* o structură ca **vi**-*am oferit-o* nu îndeplineşte această condiție, fiind prin urmare incorectă.

3. Condiția fonetică - inițiala pronumelui din dreapta să nu fie vocalică; poate fi semivocalică (**vi**-i *dau)* sau consonantică (**vi** le *dau).* Structuri ca **vi**-*o*

*dau, dedicându-***vi***-o* sau **vi**-*o dedic,* cum apare în varianta a doua din titlu, nu îndeplinesc această condiție fonetică, fiind, aşa cum am precizat de la început, respinse de limba literară.

În toate situațiile în care este" reclamată prezența dativului plural, dar nu sunt întrunite condițiile apariției lui *vi,* limba apelează la *vă* (şi variantele sale): **v-o dedic, dedicându-v-o, v-am dedicat-o** etc.

Observație:

Utilizarea greşită a dativului plural *vi* este atestată şi la pronumele reflexiv *(vi-o închipuiți, vi-ați amintit-o, amintiți-vi-o* etc). Aici eroarea este şi mai puțin scuzabilă, întrucât pronumele reflexiv nu are în paradigma sa decât varianta *vă* (v-, -v-). Corecte sunt structurile: **v-o închipuiți, amintiți-v-o, v-ați imaginat-o.**

64. Locuim la etajul *trei* sau Locuim la etajul *al treilea*?

Răspunsul la această întrebare reclamă o discuție mai amplă, în vederea delimitării următoarelor tipuri de numeral:

a) *numeralul cardinal cantitativ* (care exprimă numeric cantitatea obiectelor: *La română am deja* **patru** *note);*

b) *numeralul de identificare* (utilizat, cum arată şi numele, pentru identificarea obiectelor pe baze numerice: *La română am luat nota* **patru);**

c) *numeralul ordinal* (care indică ordinea obiectelor prin numărare: *La română am luat* **a patra** *notă).*

Statutul numeralului de identificare nu este lămurit nicăieri în gramaticile noastre descriptive. Această specie este inclusă la numeralul cardinal propriu-zis (cu care se aseamănă formal) sau este tratată ca variantă discutabilă a numeralului ordinal (cu care se aseamănă semantic-funcțional). Exemplele de mai sus evidențiază însă o diferență netă între numeralul de identificare *patru* şi variantele cantitative şi ordinale ale aceluiaşi numeral. O prezentare paralelă, mai amănunțită, numeral de identificare - numeral cantitativ şi numeral de identificare — numeral ordinal, va fi în măsură, sperăm, să edifice cititorul asupra particularităților gramaticale şi funcțional-semantice ale numeralului de identificare, eliminând ezitările şi reținerile nejustificate în utilizarea acestuia.

1. *Numeral de identificare - Numeral cantitativ*

Analiza comparativă a sintagmelor *patru note* şi *nota patru* arată că diferența funcțional-semantică dintre cele două specii de numeral este categorică *(cantitatea exactă a unor obiecte* vs *identificarea unui obiect dintr-o serie).* La aceasta se adaugă şi câteva importante deosebiri morfologice şi distribuționale, după cum se va vedea în continuare.

1.1. Numeralul de identificare are numai valoare de singular, lucru firesc dacă avem în vedere rolul său de individualizare/identificare. Numeralul cantitativ are valoare de plural (cu excepția lui *unu/una).* Să se compare:
Ei ocupă **zece** *camere* (cantitativ).
Ei ocupă camera **zece** (identificare).

Diferența de valoare (singular/plural) rezultă din diferența de număr gramatical de la substantivele cu care cele două numerale fac grup nominal în varianta-tip. Numeralul de identificare este întotdeauna termenul adjunct al unui apelativ ***la singular*** **(pagina** *şapte,* **programul** *doi).* Numeralul cantitativ, cu excepția capului de serie, formează grup nominal cu un substantiv la plural *(şapte* **pagini,** *două* **programe),** în varianta eliptică a acestor grupuri nominale, numeralele preiau informația regentului, inclusiv pe cea de număr, de unde şi comportamentul diferit ca termen iradiant în relația de acord:

Zece *sunt ocupate* („camere”).
Zece *este ocupată* („camera”).

1.2. In ceea ce priveşte genul, numeralul de identificare nu cunoaşte flexiunea după această categorie gramaticală: *nota* **doi,** *camera* **douăzeci şi unu.** Numeralul cantitativ, în schimb, marchează formal opoziția de gen la primele două unități şi la toate construcțiile care le încorporează pe acestea: **două** *note,* **douăzeci şi una** *de camere.*

1.3. Deosebiri nete apar şi în felul în care numeralele în discuție realizează categoria cazului. Să se compare:

Echivalentul **celor 1992 de lei/a 1992 de lei.**
La începutul **anului 1992/lui 1992.**

1.4. După cum s-a putut constata deja, există şi o diferență de topică între numeralul de identificare şi cel cantitativ. Variantele-tip (cu substantiv) ale celor două grupuri nominale au, din acest punct de vedere, structuri diametral opuse:

A + B (substantiv + numeral de identificare): *nota patru;*

B + A (numeral cantitativ + substantiv)*: patru note.*

2. ***Numeral de identificare — Numeral ordinal***

Funcțional-semantic, cele două numerale se apropie mai mult decât perechea examinată anterior. Faptul apare ca normal, dacă ținem seama că numeralul ordinal exprimă ordinea numerică a obiectelor, iar numeralul de identificare realizează o individualizare/identificare bazată tot pe ordinea matematică (a **patra** *notă — nota* **patru).** Putem afirma chiar că aceste două componente semantice (ordinea numerică şi identificarea numerică) sunt implicate concomitent în sensul fiecăruia dintre numeralele menționate. Încadrarea formală la un tip sau altul este decisă de trăsătura dominantă. De pildă, în *nota patru,* numeralul este un fel de nume propriu, deoarece *patru* este numele unei note din sistemul nostru de apreciere a performanței şcolare. Pe de altă parte însă, nu putem neglija faptul că funcția de identificare a acestui „nume propriu" se bazează pe ordinea matematică (ascendentă/descendentă), foarte riguros determinată, în *nota a patra* (respectiv, *a patra notă),* accentul cade pe ordine, după criteriul succesiunii în timp, iar identificarea, secundară aici, se limitează la locul ocupat de această notă, după criteriul amintit. În general, primul tip de numeral este utilizat astăzi cu prioritate pentru a identifica unitățile unor sisteme cunoscute, acceptate, cu repere sigure, permanente. Câteva exemple:

- Sistemul numerelor abstracte: *numărul* **şapte**;
- Sistemul unităților temporale: *minutul* **opt,** *anul* **1948;** *secolul* XX;
- Sistemul codurilor poştale, al telefoanelor: *codul poştal* **3432,** *telefonul* **334316;**
- Legi, decrete, articole de lege, paragrafe, alineate: *legea* **18,** *decretul* **616;**
- Organizarea internă a unor volume: *capitolul* **trei,** *subcapitolul* **doisprezece,** *pagina* **325;**
- Mijloace de transport în comun: *troleibuzul* 26, *trenul* **405,** *autobuzul* **17**;
- Instituții de învățământ: *Şcoala Generală* **14,** *Liceul (nr.)* **10;**
- Etaje, camere, sectoare, străzi (în unele țări): *sectorul* **III,** *camera* **405,** *etajul* **VII** etc.

Numeralul ordinal apare, de obicei, acolo unde prioritară este ordinea sau poziția fixată pe baza unor repere spațiale sau temporale conjuncturale, stabilite ad-hoc:

El a ieşit **al doilea** *din sală,*
Ea era **a treia** *din dreapta.*
Al patrulea *secol de dominație otomană începea atunci.*

A pierdut **al treilea** *autobuz.*
S-a întâmplat într-al **cincilea** *an al şederii sale acolo.*

3. Mobilitatea accentului semantic-funcţional (ordine-identificare) sau percepţia nediferenţiată, aproximativă a semanticii numeralului pot duce la concurenţa celor două specii discutate la 2:

Am citit pagina şapte/Am citit pagina a **şaptea.**

Desigur, în general, ambele formulări vizează aceeaşi pagină, dar nu este exclusă nici diversitatea referenţială. Pagina *şapte* este una singură în orice carte. Chiar dacă, din greşeală, a fost plasată la mijlocul volumului, contează ordinea absolută de pe axa numerelor, în baza căreia a fost numerotată şi cu ajutorul căreia o identificăm. *Pagina a şaptea* reflectă locul unei pagini în volum, raportat la diferite repere convenţionale *(exemplu: pagina a şaptea din ultimul capitol). Pagina* **şapte** asigură o interpretare univocă, exactă, identificând pagina respectivă pe baza unui criteriu absolut. Cam în acelaşi fel se pune problema conţinută în titlu: *etajul* **trei** sau *etajul* **al treilea?** *Etajul trei* este unul singur: cel ce reprezintă, potrivit accepţiei comune, al patrulea nivel al unei construcţii. *Etajul al treilea* se referă la acelaşi etaj, dar poate indica, în anumite situaţii, specificate în context, şi un alt nivel al edificiului. De exemplu: *etajul al treilea de sus în jos; al doilea etaj de deasupra mea* etc. Ordinea spaţială, cea temporală pot fi schimbate. Ordinea numerică absolută nu se schimbă, de aceea, pentru identificare, este mai potrivită aceasta. În concluzie, *etajul trei este* o formă exactă, corectă, neinterpretabilă. Are şi ***avantajul simplităţii morfologice,*** spre deosebire de numeralul ordinal, care trebuie marcat printr-un complex de morfeme specifice: *al... lea, a... a (al treilea, a treia).*

Observaţii:

■ Nu trebuie să se înţeleagă din cele spuse mai sus că *etajul al treilea* ar fi o formulare greşită. Este doar mai puţin economicoasă, uşor desuetă şi, într-o oarecare măsură, uneori, ambiguă, imprecisă. Pe de altă parte, considerăm că nu e bine nici să întreţinem în continuare ideea că *etajul trei* este o variantă „tolerată”, un numeral cardinal folosit impropriu în locul unui numeral ordinal. *Etajul III (trei)* este un numeral de” identificare, folosit exact cum şi unde trebuie, având legitimitatea şi prestigiul normei literare.

■ Faptul că, în asemenea situaţii, numeralul de identificare este tot mai mult preferat celui ordinal nu înseamnă că acesta din urmă este în pericol, pe cale de dispariţie. El are rolul său bine precizat,în limbă, este necesar şi bine consolidat morfologic, sintactic, semantic. Îşi restrânge doar sfera de utilizare,

renunțându-se la el acolo unde ordinea se subordonează scopului de identificare. Fenomenul este un reflex lingvistic al modernizării societății. Aşa cum s-a văzut, astăzi identificăm rapid, pe baze numerice: autoturisme, autobuze, tramvaie, troleibuze, trenuri, telefoane, camere de hotel, apartamente, sectoare, zone poştale, legi, articole, paragrafe etc. Într-o asemenea situație, este firesc ca în conştiința lingvistică a vorbitorilor să se impună tot mai pregnant numeralul de identificare, cu avantajele amintite (precizie, economicitate).

■ Acest proces al deplasării dinspre, ordinal spre numeralul de identificare este în plină desfăşurare, de aceea uzul are numeroase puncte de ezitare. Se constată stadii diferite de evoluție, în funcție de genul substantivului determinat, de domeniul la care se referă acesta etc. De pildă, sintagmele masculine şi neutre sunt mai avansate pe calea abandonării ordinalului. Se spune astfel, în mod curent:

- anul **unu** (doi, trei, patru) de studii;
- *regimentul* **unu** *(doi, trei,patru* etc);
- *batalionul* **trei** *(unu, doi).*

La feminin, în schimb, lucrurile se mişcă mai încet. Se spune şi *compania* **unu,** dar mai des se folosesc ordinalele: *compania întâi, compania a doua* etc. Este adevărat că au apărut: *casa de filme* **unu (doi, trei),** *linia* **unu** (la CFR), dar în Sistemul şcolar se utilizează *clasa întâi, clasa a doua* etc, în exclusivitate. Repetăm, variantele ordinale nu sunt greşite, dar nici nu trebuie absolutizate ca singurele corecte.

65. Ne întâlnim la *ora 17* sau Ne întâlnim la *orele 17*?

În propozițiile din titlu avem de-a face cu un ***numeral de identificare*** (vezi întrebarea nr. 64). Această specie de numeral îndeplineşte în limbă rolul unui nume propriu: individualizează şi identifică un „obiect" dintr-o pluralitate de obiecte identice. În cazul de față, **17** este „numele" unei ore dintre cele 24 care alcătuiesc durata unei zile.

Între particularitățile flexionare şi combinatorii ale numeralului de identificare, amintim:

a) Este indiferent la genul substantivului regent *(nota* **doi,** *pagina* **douăzeci** şi **unu).**

b) Ocupă poziția a doua în grupul nominal substantiv + numeral *(sala* **unu,** *legea* **optsprezece).**

c) Formează sintagmă numai cu substantive la singular *(sectorul* **patru,** *camera* **nouăsprezece).**

Raportând întrebarea din titlu la caracteristicile menționate aici, rezultă că recomandabilă este prima variantă:

Ne întâlnim la **ora** 17.

Formularea cu substantivul la plural *(orele 17)* este, din păcate, destul de răspândită. Ea trebuie respinsă nu numai din rațiuni strict gramaticale, cum s-a arătat, ci şi pentru că intră în contradicție cu realitatea evocată: nu sunt mai multe *„ore IT* într-o zi. De altfel, când sintagma respectivă apare în poziția sintactică de subiect, varianta cu pluralul devine imposibilă: nu se spune *Sunt orele 17*, ci *Este ora 17.* Sublinierea ideii de plural, prin acordul predicatului, scoate şi mai mult în evidență contradicția dintre realitate (= singularitate) şi expresia ei lingvistică (= plural). Pluralul substantivului regent se justifică numai atunci când apar mai multe numerale de identificare coordonate: *Magazinul este deschis între* ***orele 9*** *şi* **17**.

Observații:

1. Potrivit regulii că numeralul de identificare nu cunoaşte flexiunea după gen (are formă unică, de masculin), se spune: *ora unu* (nu *ora una)* şi *ora douăzeci şi unu* (nu *douăzeci şi una).* Consecvenți în respectarea acestei reguli, ar trebui să zicem *ora doi.* După cum se ştie însă, se întrebuințează forma de feminin: *ora două, ora douăsprezece, ora douăzeci şi două.* Această abatere de la sistem este atât de bine consolidată în limba română, încât a devenit normă. Desigur, se aud şi formulări ca *ora doi* şi mai ales *ora doisprezece,* dar acestea reprezintă apariții izolate, regionale, opuse uzului general.

În impunerea excepției amintite (numeral de identificare feminin, pentru *doi* şi compusele sale, la indicarea orei), un rol hotărâtor a avut tradiția ordinalului *(ora a doua* - *ora doua - ora două).* Exprimarea orei prin numeral de identificare este de dată relativ recentă. Însuşi substantivul *oră* este un neologism. Limba veche utiliza numeralul cantitativ, ataşat altui substantiv *(ceas),* la plural *(zece ceasuri din ziuă),* sau pe cel ordinal, acordat *(al zecelea ceas al zilei).*

2. *O* oscilație similară (masculin - feminin) prezintă şi numeralul care indică zilele de început ale fiecărei luni. Prima zi este indicată prin masculin: **unu** *martie* (alternativ cu exprimarea prin ordinal: **întâi** *martie).* Pentru ziua a doua

a lunii, apar deja două variante de gen, iar formularea cu ordinalul este exclusă. În sudul ţării predomină femininul: **două** *martie,* douăsprezece *martie,* **douăzeci şi două** *martie.* In restul ţării, cu precădere în Transilvania, se foloseşte mai ales varianta masculină: **doi** *martie,* **doisprezece** *martie,* **douăzeci** şi **doi** *martie.*

Având în vedere încadrarea în sistem, considerăm că masculinul trebuie să aibă aici câştig de cauză, ca formă invariabilă a numeralului de identificare.

NOTA BENE!

■ *DOOM-2* aduce următoarea modificare: pentru indicarea primei zile a fiecărei luni, trebuie folosit numeralul ordinal şi nu cel cardinal: *întâi Decembrie, întâi Mai,* nu *Unu Decembrie, Unu Mai.*

■ În ceea ce priveşte ziua indicată prin numărul *doi* sau alt numeral, compus cu *doi, DOOM-2* admite folosirea paralelă a formelor de masculin *(doi)* şi feminin *(două): doi/două mai, doisprezece/douăsprezece august, douăzeci şi doi/douăzeci şi două decembrie.*

66. *Cele* patru milioane de lei nu ajung sau *Cei* patru milioane de lei nu ajung?

1. Enunțurile de mai sus actualizează următoarea **structură:**

articol demonstrativ* + *numeral* + *substantiv.

Regula reclamă acordarea articolului demonstrativ, **în gen, număr şi caz, cu** substantivul regent:

Cei *patru* **elevi** *au plecat.*
Cele *patru* **eleve** *au plecat.*
Celor *patru* **eleve** *le-am dat nota zece.*

Acordul se realizează indiferent de locul numeralului în sistem şi de felul în care este legat de substantivul regent:

Cei *douăzeci de* **elevi** *au plecat.*
Cele *douăzeci de* **eleve** *au plecat.*

Numeralul îndeplineşte constant aceeaşi funcție: atribut al substantivului din dreapta sa. Gramaticile susțin că această subordonare este valabilă numai până la 19 *(nouăsprezece → eleve),* iar de la 20 în sus raporturile se inversează

(douăzeci ← de eleve), în sensul că substantivul se subordonează de data aceasta numeralului, ca atribut Argumentul-cheie îl constituie prezența lui *de* în ceea ce ne privește, considerăm că substantivul își menține calitatea de regent și de la 19 în sus, pentru că *de* nu mai este o ***prepoziție,*** ci „o fostă prepoziție”, mai exact o *postpoziție.* Aici s-a produs o inversiune sintactică în diacronie, exact ca la *astfel de.* De la *ăst + fel + de + oameni,* în care *oameni* era atributul substantivului *fel*, s-a ajuns la *astfel de oameni,* în care *oameni* este regent, iar *astfel de* o locuțiune adjectivală cu funcție atributivă Prepoziția *de* își modifică și ea statutul, devine un simplu element constitutiv al locuțiunii sau un fel de postpoziție în acest rol nou, ***regimul său acuzativul*** *este* ***anulat,*** după cum se vede din următorul enunț: **Unei *astfel de* eleve** *îi dau nota zece.*

O inversiune similară s-a înregistrat și la numeralul ordinal de la 19 în sus, în relația cu substantivul din dreapta lui Româna, spre deosebire de celelalte limbi romanice, a acordat numeralului care încheie clasa unităților *(zece)* și o valoare substantivală, creând pluralul *zeci* Multă vreme sintagmele *două + zeci, trei + zeci* etc vor fi fost simțite ca îmbinări libere, în care substantivul *zeci* își păstra identitatea lexico-gramaticală în această calitate, putea fi și regentul unui atribut substantival prepozițional, plasat în dreapta lui *două* → **zeci** ← *de oameni* Treptat, sistemul numeralului s-a consolidat, iar *zeci* a devenit un simplu element constitutiv în structura fixă *douăzeci,* conservând și fosta prepoziție *(de)* în fata substantivului din dreapta, dar cu regimul cazual atrofiat (ca la *astfel de, altfel de, ce fel de* etc) Raporturile sintactice s-au inversat, exact ca în cazul locuțiunilor de mai sus fostul atribut prepozițional a devenit regent, iar construcția numerală nou formată este atributul acesteia:

douăzeci de → oameni

Am înserat această discuție pentru a arăta că ***este perfect justificată o interpretare uniformă a relației numeral + substantiv, indiferent de mărimea și structura numeralului*** Așa stând lucrurile, acordul lui *cei/cele* cu substantivul din dreapta lui *de* nu trebuie privit ca o anomalie sintactică, ci ca un fapt obișnuit, dat fiind noul statut al lui *de* Prin urmare, singura variantă corectă, dintre cele prezentate în titlu, este a doua:

Cei *patru milioane* *de* **lei** *nu ajung*

Observație:

Într-un enunț ca **Cei *patru sute de* elevi** *au fost cazați, cei* se acordă cu *elevi* (nu cu *sute,* care este feminin) Tot așa, în **Celor *patru sute de elevi*** *le-am asigurat cazarea, celor* se acordă cu *elevi,* substantiv care este ***în cazul dativ,*** nu în acuzativ, cum ar sugera prezența lui *de.*

2. Structura *cei/cele* + *numeral* (cu absența substantivului regent) merită o prezentare separată, **deoarece** acordul **lui** *cei/cele* cunoaşte aici unele nuanțări.

a) Până la *199,* regula amintită la punctul 1 se aplică fără editări, în sensul că, fund o sintagmă implicită, acordul se face cu substantivul subînțeles:

Cei *48 au fost trecuți pe altă listă* („elevi")
Cele *199 au fost cazate în altă parte* („eleve")

b) De la 200 în sus se ivesc complicații, mai ales Ia numeralele rotunde (200, 300, 2 000, 3 000, 2 000 000 etc):

Cei două sute *au fost cheltuiți* („lei")
Cele două *sute nujost cheltuite*

Oscilația articolului demonstrativ *(cei/cele)* se datorează statutului ambiguu al cuvintelor *sută, mie, milion, miliard* Ele pot avea în limba română două valori:

- Substantiv, cu opoziții de număr *(sută - sute),* de articulare şi caz *(sute - sute/e - sute/or),* cu determinări adjectivale *(aceste sute, sutele încasate)*
- Parte componentă în structura unui numeral compus *(două* **sute** *treizeci şi cinci)* în a doua ipostază, ele îşi pierd autonomia gramaticală, întegrân-du-se în ansamblu, în construcția numeralului respectiv Acest numeral, aşa cum s-a văzut, face sintagmă explicită cu substantivul din dreapta, căruia î se subordonează sintactic:

Cei două sute treizeci şi cinci de *bolnavi au fost externați*
Cei două sute treizeci *şi* **cinci** *au fost externați* (bolnavi)

In sintagmele implicite, când substantivul regent are o prezență doar subînțeleasă, poate să apară următoarea situație *sută, mie, milion, miliard* îşi actualizează valența substantivală şi formează un fel de sintagmă liberă cu numeralul-unitate din fața lor Ele eclipsează astfel fostul regent şi îşi subordonează formal şi pe *cei/cele* Să se compare:

Cei două sute *au fost deja cheltuiți* („lei")
Cele două sute *au fost deja cheltuite*

Repetăm, această alternativă este posibilă numai la numeralele „rotunde”, căci îndată ce *sute, mu, milioane, miliarde* sunt încadrate în construcții mai ample, caracterul lor substantival este tot mai estompat şi acordul de mai sus, cu femininul, nu mai este posibil Deci:

Cele *două* **sute** *au fost cheltuite.* ***Cei două sute*** *au fost cheltuiți* dar
Cei două sute nouăzeci **şi opt** *au fost cheltuiți*

Să mai notăm, de asemenea, că aceste „sintagme libere” care impun femininul *cele* apar în câteva ocazii speciale, mai ales cu referire la bani, unde *iută, mie* etc echivalează uneori cu bancnotele care au aceste valon

Observație:

Zece, la singular-feminin, nu poate să apară astăzi cu valoare substantivală In schimb, la plural, acest lucru este posibil *zecile de participanți* Cum am arătat deja, *sută, mie, milion, miliard* apar frecvent în limbă ca substantive, şi la singular, şi la plural Este important ca valoarea lor morfologică să fie identificată cu exactitate Pentru a fi numerale (constituenți ai unor construcții numerale) ele trebuie să fie precedate de un numeral-unitate sau de un numeral mai complex, care să permită o cuantificare exactă, o identificare precisă pe axa numerelor De exemplu, în sintagma *câteva sute,* nu avem de-a face cu un numeral, în schimb, în *trei sute, treisprezece mii,* avem numerale compuse Ținând cont de această precizare, următorul acord al articolului demonstrativ trebuie considerat corect:

Cele *câteva* **milioane** *de lei au fost deja cheltuite*

Milioane este aici substantiv veritabil, are funcția sintactică de subiect şi îşi subordonează formal toate cuvintele cu care intră în relație de acord (inclusiv predicatul)

NOTA BENE!

■ *GALR* (voi I, pag 296-297) acceptă gruparea lui *de* cu numeralul în sintagmele substantivale de la 19 în sus şi interpretarea uniformă a relației sintactice (= numeralul este subordonat substantivului) Argumentul invocat este tocmai acordul în gen al numeralului „Sub aspect strict formal, prezenta prepoziției *de* înaintea substantivului poate fi interpretată ca situând substantivul în raport de subordonare față de numeral Dar ținând seama de faptul că forma de gen a numeralelor (care cunosc flexiunea) este rezultatul acordului cu substantivul asociat *(douăzeci si unu (doi) de elevi/douăzeci şi una (două) de eleve),* gruparea [numeral + *de]* poate fi interpretată ca o unitate funcțională, şi

anume ca determinant al substantivului Această interpretare este susținută şi de acordul în gen al unor determinanți adjectivali cu substantivul (şi nu cu numeralul), ceea ce conferă statut de centru substantivului *cei (acei/celalți/alți) trei sute douăzeci de elevi, cele (acele/celelalte/alte) trei sute douăzeci de eleve"*.

■ *GALR* (voi II, pag 597), în acord cu interpretarea din volumul I, include numeralele cu *de,* de la 19 în sus, la atributul adjectival „Tot la clasa atributului adjectival, alături de *cinci elevi,* se încadrează şi numeralele cardinale de la *douăzeci* în sus, construite cu *de,* în sintagme de tipul *douăzeci de lei,* considerate în unele lucrări ca fiind formate dintr-un centru numeral însoțit de atribut substantival prepozițional Prepoziția *de* aparține aici numeralului, nefiind generatoare de grup sintactic şi neimpunând restricție de caz substantivului următor, la tel ca în *astfel de, destul de, extrem de* etc , unde prepoziția se grupează la stânga şi nu la dreapta centrului".

67. Călătorim în vagoane de clasa *întâi* sau Călătorim în vagoane de clasa *întâia*?

1. Numeralul *întâi* reprezintă o excepție în sistemul numeralului ordinal românesc, din mai multe puncte de vedere:

a) Sub aspect *etimologic,* este moştenit direct din latină *(antaneus > întâi)* Celelalte sunt formate de la numeralul cardinal, cu ajutorul unui flectiv discontinuu *(al... lea, a... a): al treilea, a treia.*

b) ***Flexionar-combinatoriu,*** *întâi* se comportă ca un adjectiv veritabil In sintagmele substantivale se articulează sau nu, în funcție de poziția ocupată față de substantiv *locul* **întâi — întâiul** *loc, banca* **întâi — întâia** *bancă* Ordinalele de la *doi* în sus au aceeaşi formă, indiferent de topică *locul* **al doilea -al doilea** *loc, banca* **a doua - a doua** *bancă.*

De remarcat, de asemenea, omonimia masculin feminin la *întâi,* varianta nearticulată, în timp ce la toate celelalte ordinale diferența de gen este puternic marcată *(al doilea/a doua)* Analizele comparative de mai sus impun următoarele concluzii în legătură cu *întâi:*

- Functional-semantic face parte dintr-un sistem foarte riguros, matematic determinat, acela al numeralului ordinal, fiind chiar cap de sene
- Flexionar-combinatoriu urmează alt model, comportându-se ca un adjectiv respectă regula articulării sintagmatice şi, în varianta articulată, are patru forme *(întâiul - întâia întâii — întâile)*

2. Singularul feminin al lui *întâi* tinde să se alinieze la modelul comportamental al numeralului, adoptând aceeaşi formă şi în topica A - B, şi în topica B – A:

Clasa **întâia - întâia** *clasă*

În felul acesta se completează un sistem, dar, din păcate, se dereglează altul *întâia,* cu articolul, face parte dintr-o paradigmă cu mai mulţi termeni *(întâia - întâiul întâile - întâii),* care vor avea, în continuare, şi variante nearticulate, în funcţie de locul ocupat în sintagmă **(întâiul** *premiu - premiul* **întâi)** Reticenta lucrărilor normative în omologarea inovaţiei este, prin urmare, justificată Acestea recomandă păstrarea modelului flexionar iniţial *clasa* **întâi - întâia** *clasă* Aşadar, *Călătorim în vagoane de clasa* **întâi** (nu *clasa întâia* şi, în niciun caz, *clasa a întâia* sau *clasa a-ntâia)* Desigur, nu este exclus ca presiunea sistemului amintit să impună tot mai mult forma *întâia,* în ambele topici, încât aceasta să devină cândva normă sau măcar să fie acceptată în variaţie liberă cu cealaltă variantă Deocamdată exigentele normative ale limbii literare sunt cele arătate şi considerăm că într-o exprimare îngrijită ele trebuie respectate

Observaţii:

a) Numeralul *întâi* apare şi sub forma *dintâi* Această variantă nu este supusă presiunilor amintite mai sus, păstrându-şi forma unică, invariabilă Pap-tul se explică, probabil, prin aceea că ea apare mai ales în poziţia a doua, după substantiv *(nevasta dintâi)* Când este distribuită în prima poziţie, este precedată de *cel/cea, cei/cele,* articolul demonstrativ fund cel care marchează genul, numărul şi cazul *(cei dintâi ghiocei, cele dintâi flori, celor dintâi fluturi/rândunele)*

b) Sinonimul neologic *prim* se foloseşte mai ales în poziţia iniţială a grupului nominal *primul om, prima femeie* Ca parte constitutivă a unui cuvânt compus *(prim-ministru, prim-plan, prim-ajutor, prim-vicepreşedinte, prim-pretor, prim-procuror* etc), se comportă oscilant în articulare, cel puţin în următoarele cazuri:

primul-ministru, dar şi *prim-ministrul*
primul-procuror, dar şi *prim-procurorul*

Ambele articulări sunt corecte Altele, în schimb, au **numai** articulare terminală *prim-planul, prim-pretorul,* sintagma *primul plan* este o **îmbinare** liberă, nu un cuvânt compus.

NOTA BENE!

■ *DOOM-2* validează variaţia liberă *întâi/întâia* la femininul nearticulat al numeralului *întâi,* postpus substantivului In consecinţă, răspunsul pentru întrebarea din titlu este următorul ambele formulări sunt *corecte (Călătorim în vagoane de clasa* **întâi/întâia)**

■ Este admisă acum doar articularea definită terminală a compuselor cu *prim: prim-ministrul, prim-procurorul* (la fel ca *prim-planul, prim-solistul* etc), renunţându-se la *primul-ministru, primul-procuror* (îmbinări libere în exprimări ca: *Primul ministru care a declarat aceasta a fost cel al agriculturii).*

68. Mai sunt *paisprezece* zile până la vacanţă sau Mai sunt *patrusprezece* zile până la vacanţă?

1. Numeralele cuprinse între *zece* şi *douăzeci* se formează, în limba română, după următorul model: ***unitate*** + ***spre*** + ***zece*** (exemplu: ***trei + spre*** + ***zece*** = *treisprezece).* Din cauza lungimii şi a structurii lor fonetice, cuvintele compuse rezultate au fost supuse unor modificări continue, unele cu reflex în limba literară.

a) Modificări care afectează partea terminală a numeralelor amintite. Este vorba de segmentele II şi III *(spre + zece)* în forme ca *unşpe/unspce/unspece, doişpe/doispce/doispece* etc. Evident, limba literară nu şi-a însuşit aceste forme, deşi ele circulă intens în exprimarea neîngrijită.

b) Modificări în partea iniţială a compuselor. Avem în vedere segmentul I, numeralul-unitate, scurtat uneori cu o silabă, în locul căreia apare un *i* semivocalic. Vizate, de data aceasta, sunt doar numeralele *patrusprezece* şi *şasesprezece,* devenite *paisprezece* şi *şaisprezece.* ***Aceste modificări s-au generalizat, reprezentând*** *astăzi* ***variantele literare.*** Corectă este, prin urmare, prima formulare din titlu:

Mai sunt **paisprezece** *zile până la vacanţă.*

Cei care apelează, totuşi, Ia formele „nealterate” *(patrusprezece, şasesprezece)* comit o greşeală numită *hiperurbanism (hipercorectitudine).* Denumirea erorii, dincolo de faptul că sugerează o bună intenţie din partea celui care o comite, nu-1 absolvă pe acesta de vina necunoaşterii normei şi nici de riscul unui pedantism gratuit. Au scuze, cel mult, lucrătorii din telecomunicaţii, care, în condiţii speciale, recurg la *patrusprezece, şasesprezece* (ca şi la *şepte, şeptesprezece)* pentru evitarea unor confuzii în transmiterea informaţiilor numerice.

c) Prezența prepoziției *spre,* cu cele trei consoane ale sale *(spr),* produce dificultăți în pronunțare atunci când numeralul-unitate din stânga are un final consonantic. Este cazul lui *cincisprezece* ***(ncspr)*** şi *optsprezece* ***(ptspr).*** Aici trebuie să facem deosebire între ***norma ortografică,*** care reclamă o structură nealterată în scris *(cincisprezece, optsprezece)* şi *norma ortoepică,* care tolerează şi forme cu o pronunțare mai comoda *(cinsprezece, opsprezece),* mai ales când se vorbeşte în tempo rapid. Alte soluții, cum ar fi dislocarea blocului consonantic-prin introducerea unei vocale *(optusprezece, optâsprezece, optisprezece),* nu sunt acceptate.

2. Clasa zecilor, care reprezintă un alt model structural, cunoaşte şi ea fenomenele fonetice amintite, mai ales cele semnalate la b) şi c). Într-adevăr, *şasezeci* a devenit *şaizeci,* singura formă literară. Paralelismul se opreşte aici, căci *patruzeci,* spre deosebire de *patrusprezece,* şi-a păstrat forma nemodificată.

Dificultățile de articulare se rezolvă şi la această clasă prin tolerarea şi a unor variante mai comode *(cinzeci, obzeci). În* scris însă, *cincizeci* şi *optzeci* rămân singurele forme corecte.

Observații:

■ Structurile complexe care au în componența lor pe *unu/una* şi substantivele *mie, milion, miliard* realizează un acord interior, în general, al numeralului-unitate, cu substantivele amintite (exemplu *treizeci şi* **una** *de* **mii).** Greşeli de acord se produc numai când apar *milion* şi *miliard.* Fiind neutre, acestea au la plural forme identice cu femininul *(milioane, miliarde).* Din neglijență, forma feminină este impusă uneori şi lui *unu,* deşi el reprezintă singularul neutrului, asemănător cu masculinul. Exemple: *treizeci şi* **una** *de milioane; patruzeci şi una de* **miliarde.** Corecte sunt formele:

treizeci şi **unu** *de milioane*
patruzeci şi **unu** *de miliarde.*

Din păcate, eroarea amintită se întâlneşte şi la îmbinările libere dintre numeralele compuse cu *unu* şi unele substantive neutre (exemplu: *treizeci şi* **una** *de minute,* în loc de *treizeci şi* **unu** *de minute).*

■ O ezitare a limbii se constată şi în utilizarea lui *de* pentru legarea numeralelor compuse de substantivele din dreapta lor. Este vorba de numeralele de la *nouăsprezece* în sus *(douăzeci* de *elevi).* Aşa cum am arătat (vezi întrebarea nr. 66), *de* este aici o postpoziție, o fostă prepoziție (ca în *unei astfel* de *fete),* din

faza în care *zece* încă mai era simțit ca substantiv *(două* + **zeci** + *de case)*. Dar, indiferent de interpretarea dată lui *de,* el intră în structura numeralului de la *nouăsprezece* în sus, atunci când acesta este urmat de un substantiv.

Regula ortografică permite omiterea lui *de* numai când substantivul din dreapta este prescurtat: *20 m, 25 kg, 83 p.* ***Norma ortoepică*** nu admite excepții nici în asemenea cazuri, ceea ce înseamnă că *la* ***citire*** este obligatorie apariția lui *de* („douăzeci *de* metri", „douăzeci şi cinci *de* kilograme", „optzeci şi trei *de* pagini"). Limbajul comercial şi cel matematic uniformizează adeseori cele două norme (ortografică - ortoepică). „Inovația" s-a extins şi la limbajul comun şi tinde să depăşească zona substantivelor prescurtate. În exprimarea normată, literară, acest lucru reprezintă o greşeală.

Capitolul IV
ADVERBUL, PREPOZIȚIA, CONJUNCȚIA

69. Intrarea nu este permisă *decât* cu invitație specială sau Intrarea nu este permisă *decât numai* cu invitație specială?

Adverbele restrictive *numai* şi *decât* se află în raport de complementaritate: contextele pozitive îl admit, în exclusivitate, pe *numai,* iar cele negative, tot în exclusivitate, pe *decât.* Grafic, putem reprezenta acest raport prin două cercuri care nu au niciun punct comun:

Mulțimea contextelor pozitive   Mulțimea contextelor negative

Vorbitorul are libertatea de a alege, în exprimarea intenției restrictive, fie modelul sintactic afirmativ, fie cel negativ, cu condiția de a folosi, de fiecare dată, adverbul corespunzător:

Casa de bilete este deschisă **numai** *dimineața.*
Casa de bilete nu este deschisă **decât** *dimineața.*

Această repartizare specifică a celor două adverbe reprezintă o regulă obligatorie în limba literară. Din păcate, autoritatea normei amintite este submina-

tă de situația diferită existentă în unele graiuri locale. În sud, s-a generalizat *decât,* indiferent de aspectul negativ sau afirmativ al contextului. În Transilvania, dimpotrivă, există practica utilizării exclusive a lui *numai.* Aşa se face că întâlnim la unii vorbitori, proveniți mai ales din zonele menționate, regionalisme sintactice de tipul: *Am* **decât** *10 lei* (muntenism) sau N-am **numai** *10 lei* (ardelenism), formulări, fireşte, respinse de limba literară. Este de presupus că asemenea vorbitori au creat şi asocierea pleonastică *decât numai* pentru a întări ideea de restricție negativă, neavând încredere în specializarea sintactico-semantică a celor două adverbe. Indiferent de cauza acestui paradoxal pleonasm adverbial, el trebuie, în mod categoric, evitat de către cei care țin la corectitudinea exprimării lor. Am dat în felul acesta răspuns la întrebarea din titlu, considerând corectă numai prima variantă:

Intrarea nu este permisă **decât** *cu invitație specială.*

Observație:

Greşeala semnalată aici apare frecvent la circumstanțialul de excepție şi subordonata corespunzătoare, care cunosc, pe lângă *decât numai,* şi alte câteva asocieri pleonastice cu iz regional-arhaic: *afară numai de, în afară numai de, afară decât, în afară decât.* Desigur, enunțurile construite cu asemenea formule relaționale sunt, raportate la exigențele limbii literare, incorecte (exemple: *N-a intrat nimeni,* **afară numai** *de cine a fost invitat; N-a luat nimic,* **afară decât** *o valiză de haine).*

NOTA BENE!

Noul *Dicționar ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* întăreşte regula discutată în acest capitol, menționând-o şi în secțiunea introductivă: „Adverbul *decât* «doar, numai» se foloseşte numai în construcții negative *(N-am decât o soră),* în timp ce sinonimele sale se întrebuințează în construcții pozitive *(Am doar/numai o soră)"* (pag. XCI).

70. Acum suntem mai tari ca *niciodată* sau Acum suntem mai tari ca *oricând*?

1. Cuvântul *niciodată* face parte din sfera mai largă a totalitarelor negative, care cuprinde pronume *(niciunul, niciuna, nimeni, nimic)* şi adverbe *(nicăieri, nicicând, niciunde, nicicât, nicicum* etc.) Acestora le corespunde seria totalitarelor pozitive: *oricine, orice, oricare, oricât, oricum, oriunde, oricând* etc. Cele două serii de antonime au în comun ideea de totalitate, dar sunt puternic diferențiate prin opoziția negativ/afirmativ. Această opoziție are consecințe im-

portante în plan distribuţional. Totalitarele negative, de pildă, se asociază cu verbe care au aceeaşi trăsătură, realizând ceea ce se cheamă dublă negaţie:

Nu vine nimeni *(niciunul, niciodată, nicăieri, nicicum* etc).

Cele pozitive, în schimb, sunt admise de contextele afirmative:

Vine oricine *(oricare, oricând, oriunde, oricum* etc)

Acest algoritm distribuţional se aplică unitar, in sensul că este valabil pentru fiecare constituent al celor două categorii de cuvinte totalitare, în orice poziţie sintactică.

2. Regula mai sus enunţată, a tratamentului uniform, se aplică şi la *structurile comparative* cum sunt cele din titlu Cuvintele totalitare apar aici în poziţia sintactică de *circumstanţial modal comparativ (de inegalitate),* reprezentând termenul cu care se face comparaţia în această calitate, pronumele şi adverbele respective trebuie să ofere un *reper pozitiv,* condiţie obligatorie pentru realizarea aprecierii comparative. Este o restricţie semantic-combinatorie care se respectă cu stricteţe:

El este mai bun ca/decât **oricine**
Aici este mai bine ca/decât **oriunde**

Singura oscilaţie este cea semnalată în titlu Dintre cele două formulări, numai a doua respectă regula, întrunind condiţiile unei exprimări corecte:

Acum suntem mai tari ca **oricând**

Construcţia cu *niciodată (Acum suntem mai tari ca niciodată)* o concurează însă foarte serios pe cea corectă (cu *oricând),* de aceea o semnalăm aici, cu recomandarea de a fi evitată Cine tine cu tot dinadinsul să utilizeze adverbul negativ *(niciodată),* pentru aceeaşi idee, poate să se exprime astfel:

Niciodată n-am fost mai tairi ca acum

Formularea este sinonimă cu *Acum suntem mai tari ca oricând,* dar tiparul sintactic este altul Adverbul *acum* şi-a schimbat locul şi rolul sintactic cu *niciodată,* realizându-se, prin acesta, cele două condiţii ale unei exprimări corecte adverbul *niciodată* apare în context negativ *(niciodată nu am fost),* iar termenul de comparaţie are o realizare pozitivă *(acum).*

Observații:

■ N-ar fi exclus ca varianta hibridă *(Acum suntem mai tari ca niciodată)* să fie rezultatul unei contaminări între cele două structuri corecte, realizată în condițiile sinonimiei sintactice amintite Eroarea a putut fi favorizată şi de existența unui circumstanțial de mod *ca niciodată,* utilizat corect, dar în alt context şi cu alt sens:

Ca **niciodată,** *astăzi a venit la timp.*

Aici avem de-a face cu o contragere a unei subordonate negative („Cum nu s-a întâmplat niciodată'“) şi, în această ipostază, *ca niciodată* nu poate fi contestat. Plasarea lui în poziția rezervată unui reper pozitiv, ca în enunțul din titlu, nu se justifică însă.

■ In expresia *Mai bine mai târziu decât niciodată* avem un alt model sintactic, fiind vorba de un raport opozițional („în loc de”), compatibil şi cu celelalte totalitare negative:

Mai bine mai puțin decât nimic.
Mai bine el decât nimeni.
Mai bine aici decât nicăieri.

Natura opozițională (= complement opozițional) a acestui raport **este mai** evidentă dacă inversăm topica:

Decât nimic, mai bine (iau) mai puțin. (= „în loc de nimic”)
Decât nimeni, mai bine (să vină) el.
Decât niciodată, mai bine mai târziu.

71. Nu mă *mai doare* capul sau Nu *mai mă* doare capul?

Adverbul *mai,* asociat unui verb, se supune următoarelor rigori de topică:

a) Este întotdeauna **proclitic** (stă numai în fața verbului: *mai vorbeşte).*
b) Stă **în vecinătatea imediată** a radicalului verbal.

Regula de la b) se aplică şi la formele analitice (compuse) ale verbului, în sensul că afixul mobil (auxiliarul) nu poate disloca grupul *mai* + **radical.** Exemple:

- Perfectul compus: *Am* **mai vorbit.** *L-am* **mai văzut.**
- Viitor: *Vom* **mai vedea.** *O să-l* **mai vedem.**
- Conjunctiv: *l-am spus să nu* **mai vină.**
- Condițional-optativ: *L-aş* **mai vedea** *o dată.*
- Infinitiv: *E greu a* **mai obține** *ceva.*

Blocul *mai* + **radicalul verbal** este atât de sudat, încât a făcut posibilă apariția unor derivate negative (cu prefixul *ne)* care încorporează şi adverbul *mai* în structura lor. Este vorba de gerunzii şi participii: *nemaivăzând, nemaivăzut, nemaiauzind, nemaiauzit* etc.

Construcțiile care nu respectă normele de plasament ale lui *mai* sunt respinse de limba literară. Formularea ardelenească *El nu*-**i mai** *director de anul trecut* încalcă regula de la a), adverbul *mai* fiind plasat după verbul *a fi* (nu-**i** + **mai;** corect: *El nu* **mai e/este** *director de anul trecut). Î*n graiul muntenesc apar frecvente abateri de la regula b):

Nu **mai** *mă* **ajută** *puterile* (cu pronumele personal intercalat).
Nu **mai** *se* **vede** *nimic* (cu pronumele reflexiv intercalat).
Mai *a* **venit** *o dată* (cu auxiliar interpus).

Acestea sunt exprimări regionale, de aceea, în comunicarea literară, normată, trebuie evitate. Aşa trebuie să apreciem şi variantele din titlu, **dintre** care numai prima are o topică corectă:

Nu *mă* **mai doare** *capul.*

Singura excepție de la b) o reprezintă *a fi,* care, ca auxiliar morfologic, poate disloca blocul *mai* + radicalul verbului de bază: *să* **mai fi vorbit,** *ar* **mai fi vorbit**, *a* **mai fost** *discutat.*

Observație:

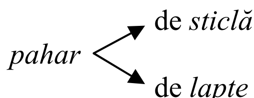
Regulile de la a) şi b) sunt valabile şi pentru adverbele *tot* şi *cam/prea.* Ultimele două au aceeaşi valoare semantică (aproximația), dar funcționează complementar: *cam* - pentru construcții pozitive, *prea* — pentru construcții negative *(Se* **cam** *ceartă/Nu se* **prea** *ceartă).* Nerespectarea acestei reguli duce la enunțuri incorecte (exemplu: *Nu se* **cam** *înțeleg bine,* în loc de *Nu se* prea *înțeleg bine,* forma corectă).

72. Bem un pahar *de* lapte sau Bem un pahar *cu* lapte?

Prepoziția *de,* ca element joncțional atributiv, are o semantică variabilă. Acest lucru nu impietează asupra clarității comunicării, deoarece contextul precizează de fiecare dată, până la nuanță, semnificația prepoziției. Avem în vedere, în primul rând, contextul lingvistic cel mai restrâns: regent + prepoziție + substantiv (substantiv + *de* + substantiv).

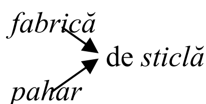
Să analizăm câteva situații care, teoretic cel puțin, ar putea prezenta anumite ambiguități:

a) Regent identic - atribute **diferite:**

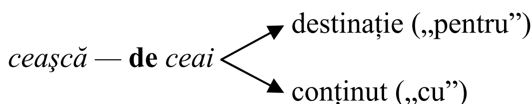
În acest caz, atributul, prin conținutul său, determină semantica prepoziției *sticlă* exprimă „materia”, iar *de* are sensul „făcut din”, „din”, *lapte* exprimă „conținutul”, iar *de* semnifică „plin cu”, „cu”.

b) Regente diferite - atribut identic:

Opoziția „destinație”/„matene”, prezentă la cele **două sintagme, determină** interpretarea diferită a celor doi *de* („pentru”/„din”).

c) Regent identic - atribut identic:

În sintagma aceasta avem de-a face cu o omonimie sintactică (formă identică - conținut diferit), singura care prezintă o ambiguitate reală, dar și această neclaritate dispare prin lărgirea contextului lingvistic Când spunem *Bem o ceașcă de ceai,* verbul utilizat *(a bea)* exclude sensul prim al sintagmei („destinația”) și oricine înțelege că ne referim la „conținutul” ceștii

Presupunând că nici contextul lingvistic mai larg nu dezambiguizează sintagma de la c), putem conta pe un element suplimentar foarte important contextul situațional, extralingvistic De exemplu, propoziția *Vreau o ceașcă de*

ceai, spusă într-un magazin specializat în articole de menaj, exprimă o cerinţă foarte clară, deloc ambiguă. Aceeaşi propoziţie, rostită într-o cofetărie, este interpretată corect, cu sensul al doilea

Ceea ce vrem să demonstrăm este că sunt extrem de rare ocaziile în care contextul lingvistic, coroborat cu cel situaţional, să nu poată preciza sensul unor sintagme omonime de tipul celor de la c) Numai în asemenea cazuri s-ar justifica utilizarea unui sinonim specializat în locul lui *de (ceaşcă* **pentru** *ceai* sau *ceaşcă* cu *ceai)* O situaţie specială ar fi şi cea în care conţinutul reprezintă doar o parte din capacitatea recipientului, utilizarea lui *cu* este, în acest caz, obligatorie *Adu-mi o ceaşcă cu (puţin) ceai.*

Lăsând la o parte aceste excepţii, putem afirma că înlocuirea lui *de,* în sintagme atributive, cu prepoziţii specializate semantic *(cu, din, pentru)* este un moft lingvistic, o renunţare nejustificată la nişte sintagme naturale, tradiţionale, specifice. De pildă, în *Bem un pahar de lapte,* prepoziţia din titlu nu este deloc ambiguă, nici la nivelul sintagmei şi cu atât mai puţin la nivelul ansamblului (prin apariţia lui *bem).* Sunt motive suficiente, prin urmare, ca să nu încurajăm nici construcţii de tipul: *haină* **din** *piele, maşină* **pentru** *cusut (spălat, tocat, călcat* etc), *halbă* cu *bere, ceaşcă* **cu** *cafea* etc. Mergând pe această linie, a „reinterpretării" semantice a prepoziţiilor, vom ajunge să spunem *Porţile* **din** *Fier, Baia* **pentru/cu** *Aramă, Cerbul* **din** *Aur, Iancu* **de** la *Hunedoara, Arcul* **pentru** *Triumf, Uzinele* **pentru** *tractoare, casă* **pentru** *odihnă, sală* **pentru** *aşteptare* etc.

Observaţii:

1. Celebra piesă a lui Cehov, *Livada de vişini,* a fost cunoscută mult timp sub titlul *Livada cu vişini.* Doar în ultimul timp a fost adoptată formularea naturală, cu *de.*

2. Aceste substituiri artificiale ale prepoziţiei *de* apar, mai nou, şi în relatările unor crainici sportivi, care spun, de pildă, *lovitură* de la *colţ* (nu *lovitură* de *colţ,* cum este firesc, sau *corner,* cu neologismul care s-a impus în terminologia fotbalistică).

3. Prepoziţia *de* este supusă unui tratament ingrat şi în unele sintagme verbale, în care mijloceşte o relaţie completivă. Este cazul verbelor care „cer" prepoziţia *de: a se interesa, a se convinge, a-şi aminti, a-şi aduce aminte* etc. Înlocuirea lui *de* cu *despre* este o eroare (exemplu: *M-am interesat* **despre** *situaţia lui),* care pleacă probabil de la situaţii în care *de* şi *despre* sunt substituibile *(a vorbi* **de/despre** *ceva).*

73. L-am apărat *ca* coleg sau L-am apărat *ca şi* coleg?

1. Cuvântul *ca* are în limba română două valori de bază:

a) Ca(1) - echivalent cu *în calitate de, drept:*

L-am invitat **ca** *preşedinte = L-am invitat* **în calitate de preşedinte.**
Ca *pedeapsă, vei reface lucrarea =* **Drept** *pedeapsă, vei reface* **lucrarea.**
L-am considerat **ca** *prieten - L-am considerat* **drept** *prieten.*

b) Ca(2) - cu sens comparativ, echivalent cu **locuţiunea** *ca şi:*

Se comportă **ca** *maică-sa = Se comportă* **ca şi** *maică-sa*

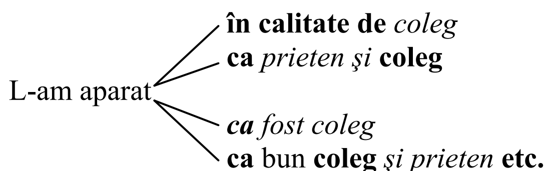
2. O greşeală extrem de frecventă în româna actuală este utilizarea locuţiunii comparative *ca şi* în locul lui *ca(1),* care, după cum s-a văzut, nu are sens comparativ Este cazul variantei a doua din titlu *(L-am apărat* **ca şi** *coleg),* greşit construită, pe baza unei false sinonimii Din păcate, această echivalare forţată *(cai* = ca *şi),* foarte răspândită în anumite zone ale ţării (mai ales în Transilvania), câştigă teren, fund semnalată şi în exprimarea unor oameni instruiţi, indiferent de provenienţa lor geografică ***Construcţii greşite,*** ca următoarele, se pot întâlni astăzi în presa scrisă, la radio, la televiziune, în parlament etc:

Vorbesc **ca şi** *reprezentant al maior de alegători*
Ca **şi** *remediu, propun modificarea acestei legi*
Nu pot fi de acord, **ca şi** *deputat, cu o asemenea soluţie*

3. Dintre cele două formulări prezentate în titlu, corectă **este, potrivit celor** arătate mai sus, prima variantă:

L-am apă/ at **ca** *coleg*

Am ales intenţionat această asociere *(ca + coleg),* pentru că prezintă interes şi sub aspectul eufoniei Românii sunt destul de sensibili la asemenea vecinătăţi cacofonice, de aceea încearcă să le evite. Înlocuirea improprie a lui *ca* prin *ca şi* se explică de multe ori şi prin dorinţa de a evita un efect sonor neplăcut Intenţia nu este rea, dar, cum se vede şi în enunţul din titlu (varianta a doua), „costul” este prea mare Se evită o cacofonie cu preţul unei grave erori gramaticale în asemenea situaţii, există soluţii care pot împăca şi fonetica, şi gramatica substituirea lui *ca* prin sinonimele sale veritabile *(în calitate de, drept),* schimbări de topică, intercalări etc. De exemplu:

In orice caz, trebuie evitată soluția virgulei dintre *ca* şi termenul din dreapta *(ca, coleg),* mai ales că unu vorbitori, frizând comicul, înserează acest semn de punctuație, prin denumire, şi în exprimarea orală *(ca virgulă coleg).*

NOTA BENE!

Referindu-se la *ca şi* în construcții nepotrivite, *Dicționarul* apelează la un termen de respingere foarte sever, *condamnă** De obicei recurge la formulări mai blânde („nu acceptă", „nu recomandă") Folosirea abuzivă a lui *ca şi,* dublată de prostul obicei al „virgulei orale, anticacofonice", a exasperat însă pe toată lumea, inclusiv pe autoarele actualului *DOOM* „Norma literară *condamnă* folosirea lui *ca şi* (sau a lui *ca, virgulă)* în loc de *ca* pentru evitarea cacofoniilor (şi cu atât mai mult când acest pericol nu există) în construcții de tipul *ca şi consilier,* care pot fi înlocuite prin construcții precum *a fost numit consilia* sau *l-a luat drept consilier, in calitate de consilier* " (pag XCI).

74. Lucrurile se vor aranja *în funcție* de posibilități sau Lucrurile se vor aranja *funcție* de posibilități?

Locuțiunea prepozițională *în funcție de* este o achiziție mai nouă a limbii române (vezi fr. „en fonction de") Ea aparține limbajului cult şi se foloseşte cu sensul ilustrat de prima propoziție din titlu („după", „în acord cu").

Unu vorbitori, aparținând mai ales intelectualității tehnice, apelează mai nou la o variantă fără *în,* ca în propoziția a doua *(funcție de)* Inovația reprezintă un transfer al unei expresii din limbajul matematic, în cel general. ***Utilizarea în variație liberă a celor două construcții trebuie însă respinsă***. Ele nu se încadrează în seni paralele echivalente (cu *in*/fără *în)* de tipul *în curând - curând, în paralel - paralel, întotdeauna — totdeauna, încontinuu — continuu, întocmai - tocmai,* deoarece le lipseşte identitatea semantică

Îmbinarea *funcție de* este corectă numai în „citirea" unor simboluri matematice *y =f(x)* „y este *o funcție de* x" sau, în exprimarea eliptică, „y *funcție de x"* Substantivul *funcție* denumeşte aici o noțiune matematică („mărime variabilă care depinde de una sau de mai multe mărimi variabile"), se poate articula şi se asociază liber cu prepoziția *de* Cu alte cuvinte, îşi păstrează identitatea semantică şi gramaticală

Locuțiunea prepozițională *în funcție de* anulează autonomia funcțional-semantică a substantivului *funcție,* acesta fund un simplu element constitutiv al unei construcții fixe Altfel spus, *în funcție de* formează un bloc bine sudat, cu rol conectiv, care nu poate fi pus în relație sinonimică cu expresia matematică amintită

În concluzie, întrebarea din titlu are un răspuns ferm, în sensul că este corectă numai prima formulare:

Lucrurile se vor aranja **în funcție de** *posibilități.*

75. A reuşit datorită talentului excepțional şi *a muncii* sale perseverente sau A reuşit datorită talentului excepțional *şi muncii* sale perseverente?

1. Prepozițiile româneşti sunt cuvinte cu regim cazual (impun un anumit caz substantivelor/pronumelor pe care le precedă). Din acest punct de vedere, se disting trei categorii de prepoziții:

a) Prepoziții care cer **acuzativul** (cele mai multe): *de, la, spre, între, cu, din, pentru, pe* etc. *(la gară, la mine).*

b) Prepoziții care impun **genitivul:** *contra, împotriva, asupra, înaintea, împrejurul* etc. *(împotriva corupției, împotriva lui).*

c) Prepoziții care reclamă cazul **dativ:** *datorită, grație, mulțumită, contrar, conform, potrivit (datorită părinților, datorită ție).*

În situația unor structuri prepoziționale coordonate, regimul cazual trebuie respectat la fiecare membru al coordonării, chiar dacă prepoziția nu se repetă:

S-a pronunțat **împotriva** *demagogiei şi* **a** *corupției (împotriva* + genitiv + genitiv).

2. Examinând enunțul din titlu, după criteriul respectării regimului cazual al prepoziției *datorită,* constatăm că numai varianta a doua este corect construită *(datorită* + dativ + dativ):

A reuşit datorită **talentului** *excepțional şi* **muncii** *sale perseverente.*

Prima variantă respectă regimul datival al lui *datorită* doar la întâiul termen coordonat *(talentului);* la al doilea *(a muncii),* apare articolul *a,* marcă a genitivului. Formal, structura coordonată arată astfel: *datorită* + dativ + genitiv, ceea ce, fireşte, reprezintă o greşeală.

3. Prepozițiile care cer dativul sunt foarte puține; mai importante sunt cele 6 menționate mai sus, la 1 .c), în comparație cu cele care reclamă un genitiv, în consecință, şi structurile coordonate genitivale reprezintă un model mult mai productiv, eclipsând construcțiile similare cu dativul. Faptul este favorizat şi de identitatea formală a celor două cazuri (genitiv-dativ), singura marcă distinctivă constituind-o articolul genitival *(al, a, ai, ale).* Apariția unor determinanți atributivi după primul termen al coordonării măreşte distanța dintre prepoziție şi al doilea termen, contribuind, de asemenea, la „uitarea" regimului datival al conectivului utilizat. Desigur, toate acestea explică, dar nu justifică eroarea semnalată.

Observație:

O greşeală inversă apare la coordonarea genitivelor prepoziționale (omiterea articolului genitival): **împotriva** ***părinților, fraților, surorilor şi*** *a* ***bunicilor lui*** *s-a dezlănțuit o adevărată campanie.* Regula reclamă ca, în afara primului termen, toți ceilalți să poarte marca suplimentară a genitivului (nu numai ultimul substantiv). Aşadar: **împotriva** *părinților,* **a** *fraților,* **a** *surorilor şi* **a** *bunicilor lui s-a dezlănțuit o adevărată campanie.*

76. Am fost acuzat de extremism; *or*, mie îmi repugnă orice exces sau Am fost acuzat de extremism, *ori* mie îmi repugnă orice exces?

Conjuncțiile *ori* şi *or* sunt confundate de către mulți vorbitori, întrucât ele se aseamănă şi formal (sunt paronime, diferențiate doar de prezența/absența lui *i* şoptit), dar şi funcțional-semantic (amândouă sunt conjuncții coordonatoare). Pentru a fi identificate corect, insistăm aici asupra deosebirilor dintre cele două cuvinte.

1. Diferențe semantic-funcționale:
a) *Ori* exprimă un raport disjunctiv (alternativ):

Pleci **ori** *rămâi?*
Cine vine, Ion **ori** *Gheorghe?*

Este sinonimul lui *sau,* cu care poate fi substituit în orice context.

b) *Or* realizează un raport adversativ, de tipul *însă,* dar cu un grad diminuat al ideii de opoziție. Are un rol argumentativ, menit să justifice **sau** să corecteze ceva:

M-a invitat la film; **or,** *la ora aceea, eu aveam o migrenă insuportabilă.*

2. Diferențe distribuționale:

Conjuncția *ori* poate fi distribuită atât la nivelul propoziției *(Vine azi* **ori** *mâine?),* cât şi la cel al frazei *(Va ninge mâine* **ori** *va fi vreme frumoasă?).*

Conjuncția *or* nu apare la nivel intrapropozițional. Ea leagă două propoziții (vezi exemplul de la l.b), dar poate conecta şi la nivel interenunțial (două fraze, două texte mai ample):

A venit cu prietenii, au mâncat, au băut, au făcut deranj şi au plecat.
Or, *în situația in care mă aflu, mie nu-mi convine acest lucru.*

3. Diferențe etimologice:

Ori este un cuvânt moştenit din latină, în vreme ce *or* este un neologism de origine franceză.

Considerăm că precizările făcute până aici sunt suficiente pentru a conchide că, dintre cele două formulări apărute în titlu, numai prima este corectă:

Am fost acuzat de extremism; **or**, *mie îmi repugnă orice exces.*

Notăm şi un amănunt de punctuație: după acest *or* argumentativ, urmează o pauză, marcată în scris prin virgulă. Este încă un element diferențiativ față de *ori,* care nu este urmat de acest semn de punctuație.

77. Nu e bine *ca să* ascundem adevărul sau Nu e bine *să* ascundem adevărul?

O normă foarte des încălcată astăzi este cea care priveşte corecta utilizare a conjuncției *ca să.* Eroarea la care ne referim porneşte de la convingerea multor vorbitori că această conjuncție compusă *(ca să)* şi conjuncția simplă *să* cunosc o sinonimie totală, putându-se substitui reciproc, în orice context, în realitate, între cele două conective există alte raporturi distribuționale, după cum vom arăta în continuare.

1. *Ca să* funcționează numai în zona relațională a *subordonatelor circumstanțiale.* Chiar şi aici, sfera de utilizare se mărgineşte, în principal, la următoarele specii de subordonate:

- Subordonata de scop (finală): *Merge la şcoală* ca să *învețe.*
- Subordonata consecutivă: *Era prea bine pregătit* ca să *nu reuşească.*

- Subordonata opoziţională (falsă finală): *A răspuns foarte bine la întrebările grele,* ca să *se împotmolească apoi la cele uşoare.*

Sinonimia *să - ca să* este valabilă numai pentru aceste contexte De fapt, şi aici, de o reala sinonimie, care să permită o substituire reciprocă, poate fi vorba doar la circumstanţiala de scop:

Merge la şcoală **ca** să *înveţe/Merge la şcoală* **să** *înveţe*

La subordonata consecutiva, varianta cu *să* creează ambiguităţi, de aceea este evitată, cam acelaşi este motivul preferinţei pentru *ca să* şi la subordonata opoziţională, care, în plus, are un caracter livresc, fiind puţin utilizată de marea masă a vorbitorilor.

2. Să are o distribuţie mult mai largă, în perimetrul subordonatelor circumstanţiale în afară de cele comune cu *ca să,* poate introduce şi concesive *(Să-i dai oricât, tot nu se duce),* condiţionale (**Să**-*l văd plecat aş răsufla uşurată)* şi, în mai mică măsură, alte propoziţii secundare.

Conjuncţia *să* acoperă apoi întreaga reţea a ***subordonatelor necircumstantiale:***

- Subiective: *Trebuie* **să** *reuşim*
- Predicative: *Ţelul nostru este* **să** *reuşim cu orice preţ*
- Atributive: *Şi-a exprimat dorinţa* **să** *nu fie reales*
- Completive directe: *Ţi-am spus* **să** *nu mai vu*
- Completive indirecte: *Mă gândesc* **să** *nu mai plec*

Greşeala amintită la început se produce aici, la subordonatele necircumstanţiale, *zonă interzisă pentru* ca să Din păcate, aşa cum arătam, mulţi vorbitori extind sinonimia reală *să = ca să,* de la subordonatele menţionate la 1, şi asupra subordonatelor necircumstanţiale Această falsă sinonimie generează ***construcţii greşite,*** ca următoarele:

Trebuie **ca** *să reuşim*
Ţelul nostru este **ca** *să reuşim cu orice preţ*
Şi-a expi imat dorinţa **ca** *să nu fie reales*
Ti-am spus **ca** *să nu mai vu*
Mă gândesc **ca** *să nu mai plec* etc.

Simplificând puţin lucrurile, pentru cei care se descurcă ceva mai greu în hăţişul subordonatelor de tot felul, regula pe care o discutăm ar putea fi formu-

lată astfel înlocuirea lui *să* cu *ca să* (şi invers) este recomandabilă numai când cele două conjuncții exprimă ideea de scop *(Muncim* să/ca să *câştigăm)*

Pentru întrebarea din titlu, unde avem o subordonată subiectivă, răspunsul este de respingere categorică a primei formulări şi de acceptare a variantei cu *să:*

Nu e bine **să** *ascundem adevărul.*

3. *Ca ... să.* Cele arătate mai sus sunt valabile pentru *ca să,* nu şi pentru varianta dislocată a acesteia *(ca ... să),* care are un statut distribuțional cu totul diferit. Ea poate să introducă şi subordonate necircumstanțiale, interzise lui *ca să.* Exemple:

Trebuie ca *imediat* **să** *plecăm* (Subiectivă).
Intenția lui era **ca** *după aceea* **să** *revină* (Predicativă).
Şi-a exprimat dorința **ca** *de data aceasta* **să** *plece el* (Atributivă).
l-am spus **ca** *de mâine* **să** *nu mai vină* (Completivă directă).
Mă gândesc **ca** *el* **să** *nu mai ia cuvântul* (Completivă indirectă).

Frecventa utilizare a lui ca ... *să* în zona necircumstanțialelor nu este străină, desigur, de extinderea abuzivă (şi eronată), în perimetrul respectiv, a lui *ca să.*

Observații:

■ Raportul distribuțional dintre să, ca să şi ca ... să rămâne acelaşi şi când este vorba de locuțiunile conjuncționale subordonatoare în structura cărora intră *să (fără să, în loc să, înainte să* etc.). De pildă, sunt corecte construcțiile:

Merge fără să vrea.
Merge **fără ca el să** *vrea*

dar este neliterară formularea cu *ca să:*

Merge **fără ca să** *vrea.*

■ Conjuncția *că să* este neliterară *(Mi-a spus* **că să** *stau acasă). Că* este superfluu şi în îmbinări ca *M-a întrebat* **că unde** *mă duc.*

Contravaloarea timbrului literar se depune în contul Uniunii Scriitorilor din România, nr. R044RNCB 5101 0000 0171 0001, deschis la BCR, Filiala Sector 1, Bucureşti.

Editura Paralela 45

Piteşti, jud. Argeş, cod 110174, str. Fraţii Goleşti 128-130;
tel./fax: (0248)63.14.39; (0248)63.14.92; (0248)21.45.33;
e-mail: redactie@edituraparalela45.ro

Bucureşti, cod 71341, Sector 1, Piaţa Presei Libere nr. 1,
Casa Presei Libere, corp C2, mezanin 6-7-8;
tel./fax: (021)317.90.28; e-mail: bucuresti@edituraparalela45.ro

Cluj-Napoca, jud. Cluj, cod 400153, str. Ion Popescu-Voiteşti 1-3,
bl. D, sc. 3, ap. 43; tel./fax: (0264)43.40.31;
e-mail: depcluj@edituraparalela45.ro

Tiparul executat la tipografia
Editurii Paralela 45

PARALELA 45

GRAMATICILE PARALELA 45

- Ne întâlnim la *ora 17* SAU
  Ne întâlnim la *orele 17?*
- Bem un pahar *de* lapte SAU
  Bem un pahar *cu* lapte?
- Eu *continui* cursa SAU
  Eu *continuu* cursa?
- Subsemnatul *n-am făcut parte* din comisie SAU
  Subsemnatul *n-a făcut parte* din comisie?
- Îmi *place* sportul şi muzica SAU
  Îmi *plac* sportul şi muzica?
- Maria este *avocat* SAU
  Maria este *avocată*?
- Cartea *care* o citesc acum este excelentă SAU
  Cartea *pe care* o citesc acum este excelentă?
- Cartea *va apare* în curând SAU
  Cartea *va apărea* în curând?
- *Trebuie* luate măsuri urgente SAU
  Trebuiesc luate măsuri urgente?

Sunt numai câteva dintre ezitările fireşti ale multor vorbitori de astăzi, mai ales în condiţiile apariţiei unor noi tratate care reglementează normele ortografice, aducând schimbări încă insuficient cunoscute. **77 de răspunsuri** argumentate simplu şi clar sunt puse, aşadar, la dispoziţia oricărui cititor interesat de corectitudinea propriei exprimări şi de felul cum arată limba română!

ISBN 978-973-697-984-2

LEI 15.00

Preț cu TVA: 15 LEI